

СУДОВА ПРАКТИКА

Останнє узагальнення судової практики Верховним Судом України здійснювалося давно, тому практична цінність Постанови Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17 може викликати питання. Проте документ досі зберігає чинність.

ПЛЕНУМ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА 10.12.2004 N 17

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля

Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66).

Злочини та інші правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Обговоривши матеріали узагальнення судової практики, Пленум Верховного Суду України відзначає, що суди в цілому забезпечують правильне вирішення справ про порушення законодавства про охорону довкілля (навколишнього природного середовища). Водночас при судовому розгляді цих справ ще допускаються порушення як матеріального, так і процесуального закону.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства у справах зазначеної категорії Пленум Верховного Суду України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Звернути увагу судів на те, що своєчасний і правильний розгляд кримінальних справ про злочини, відповідальність за які передбачена статтями 236-254 Кримінального кодексу України (далі - КК), є важливим засобом захисту гарантованого Конституцією права громадян на безпечне довкілля, а також суспільних відносин у сфері охорони й відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природних

ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини.

2. Оскільки більшість статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довкілля, є бланкетними, судам слід ретельно з'ясувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо).

3. Суб'єктами злочинів проти довкілля можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. У випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії за наявності до того

підстав мають кваліфікуватися також за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності, крім ст. 238, ч. 2 ст. 248 КК.

4. При розгляді кримінальних справ про злочини проти довкілля судам належить встановлювати всі обставини, що підлягають доказуванню (ст. 64 Кримінально-процесуального кодексу України; далі - КПК).

З'ясовуючи обставини вчиненого протиправного діяння, необхідно особливо ретельно перевіряти, чи є причиновий зв'язок між ним і фактом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо). Відповідальність за злочини проти довкілля настає і в тому разі, коли відповідні дії були вчинені у зв'язку з виробничою або іншою діяльністю.

5. Вирішуючи питання про те, чи є шкода істотною (ч. 1 ст. 244, ст. 246, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249 КК, суди повинні враховувати не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання.

Під тяжкими наслідками (статті 236, 237, частини 2 статей 238-243, ч. 2 ст. 245, статті 247, 251, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 253 КК слід розуміти: загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах; тощо.

З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, суди, зокрема, повинні досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

6. Під загибеллю людей (статті 236, 237, частини 2 статей 238-243, ч. 2 ст. 245, ч. 2 ст. 253 КК треба розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення злочинів, відповідальність за які передбачена відповідними статтями КК.

7. Створення небезпеки для життя і здоров'я людей (частини 1 статей 239-244, ч. 1 ст. 253 КК має місце в разі, коли забруднення навколишнього природного середовища чи вчинення інших протиправних дій могло призвести до загибелі хоча б однієї людини, масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо.

8. Згідно зі ст. 236 КК відповідальність за порушення правил екологічної безпеки настає, зокрема, за умови, що воно спричинило екологічне забруднення значних територій. Під таким забрудненням необхідно розуміти істотне погіршення екологічної обстановки внаслідок значного запилення, задимлення, викидів радіоактивних, хімічних, бактеріологічних та інших речовин, що становлять небезпеку для людини, довкілля, матеріальних цінностей тощо.

З'ясовуючи питання про те, чи є значною територія, на якій сталося екологічне забруднення, треба враховувати дані про її площу, екологічну унікальність, належність до природно-заповідного фонду чи іншого об'єкта загальнодержавного значення.

9. Звернути увагу судів на те, що кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу (ст. 246 КК настає у випадках, коли остання здійснювалася з порушенням нормативних актів, які регулюють порядок порубки дерев і чагарників, у лісах, захисних та інших лісових насадженнях (якщо при цьому заподіяно істотну шкоду), або в заповідниках чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах.

Зокрема, визнається незаконною порубка дерев і чагарників, вчинена: без відповідного дозволу; за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства; до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків; не на призначених ділянках чи понад установлену кількість; не тих порід дерев, які визначені в дозволі; порід, вирубки яких заборонено.

У справах про злочини, відповідальність за які передбачена ст. 246 КК, шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту; тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64-67 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КпАП).

Порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду (ст. 4 Лісового кодексу України, не тягне відповідальності за ст. 246 КК. За наявності відповідних підстав такі дії можуть бути кваліфіковані як крадіжка, самоправство тощо. Заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності.

10. Відповідно до ч. 1 ст. 248 КК незаконним визнається полювання: з порушенням установлених правил (якщо воно заподіяло істотну шкоду); в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду; на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, занесені до Червоної книги України.

Під полюванням розуміються дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і власне добування (відстріл, відлов) мисливських тварин (тобто диких звірів та птахів, які можуть бути об'єктами полювання), що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах (ст. 1 Закону України від 22 лютого 2000 р. N 1478-III "Про мисливське господарство та полювання"). До полювання прирівнюється перебування осіб: у межах мисливських угідь, у тому числі на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами та птахами, або з продукцією полювання; на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю (ст. 12 названого Закону).

Кримінальна відповідальність за полювання, незаконність якого полягала в порушенні встановлених правил, настає лише за умови заподіяння істотної шкоди. Такою шкодою, зокрема, можуть бути визнані: зникнення того чи іншого виду тварин у певній місцевості; знищення місць компактного проживання та розмноження звірів і птахів, їхніх жител, споруд; руйнування об'єктів природного середовища; знищення тварин, відтворення яких з урахуванням особливостей або чисельності того чи іншого виду (видів) пов'язане зі значними труднощами; тощо. Якщо внаслідок незаконного полювання істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 1 або ч. 2 ст. 85 КпАП.

За незаконне полювання в заповідниках чи на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, занесені до Червоної книги України, кримінальна відповідальність настає незалежно від того, чи мали місце шкідливі наслідки.

11. Роз'яснити судам, що полювання вважається вчиненим із використанням транспортних засобів (ч. 2 ст. 248 КК, коли такий засіб (вертоліт, автомашина, мотоцикл, моторний човен, трактор тощо) було застосовано для вистежування, переслідування, добування звірів або птахів.

12. Під незаконним заняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК треба розуміти таке вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського, спортивного рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим

правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволених місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову.

Водні живі ресурси утворюють риби різних порід, водні тварини (дельфіни, раки, краби, креветки, кальмари тощо), морські рослини, які мають промислове значення. Хутрові тварини (видри, бобрині, ондатри тощо) й водоплаваючі птахи до водних ресурсів не належать, і відповідальність за незаконний їх вилов чи відстріл настає за ст. 248 КК.

Під промислом розуміються як один акт добування риби, тварин чи рослин, так і неодноразове вчинення таких дій.

Відповідальність за злочин, передбачений ст. 249 КК, настає лише за умови, що діями винної особи заподіяно істотну шкоду. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Вилів риби чи водних тварин зі спеціально облаштованих або пристосованих водоймищ, у яких вони вирощуються підприємствами, організаціями чи громадянами, за ст. 249 КК кваліфікувати не можна. За наявності відповідних підстав дії винної особи можуть кваліфікуватись як посягання на чужу власність.

13. Під способом масового знищення звірів, птахів, риби, інших видів тваринного світу (частини 2 статей 248 та 249 КК треба розуміти такі дії, які здатні спричинити чи спричинили загибель великої кількості представників дикої фауни, знищення популяції або певного виду тваринного світу в тій чи іншій місцевості чи водоймі (застосування отруйних або вибухових речовин, газу, диму, електроструму, автоматичної зброї, спрямування стада тварин на болото, тралення риби за допомогою заборонених прийомів тощо).

При вирішенні питання про те, чи здійснювалося незаконне полювання або рибальство способом масового знищення, слід ретельно досліджувати характерні властивості застосованих знарядь, зокрема їхню руйнівну силу, характер взаємодії з оточуючим середовищем, обсяги шкідливого впливу на довкілля тощо.

14. При призначенні особам, засудженим за вчинення злочинів проти довкілля, кримінального покарання суди повинні неухильно дотримувати вимог статей 65-67 КК виходячи з того, що воно має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та запобігання новим злочинам.

Визначаючи ступінь тяжкості злочину, необхідно враховувати характер вчинених дій та наслідки, що настали: ступінь забруднення землі, надр, вод, атмосферного повітря чи іншого шкідливого впливу на них; вид і кількість небезпечних речовин, що потрапили в природне середовище; кількість людей, які постраждали; кількість тварин або риби, що загинули; розмір заподіяної довкіллю шкоди; тощо.

У разі, коли злочин проти довкілля був безпосередньо пов'язаний із посадою, яку обіймала винна особа, або діяльністю, якою вона займалася, суди відповідно до ст. 55 КК мають обговорювати питання про необхідність застосування до засудженого додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

15. Розглядаючи у кримінальних справах цивільні позови про відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, суди повинні керуватися нормами природоохоронного законодавства, а у випадках, коли це питання не врегульоване зазначеним законодавством, - відповідними положеннями Цивільного кодексу України (далі - ЦК), зокрема главами 19 та 82. Необхідно також враховувати роз'яснення Пленуму з цього питання (постанови від 27 березня 1992 р. № 6 "Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди", від 16 квітня 2004 р. № 7 "Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ" та ін.).

При обчисленні розміру відшкодування шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням природних ресурсів, потрібно також додержувати вимог тих нормативних актів, якими встановлено відповідні правила. Зокрема, з'ясувати ті кількісні та якісні критерії (кількість, вага, розмір тощо), які відповідно до існуючих такс при цьому враховуються.

16. Звернути увагу судів на те, що розміри відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд, визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що провадиться відповідно до ст. 65 Закону України від 16 червня 1992 р. N 2456-XII "Про природно-заповідний фонд України", і спеціальних такс (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. N 521 "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України"; далі - постанова від 21 квітня 1998 р. N 521).

17. У справах про відшкодування шкоди, заподіяної забрудненням і засміченням вод, іншими порушеннями водного законодавства, слід керуватися, зокрема, ст. 111 Водного кодексу України, статтями 1166, 1192 ЦК. Розмір шкоди при цьому визначається відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів (затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18 травня 1995 р. N 37 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 січня 2002 р. N 48; зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 червня 1995 р. за N 162/698).

При вирішенні справ, пов'язаних із відшкодуванням збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України, необхідно керуватися постановою Кабінету Міністрів України від 3 липня 1995 р. N 484 "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України" і Положенням про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України (затвержене наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 жовтня 1995 р. N 116 ; зареєстроване в Міністерстві юстиції України 27 грудня 1995 р. за N 478/1014).

18. У справах про лісопорушення розмір заподіяної шкоди обчислюється за відповідними таксами (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 1996 р. N 1464 "Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству").

19. Визначаючи розмір шкоди, заподіяної незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), знищенням їхніх жител, біотехнічних споруд, потрібно керуватися таксами, затвердженими наказом Міністерства лісового господарства і Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 12 березня 1996 р. N 24/32 і зареєстрованими у Міністерстві юстиції України 22 березня 1996 р. за N 137/1162 "Про затвердження такс нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд". При цьому необхідно враховувати, що для обчислення розміру шкоди, заподіяної територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок незаконного добування чи знищення тварин, пошкодження або знищення їхніх жител, місць перебування і розмноження, застосовуються такси, затверджені постановою від 21 квітня 1998 р. N 521.

20. При визначенні розміру шкоди, заподіяної водним живим ресурсам, залежно від конкретних обставин справи застосовуються такси, затверджені постановами Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р. N 32 "Про затвердження такс для обчислення

розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу" або від 21 квітня 1998 р. N 521 .

21. Розглядаючи кримінальні справи про злочини проти довкілля, суди повинні додержувати вимог природоохоронного законодавства щодо вилучення у правопорушника незаконно добутої продукції (звірів, птахів, риби, деревини, хутра тощо).

Якщо вилучену у правопорушника продукцію реалізовано до розгляду справи в судовому засіданні, суд враховує вартість реалізованого при вирішенні цивільного позову. Якщо ж незаконно добута продукція не була вилучена, а використана чи реалізована самим правопорушником або стала непридатною, суд вирішує питання про стягнення її вартості.

22. При розгляді справ про злочини проти довкілля суди на виконання вимог п. 1 ч. 1 ст. 81 КПК мають обговорювати питання про конфіскацію належних винним особам знарядь злочину.

Під знаряддями злочину в таких справах треба розуміти предмети чи технічні засоби, які умисно використовувалися їх власником чи співучасниками злочину для незаконного полювання, рибальства, порубки дерев тощо, а також для полегшення вчинення зазначених дій: рушниці, вибухівка, рибальські сіті, транспортні засоби (останні можуть бути визнані знаряддям злочину не тільки тоді, коли вони використовувалися безпосередньо в процесі полювання чи рибальства, а й коли без їх використання вчинення злочину було б неможливим чи надто складним).

Рішення про конфіскацію таких речових доказів може бути прийнято лише за умови, що вони визнані знаряддями злочину органами досудового слідства чи судом.

23. Рекомендувати Апеляційному суду Автономної Республіки Крим, апеляційним судам областей, міст Києва та Севастополя систематично вивчати й узагальнювати судову практику у справах про злочини проти довкілля, вживати передбачених законом заходів до усунення помилок, що допускаються судами під час розгляду справ цієї категорії.

24. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 січня 1990 р. N 1 "Про практику розгляду судами справ про відповідальність за порушення законодавства про охорону природи" (зі змінами, внесеними постановами від 4 червня 1993 р. N 3, від 13 січня 1995 р. N 3, від 1 листопада 1996 р. N 11, від 3 грудня 1997 р. N 12 та від 27 листопада 1998 р. N 20).

СУДОВА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ. ПРОВАВОВІ ПОЗИЦІЇ СУДУ В ОКРЕМИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Правова позиція ККС ВС від 18.01.2024 р. у справі № 710/168/17:

Кримінальне правопорушення, передбачене [ст. 246 ККУ](#) відноситься до категорії злочинів проти довкілля. З об'єктивної сторони цей злочин полягає у незаконній порубці дерев і чагарників. При цьому кваліфікація таких дій за ст. 246 КК залежить від категорії захищеності лісу, а також інших об'єктів, де здійснюється порубка. Незаконна порубка у лісах, захисних та інших лісових насадженнях утворює склад цього злочину лише тоді, коли це заподіяло істотної шкоди.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

18 січня 2024 року
м. Київ

*справа №710/168/17
провадження №51-2622км23*

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі:

головуючого	ОСОБА_1 ,
суддів	ОСОБА_2 , ОСОБА_3 ,
за участю:	
секретаря судового засідання	ОСОБА_4
засуджених	ОСОБА_5 (в режимі відеоконференції),
ОСОБА_6	(в режимі відеоконференції),
ОСОБА_7	(в режимі відеоконференції),
ОСОБА_8	(в режимі відеоконференції),
захисника	ОСОБА_9 (в режимі відеоконференції),
прокурора	ОСОБА_10 ,

розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу захисника ОСОБА_9 на вирок Черкаського апеляційного суду від 24 січня 2023 року у кримінальному провадженні № 12016250300000612 за обвинуваченням

ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , уродженця м. Кривого Рогу Дніпропетровської області та жителя АДРЕСА_1 ,

ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , уродженця м. Черкаси та жителя АДРЕСА_1 ,

ОСОБА_7 , ІНФОРМАЦІЯ_3 , уродженця та жителя АДРЕСА_1 , та

ОСОБА_8 , ІНФОРМАЦІЯ_4 , уродженця с. Межигірка Шполянського району Черкаської області, жителя АДРЕСА_1 ,

у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 - ст. 246 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Зміст оскаржених судових рішень і встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини

За вироком Городищенського районного суду Черкаської області від 07 липня 2022 року ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_7 та ОСОБА_8 визнано невинуватими та виправдано за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 - ст. 246 КК у зв'язку з недоведеністю вчинення ними цього злочину.

При перегляді вироку за апеляційною скаргою прокурора 24 січня 2023 року суд апеляційної інстанції цей вирок скасував та ухвалив новий вирок, яким визнав ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_7 та ОСОБА_8 винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 28 - ст. [246 КК](#) та призначив кожному з них покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки. На підставі ст. 75 КК звільнив їх від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком на 1 рік із покладенням обов'язків, передбачених ст. 76 КК і згідно з положеннями ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК звільнив їх від призначеного покарання у зв'язку з закінченням строку давності

Також судом було вирішено питання про долю речових доказів у справі.

Апеляційний суд установив, що ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_7 та ОСОБА_8 діючи за попередньою змовою з метою незаконної порубки дерев, починаючи із невстановленого періоду і до 04 жовтня 2016 року за допомогою бензопил, без передбаченого законом

дозволу, в адміністративних межах Терешківської сільської ради Шполянського району, в захисній лісосмузі здійснили незаконну порубку 401 дерева, а саме клена, ясена, верби та липи, діаметром пнів від 10 до 80 см., які згідно ст. 4 Лісового Кодексу відносяться до лісового фонду України, чим заподіяли Державі в особі Терешківської сільської ради істотну шкоду в сумі 1 491 652, 31 грн.

Вимоги касаційної скарги і узагальнені доводи особи, яка її подала

У поданій касаційній скарзі захисник ОСОБА_9 просить скасувати вирок апеляційного суду через істотне порушення вимог кримінального процесуального закону та неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Захисник вважає, що вирок апеляційного суду побудовано на припущеннях щодо часу та місця вчинення злочину.

Стверджує, що апеляційним судом в основу вироку було покладено копії акта дотримання вимог природоохоронного законодавства від 04 жовтня 2016 року, план-схему знаходження вирубки, переліковну відомість пнів зрізаних дерев та розрахунок заподіяної шкоди, які не відповідають критеріям допустимості доказів, визначених у ч. 2 ст. 84 та ст. 99 КПК.

Вказує, що цей суд не встановив кому саме було завдано шкоду внаслідок злочину та не доведено наявності істотної шкоди у справі.

Зазначає, що апеляційний суд у вирокі не конкретизував у редакції якого саме закону було засуджено ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 заст. 246 КК, оскільки з часу вчинення ними цього злочину і до ухвалення вироку вказана норма неодноразово змінювалася.

Також вважає, що нова редакція цієї статті, яка діє з 01 січня 2019 року, має зворотну силу в часі і скасовує кримінальну відповідальність засуджених, оскільки встановлена судом сума істотної шкоди становить менше ніж 1 921 000 грн, що є підставою для їх виправдання.

З урахуванням цих обставин захисник вважає, що вирок апеляційного суду не відповідає вимогам статей 370, 374 та 420 Кримінального процесуального кодексу України (далі -КПК) і підлягає скасуванню з призначенням нового розгляду в цьому суді.

Позиція учасників у суді касаційної інстанції

У судовому засіданні засуджений та захисники підтримали вимоги касаційної скарги.

Прокурор заперечила проти задоволення касаційної скарги і просила залишити оскаржуваний вирок без зміни.

Мотиви Суду

Колегія суддів (далі - Суд), заслухавши доповідь судді, пояснення сторін, перевіrivши матеріали кримінального провадження та доводи, наведені в касаційній скарзі, дійшла висновку про таке.

Відповідно до приписів ст. 438 КПК підставами для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції є істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність та невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Згідно зі ст. 433 КПК суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. При цьому наділений повноваженнями лише щодо перевірки правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Отже, касаційний суд не перевіряє вирок апеляційного суду в частині неповноти судового розгляду, а також невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального

провадження. Під час перегляду судових рішень у касаційному порядку Суд виходить із фактичних обставин справи, встановлених судом апеляційної інстанції.

Відповідно до ст. 370 КПК судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК; обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджено доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК; вмотивованим є рішення, в якому наведено належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Положеннями ч. 1 ст. 420 КПК визначено, що суд апеляційної інстанції скасовує вирок суду першої інстанції і ухвалює свій вирок у разі: необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення; необхідності застосування більш суворого покарання; скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції; неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання.

При ухваленні нового вироку у справі апеляційний суд цих вимог закону дотримався.

Суд першої інстанції визнав ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 невинуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 - ст. 246 КК, через недоведеність вчинення ними цього злочину.

При перегляді вироку місцевого суду за апеляційною скаргою прокурора апеляційний суд його скасував та ухвалив у справі новий вирок, яким визнав засуджених винуватими у вчиненні вказаного злочину, призначив їм відповідне покарання та звільнив від покарання в зв'язку із закінченням строку давності.

Висновок апеляційного суду про доведеність винуватості ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 у вчиненні інкримінованого злочину зроблений із дотриманням вимог ст. 23 КПК на підставі об'єктивно з'ясованих обставин справи, які підтверджено доказами, дослідженими та перевіренними під час апеляційного розгляду й оціненими судом з урахуванням ст. 94 КПК з точки зору їх належності, допустимості та достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору їх достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. У своєму рішенні апеляційний суд навів відповідні мотиви чому він бере до уваги одні докази та надає їм перевагу, а інші відхиляє.

Під час апеляційного розгляду апеляційний суд частково дослідив докази, які стосуються предмета доказування у кримінальному провадженні, зокрема повторно допитав засуджених, свідків ОСОБА_11, ОСОБА_12 та частково дослідив письмові докази у справі. Свої висновки про доведеність винуватості ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 у вчиненні вказаного злочину апеляційний суд обґрунтував показаннями свідків, даними протоколів огляду місця події від 04 та 05 жовтня 2016 року й іншими письмовими доказами у справі.

Безпідставними є доводи захисника в касаційній скарзі про те, що апеляційний суд не встановив чи є істотною шкода завдана діями засуджених.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК відноситься до категорії злочинів проти довкілля. З об'єктивної сторони цей злочин полягає у незаконній порубці дерев і чагарників. При цьому кваліфікація таких дій за ст. 246 КК залежить від категорії захищеності лісу, а також інших об'єктів, де здійснюється порубка. Незаконна порубка у лісах, захисних та інших лісових насадженнях утворює склад цього злочину лише тоді, коли це заподіяло істотної шкоди.

З огляду на кількість зрубаних дерев (401 дерево) та їхню вартість, визначену на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665, яка на час вчинення злочину становила 1 491 652, 31 грн, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що завдана діями ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 шкода є істотною.

При цьому доводи касаційної скарги захисника про те, що розрахунок не відповідає розміру такс для обчислення розміру шкоди заподіяної лісу, затверджених вказаною Постановою та які діяли на момент скоєння злочину, не є прийнятними, оскільки цей розрахунок проведений із врахуванням відповідної індексації згідно з п. 2 Постанови.

Необґрунтованими є також і доводи захисника щодо незазначення судом у вирокі редакції ст. 246 КК, за якою засуджено ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_7 та ОСОБА_8 , а також закриття кримінального провадження у зв'язку із декриміналізацією.

На час вчинення кримінального правопорушення редакція кримінального закону передбачала відповідальність за цей злочин у виді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

При цьому поняття «істотна шкода» зазначене у диспозиції вказаної норми було оціночним. Вирішуючи питання про наявність у діях особи вказаної кваліфікуючої ознаки суд у кожному випадку повинен ураховувати вартість зрубаних дерев чи кущів, їх екологічну цінність, кількість незаконно вирубаного лісу та розмір завданої шкоди обчисленої за відповідними таксами.

Положення ч. 2 ст. 246 КК в редакції [Закону № 2708 – VIII від 25.04.2019](#), яка діяла на день ухвалення вироку апеляційним судом та є чинною на цей час, за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб передбачає покарання у виді обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавленням волі на той самий строк.

Відповідно до примітки до цієї норми, у цій статті істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Згідно з приміткою до вказаної норми у редакції [Закону №2531-VIII від 06.09.2018](#), на яку посилається захисник у касаційній скарзі, істотною шкодою вважається така шкода, яка у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

За правилами ч. 4 ст. 5 КК , якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Оскільки діюча редакція ч. 2 ст. 246 КК погіршувала становище особи в частині виду та розміру покарання у порівнянні з тією, яка діяла на час вчинення злочину засудженими, апеляційний суд правильно засудив ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_7 та ОСОБА_8 за вчинене кримінальне правопорушення в редакції Закону № 1019-VIII від 18.02. 2016, яка діяла на час вчинення злочину.

При цьому помилковими є доводи захисника в касаційній скарзі, що положення цієї норми у редакції [Закону №2531-VIII від 06.09.2018](#) відповідно до вимог ч. 4 ст. 5 КК скасовують кримінальну відповідальність за вчинене, оскільки зазначені у її диспозиції дії жодним чином не скасовують злочинність діяння, не пом'якшують кримінальну відповідальність та не поліпшують іншим чином становище особи.

Застосована у редакції цього закону Примітка також жодним чином не поліпшує становище засуджених, оскільки лише визначає диференціацію порядку визначення істотної шкоди у залежності від відповідного розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян встановленого законом на час вчинення злочину.

Відповідно до підпункту 169.1.1. Податкового кодексу України неоподатковуваний мінімум доходів громадян на 2016 рік становив 138, 8 грн, а тому з урахуванням положень цієї Примітки істотною шкодою на час вчинення злочину засудженими, якщо така полягає у завданні матеріальної шкоди, є сума яка перевищує 275 600 грн, що є значно меншою від суми шкоди, яка була завдана засудженими (1 491 652, 31 грн).

Також, усупереч доводам касаційної скарги, апеляційний суд правильно встановив у вирокі місце вчинення злочину, яким є захисна смуга в адміністративних межах Терешківської сільської ради Шполянського району, що підтверджується листом ГУ Держгеокадастру у Черкаській області від 12 жовтня 2016 року в матеріалах провадження (т. 4 а.п. 199).

Безпідставними є і доводи захисника про те, що апеляційний суд необґрунтовано визнав допустимими доказами копію акта дотримання вимог природоохоронного законодавства від 04 жовтня 2016 року, план-схему знаходження вирубки, перелікову відомість пнів зрізаних дерев та розрахунку заподіяної шкоди, оскільки вказані документи були направлені на адресу ГУ НП в Черкаській області Державною екологічною інспекцією у Черкаській області на запит слідчого та зібрані у встановлений процесуальним законом спосіб.

При цьому сторона захисту в судовому засіданні у суді першої та апеляційної інстанцій не була позбавлена права та можливості з'ясувати у свідка ОСОБА_11, який складав ці документи, будь-які питання, що стосуються змісту цих доказів та їх допустимості.

Суд апеляційної інстанції дав належну оцінку зібраним доказам у справі з урахуванням положень [ст. 94 КК](#), тобто з точки зору їх належності, допустимості та достовірності, а сукупності зібраних доказів - з точки зору їх достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення і в своєму рішенні вказав, чому бере до уваги одні докази та надає їм перевагу і відхиляє інші.

Таким чином, встановивши сукупність обставин, що належать до предмета доказування в кримінальному провадженні, апеляційний суд дійшов умотивованого висновку про доведеність винуватості ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 у вчиненні інкримінованого злочину.

Інші доводи касаційної скарги не містять у собі даних, які би могли ставити під сумнів законність оскаржуваного рішення.

Вирок апеляційного суду є належним чином обґрунтованим та вмотивованим і за змістом відповідає вимогам статей 370 та 420 КПК.

Під час його перевірки судом касаційної інстанції не встановлено таких порушень норм матеріального чи процесуального права, які би тягнули за собою його зміну чи скасування, а тому підстав для задоволення касаційної скарги колегія суддів не вбачає.

Керуючись статтями 433, 434, 436, 441, 442 КПК, Верховний Суд

ухвалив:

Касаційну скаргу захисника ОСОБА_9 залишити без задоволення, а вирок Черкаського апеляційного суду від 24 січня 2023 року щодо ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 без зміни.

Постанова є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді:

Правова позиція ККС ВС від 07.07.2024 у справі № 629/6463/19:

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за [ст. 246 ККУ](#) характеризується прямим умислом. Це означає, що особа, яка скоює кримінальне правопорушення, усвідомлює незаконний характер вчинюваної нею порубки, відповідний статус об'єкта, де та відбувається, і бажає її вчинити.

За усталеною судовою практикою застосування положень ст. 94 КПК, доказування суб'єктивної сторони кримінального правопорушення досить часто ґрунтується на аналізі не одного чи кількох прямих доказів, а саме сукупності всіх доказів, які вказують на характер дій обвинуваченого, спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння, обстановку, в якій діяла відповідна особа, тощо, на підставі чого й робиться висновок про доведеність поза

розумним сумнівом або недоведеність (згідно із цим стандартом доказування), зокрема, такої ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, як прямий умисел.

Ознаки суб'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення та особливості психічного ставлення винного до скоєного діяння і його наслідків суди встановлюють на підставі характеру цього діяння та об'єктивно-предметних умов його вчинення, а також установлених судом фактичних обставин вчиненого злочину, що закріплені належними і допустимими доказами, зібраними в порядку, передбаченому КПК, та оціненими відповідно до вимог ст. 94 КПК. Такий правозастосовний підхід відповідає положенням закону про кримінальну відповідальність і кримінального процесуального закону під час здійснення правозастосовної діяльності за висновками об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, відображеними в постанові від 28 вересня 2020 року (справа № 640/18653/17, провадження № 51-543кмо20).

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

07 серпня 2024 року
м. Київ

справа № 629/6463/19
провадження № 51-1059км24

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі:

головуючого суддів	ОСОБА_1 , ОСОБА_2 , ОСОБА_3 ,
за участю:	
секретаря судового засідання	ОСОБА_4 ,
прокурора	ОСОБА_5 ,
у режимі відеоконференції:	
засудженого	ОСОБА_6 ,
захисника	ОСОБА_7 ,

розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу захисника засудженого ОСОБА_6 - адвоката ОСОБА_7 , на вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 20 березня 2023 року та ухвалу Дніпровського апеляційного суду від

23 листопада 2023 року у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 120192220380001615, за обвинуваченням **ОСОБА_6** , ІНФОРМАЦІЯ_1 , уродженця с. Перегонівки Голованівського району Кіровоградської області та жителя АДРЕСА_1), у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Зміст судових рішень і встановлені судами першої та апеляційної інстанції обставини

За вироком Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 20 березня 2023 року **ОСОБА_6** визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК, та призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік. На підставі ст. 75 КК його звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік і покладено на нього обов'язки, передбачені ст. 76 цього Кодексу.

Цивільний позов задоволено частково, постановлено стягнути з **ОСОБА_6** на користь АТ «Українська залізниця» в особі філії «Південна залізниця» АТ «Українська залізниця» 30 328,67 грн у рахунок відшкодування майнової шкоди.

Вирішено питання щодо речових доказів та процесуальних витрат у кримінальному провадженні.

Як убачається з вироку суду, **ОСОБА_6** засуджено за те, що він, порушуючи ст. 4, ч. 1 ст. 67, частини 1, 2 ст. 69 Лісового кодексу України та п. 2 Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761, 23 жовтня 2019 року, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, не маючи необхідних дозволів для вирубки дерев у лісах та лісосмугах, прибув разом із найнятою ним бригадою у складі **ОСОБА_8** , **ОСОБА_9** , **ОСОБА_10** і **ОСОБА_11** (яких попередньо переконав у законності порубки дерев) на ділянку лісового насадження, розташовану на території виробничого підрозділу «Харківська дистанція захисних лісонасаджень» регіональної філії «Південна залізниця» АТ «Українська залізниця», на перегоні Лозова 939 км лінії Лозова - Павлоград, км 937 пк з правої сторони колії і надав їм дозвіл за допомогою бензинової пили спиляти та потім розпиляти на колоди у вказаному лісовому насадженні одне сухостійне, одне сироростуче дерево породи клен та одне дерево сироростуче породи ясен, чітко вказуючи на дерева, які необхідно спиляти, діаметром на пні 48, 45 і 56 см, чим спричинив виробничому підрозділу «Харківська дистанція захисних лісонасаджень» регіональної філії «Південна залізниця» АТ «Українська залізниця» майнову шкоду на суму 30 328, 67 грн.

Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 23 листопада 2023 року вирок місцевого суду стосовно **ОСОБА_6** залишив без змін.

Вимоги та узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Захисник **ОСОБА_7** , посилаючись на невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, істотне порушення вимог кримінального процесуального закону та неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить скасувати ухвалу апеляційного суду і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Суть доводів захисника зводиться до посилань на порушення апеляційним судом права **ОСОБА_6** на захист та відсутність у діянні підзахисного складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК.

ОСОБА_7 наголошує на тому, що **ОСОБА_6** просив спиляти лише гілки, тоді як **ОСОБА_8** і **ОСОБА_11** самовільно, всупереч домовленості, спиляли дерева повністю.

З урахуванням наведеного захисник вважає, що в діянні засудженого відсутня суб'єктивна сторона інкримінованого йому кримінального правопорушення, а саме прямий умисел на незаконну порубку дерев.

Також скаржник стверджує, що апеляційний суд, перервавши виступ ОСОБА_6, позбавив його можливості викласти аргументи на свій захист.

Позиції учасників судового провадження

У судовому засіданні захисник ОСОБА_7 та засуджений ОСОБА_6 підтримали подану касаційну скаргу.

Прокурор ОСОБА_5, надавши відповідні пояснення, заперечив проти задоволення касаційної скарги захисника.

Мотиви Суду

Заслухавши доповідь судді, пояснення учасників судового провадження, перевіrivши матеріали кримінального провадження і доводи, викладені в касаційній скарзі, Суд дійшов висновку, що скарга не підлягає задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до ч. 2 [ст. 433 Кримінального процесуального кодексу України](#) (далі - КПК) суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги.

За приписами ч. 1 ст. 438 КПК підставами для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції є: істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Отже, виходячи з наведених положень процесуального закону суд касаційної інстанції є судом права, а не факту. Неповнота судового розгляду (ст. 410 КПК) та невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження (ст. 411 КПК) не є підставою для перегляду судових рішень у касаційному порядку.

Під час перевірки доводів, наведених у касаційній скарзі, Верховний Суд виходить із фактичних обставин, установлених місцевим та апеляційним судами.

Водночас касаційний суд наділений повноваженнями лише щодо перевірки правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин й не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу (ч. 1 ст. 433 КПК).

За статтею 94 КПК оцінка доказів є компетенцією суду, який ухвалив вирок і який оцінює кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - із точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Зважаючи на це, Суд відхиляє доводи касаційної скарги захисника щодо оспорювання встановлених за результатами судового розгляду обставин з викладенням власної версії подій, оскільки вони по суті стосуються невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, що не є предметом перевірки суду касаційної інстанції.

Захисник стверджує, що ОСОБА_6 просив ОСОБА_8 і ОСОБА_11 спиляти лише гілки, однак вони самовільно, всупереч домовленості, зрізали дерева повністю. Тому вважає, що в підзахисного відсутній прямий умисел на незаконну порубку дерев.

Верховний Суд не погоджується із цими доводами захисту з огляду на таке.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 246 КК характеризується прямим умислом. Це означає, що особа, яка скоює кримінальне правопорушення, усвідомлює незаконний характер вчинюваної нею порубки, відповідний статус об'єкта, де та відбувається, і бажає її вчинити.

За усталеною судовою практикою застосування положень ст. 94 КПК, доказування суб'єктивної сторони кримінального правопорушення досить часто ґрунтується на аналізі не одного чи кількох прямих доказів, а саме сукупності всіх доказів, які вказують на характер дій обвинуваченого, спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння, обстановку, в якій діяла відповідна особа, тощо, на підставі чого й робиться висновок про доведеність поза розумним

сумнівом або недоведеність (згідно із цим стандартом доказування), зокрема, такої ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, як прямий умисел.

Ознаки суб'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення та особливості психічного ставлення винного до скоєного діяння і його наслідків суди встановлюють на підставі характеру цього діяння та об'єктивно-предметних умов його вчинення, а також установлених судом фактичних обставин вчиненого злочину, що закріплені належними і допустимими доказами, зібраними в порядку, передбаченому КПК, та оціненими відповідно до вимог ст. 94 КПК. Такий правозастосовний підхід відповідає положенням закону про кримінальну відповідальність і кримінального процесуального закону під час здійснення правозастосовної діяльності за висновками об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, відображеними в постанові від 28 вересня 2020 року (справа № 640/18653/17, провадження № 51-543кмо20), і в цьому провадженні судами попередніх інстанцій він дотриманий.

Саме із зазначеного обґрунтовано виходили суди попередніх інстанцій. З урахуванням досліджених судом доказів та встановлених обставин безпідставними є доводи сторони захисту про відсутність у засудженого прямого умислу на незаконну порубку дерев у захисних лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а отже і складу інкримінованого кримінального правопорушення в діянні ОСОБА_6, який не маючи необхідних дозволів для вирубки дерев у лісах та лісосмугах, найняв бригаду для спилювання дерев на території виробничого підрозділу «Харківська дистанція захисних лісонасаджень» регіональної філії «Південна залізниця» АТ «Українська залізниця» та надав дозвіл ОСОБА_8 і його бригаді (до якої увійшли ОСОБА_9, ОСОБА_10 і ОСОБА_11) за допомогою бензопили спилити дерева, чітко вказавши, які саме потрібно спилити.

Твердження захисника про те, що ОСОБА_6 просив ОСОБА_8 і ОСОБА_11 спилити лише гілки, але вони самовільно, всупереч домовленості, повністю зрізали дерева, спростовуються наявною в матеріалах справи службовою запискою, у якій ОСОБА_6, як голова правління ГБК-5, просить ОСОБА_8 виконати спилювання дерев за задньою стінкою гаражів.

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій у частині доведеності винуватості засудженого, а доводи захисту про протилежне вважає безпідставними.

Крім того, захисник указує, що в суді апеляційної інстанції засуджений намагався надати пояснення, донести свою позицію, своє бачення ситуації, однак суд не дав йому такої можливості, перервав його виступ, чим позбавив можливості захищатися від висунутого звинувачення.

Верховний Суд не погоджується із цими доводами захисника.

На переконання Верховного Суду ці твердження захисника є надуманими та суперечать звукозапису судового засідання від 23 листопада 2023 року, з якого вбачається, що суд дав можливість ОСОБА_6 надати пояснення щодо поданої його захисником апеляційної скарги. Те, що головуючий заперечив стосовно зачитування написаної засудженим заяви, а замість цього запросив ОСОБА_6 дати пояснення щодо суті апеляційної скарги захисника, не свідчить про обмеження його права висловити свої аргументи, а лише вказує, що суд, дотримуючись процедури розгляду, спрямовував учасників процесу у відповідному напрямі. Отже, відсутні підстави вважати, що в цьому аспекті апеляційний суд допустив істотне порушення вимог КПК.

Тому Верховний Суд відхиляє наведені вище доводи захисту.

З урахуванням цього касаційний суд підсумовує, що ухвала апеляційного суду є належно вмотивованою й обґрунтованою і за змістом відповідає приписам статей 370, 419 КПК, у ній наведені мотиви, з яких виходив суд, та положення закону, якими він керувався, постановляючи рішення.

Істотних порушень вимог кримінального процесуального закону або неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, які би були підставами для скасування судового рішення, під час розгляду кримінального провадження в суді касаційної інстанції не встановлено.

Зважаючи на наведене вище, колегія суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду дійшла висновку, що касаційну скаргу захисника необхідно залишити без задоволення, а постановлену щодо ОСОБА_6 ухвалу апеляційного суду - без зміни.
Керуючись статтями 433, 434, 436, 441, 442 КПК, Верховний Суд

ухвалив:

Касаційну скаргу захисника ОСОБА_7 залишити без задоволення, а ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 23 листопада 2023 року щодо ОСОБА_6 - без зміни.
Постанова Верховного Суду набирає законної сили з моменту її проголошення, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді:

Правова позиція ККС ВС від 22 січня 2019 у справі № 673/902/16-к.

Диспозиція статті 246 ККУ передбачає, що одним з обов'язкових елементів складу цього злочину є наявність істотної шкоди, завданої об'єкту злочинного посягання, тобто довкіллю, розмір якої визначається на підставі висновку експерта.

Відповідно до абзацу 3 пункту 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 №17 у справах про злочини, відповідальність за які передбачена статтею 246 ККУ, шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту; тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64-67 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

ПОСТАНОВА іменем України

22 січня 2019 року
м.Київ
справа № 673/902/16-к
провадження № 51-3905км18

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі:

головуючого ОСОБА_1 ,
суддів ОСОБА_2 , ОСОБА_3 ,
за участю секретаря судового засідання ОСОБА_4 ,
прокурора ОСОБА_5 ,

розглянув у судовому засіданні касаційну скаргу засудженого на вирок Деражнянського районного суду Хмельницької області від 18 січня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 12 квітня 2017 року щодо

ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , уродженця с.Прилужне Летичівського району Хмельницької обл., жителя АДРЕСА_1 ,
засудженого за вчинення злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України (далі КК).

Обставини справи

1.Вироком Деражнянського районного суду Хмельницької області від 18 січня 2017 року ОСОБА_6 було засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік із конфіскацією незаконно вирубанної деревини. На підставі статті 75 цього Кодексу його звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитивим строком тривалістю 1 рік та відповідно обов`язки, передбачені статтею 76 КК.

2. ОСОБА_6 визнано винуватим у незаконній порубці дерев, що заподіяло істотну шкоду, за таких обставин:

31 січня 2016 року приблизно о 12:00 неподалік смт Вовковинці Деражнянського району Хмельницької області на території лісу, що належить на праві постійного користування Спеціалізованому лісгосподарському підприємству «Флора» (далі СКЛП «Флора»), ОСОБА_6 , не маючи дозволу (лісорубного квитка) на порубку дерев, бензопилою зрізав 33 дерева різних порід, чим завдав згаданому підприємству істотної шкоди на загальну суму 10353, 97 грн.

3. Апеляційний суд Хмельницької області ухвалою від 12 квітня 2017 року вирок місцевого суду змінив в частині визначення обов`язків, передбачених статтею 76 КК та вирішення питання про повернення власнику вирубанної деревини в порядку частини 9 статті 100 КПК. У решті вирок був залишений без змін.

Вимоги і доводи касаційної скарги

4. У касаційній скарзі засуджений, посилаючись на пункти 1 і 2 частини 1 статті 438 КПК, просить скасувати постановлені щодо нього судові рішення та закрити кримінальне провадження на підставі пункту 2 частини 1 статті 284 КПК.

5. Він вважає, що в його діях відсутній склад інкримінованого йому кримінального правопорушення, оскільки стороною обвинувачення не надано належних та допустимих доказів на підтвердження причинного зв`язку між його діями та наслідками у виді істотної шкоди довікільню або підприємству СКЛП «Флора». Стверджує, що зрізав дерева в охоронюваній зоні лінії електропередач, тобто на території, що не відноситься до лісового фонду. На підтвердження своєї позиції зазначає, що в червні 2016 року, через невеликий проміжок часу після вчинених ним дій працівники Деражнянського району електромереж вирізали решту дерев у цій смузі лісу.

6. Також він указує на те, що в матеріалах кримінального провадження відсутні документи (державний акт) про належність СКЛП «Флора» права користування чи права власності на земельну ділянку. Окрім того, на думку засудженого, огляд місця події, а також визначення розміру заподіяної шкоди проведено з порушенням вимог КПК.

Позиції учасників касаційного розгляду

7. Учасникам кримінального провадження було належним чином повідомлено про дату, час та місце касаційного розгляду, клопотань про його відкладення до суду касаційної інстанції не надходило.

8. Засуджений ОСОБА_6 направив Суду заяву, в якій підтримав свою скаргу та просив проводити касаційний розгляд без його участі в порядку письмового провадження.

9. У судовому засіданні прокурор заперечив проти задоволення касаційних вимог сторони захисту та просив залишити судові рішення без зміни, вважаючи їх законними та обґрунтованими.

Оцінка Суду

10. Заслухавши доповідь судді, пояснення прокурора, перевіrivши матеріали кримінального провадження, обговоривши наведені у скарзі доводи, Суд дійшов висновку, що касаційну скаргу слід задовольнити частково на таких підставах.

11. Кримінальне правопорушення, передбачене статтею 246 КК, відноситься до категорії злочинів проти довкілля. Диспозиція вказаної норми передбачає, що одним з обов'язкових елементів складу цього злочину є наявність істотної шкоди, завданої об'єкту злочинного посягання, тобто довкіллю.

12. Відповідно до абзацу 3 пункту 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року №17у справах про злочини, відповідальність за які передбачена статтею 246 КК, шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту; тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників улісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64-67 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

13. Наявність шкоди довкіллю та її розмір має бути доведено визначеними законом засобами доказування. Пунктом 6 частини 2 статті 242 КПК передбачено, що розмір шкоди довкіллю визначається на підставі висновку експерта.

14. В цьому кримінальному провадженні експертиза для визначення шкоди, завданої довкіллю, не проводилась. Суд першої інстанції ґрунтував свій висновок про наявність істотної шкоди лише на підставі розрахунку Державної екологічної інспекції, який не може вважатися висновком експерта.

15. Отже, вимоги статті 91 КПК щодо обставин, які підлягають обов'язковому доказуванню в кримінальному провадженні місцевим судом належним чином не виконано.

16. Апеляційний суд, попри те, що ОСОБА_6 оспорював законність свого засудження в апеляційному порядку, на допущені порушення уваги не звернув.

17. Зазначені обставини мають істотне значення для правової оцінки діяння засудженого, однак за відсутності їх належної перевірки в порядку апеляційної процедури Суд позбавлений можливості дійти безспірною висновку щодо наявності чи відсутності у діях засудженого складу інкримінованого йому кримінального правопорушення, оскільки в силу частини 1 статті 433 КПК позбавлений можливості досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскаржуваному судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

18. Тому колегія суддів дійшла висновку, що ухвала апеляційного суду на підставі пункту 1 частини 1 статті 438 КПК підлягає скасуванню, а провадження призначенню на новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

19. Під час нового розгляду апеляційного суду необхідно врахувати викладене, ретельно з використанням усіх процесуальних можливостей, перевірити доводи, наведені в апеляційних скаргах, а також інші доводи, зазначені у касаційній скарзі засудженого, дати на все вичерпну відповідь й ухвалити справедливе рішення, яке відповідатиме статті 370 КПК. Крім того, суду слід взяти до уваги положення статті 5 КК та зміни до статті 246 КК, внесені [законом України №2531-VIII від 6 вересня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів»](#), що набрав чинності 01 січня 2019 року.

На підставі викладеного, керуючись статтями 433, 436, 441, 442 КПК, Суд

ухвалив:

Касаційну скаргу засудженого задовольнити частково.

Ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 12 квітня 2017 року щодо ОСОБА_6 скасувати і призначити новий розгляд в суді апеляційної інстанції.

Постанова набирає законної сили з моменту її проголошення й оскарженню не підлягає.

Судді:

Правова позиція ККС ВС від 09 липня 2025 року у справі № 585/2014/22.

Проведення огляду місця події до внесення відомостей до ЄРДР не суперечить статті 214 КПК України, оскільки йдеться про невідкладну слідчу дію. Так само Верховний Суд визнав правомірним невідкладний обшук домоволодіння, підкресливши, що обставини справи обґрунтовували ризик знищення речових доказів.

Відеофіксація, участь понятих і відсутність заперечень самого обвинуваченого додатково підтверджували законність проведення слідчих дій.

Залучення спеціаліста є правом, а не обов'язком слідчого. КПК не встановлює чіткого переліку документів, які б свідчили про наявність у залученого до слідчої дії спеціаліста спеціальних знань і навичок.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

09 липня 2025 року
м. Київ

справа № 585/2014/22
провадження № 51-4412км24

Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі:

головуючого
суддів

ОСОБА_1 ,
ОСОБА_2 , ОСОБА_3 ,

за участю:

секретаря судового засідання
прокурора

ОСОБА_4 ,
ОСОБА_5 ,

захисника (у режимі відеоконференції)
близького родича (дружини) обвинуваченого,
який помер (у режимі відеоконференції)

ОСОБА_6 ,
ОСОБА_7 ,

розглянув у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу ОСОБА_7 на вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 10 квітня 2024 року та ухвалу Полтавського апеляційного суду від 04 лютого 2025 року в кримінальному провадженні,

внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12022200470000322 від 18 липня 2022 року, за обвинуваченням

ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця с. Карабутово Конотопського р-ну Сумської області, який проживав за адресою: АДРЕСА_1,

у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 Кримінального кодексу України (далі - КК України).

Зміст судових рішень і встановлені судами першої та апеляційної інстанції обставини

За вироком Роменського міськрайонного суду Сумської області від 10 квітня 2024 року **ОСОБА_8** визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, та на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) провадження у справі закрито у зв'язку зі смертю обвинуваченого.

Вирішено питання щодо процесуальних витрат, речових доказів, заходів забезпечення провадження та цивільного позову.

Відповідно до встановлених судом фактичних обставин, які детально викладено у вироку, 17 липня 2022 року близько 22:00 **ОСОБА_8** прибув до лісового масиву Роменського дочірнього агролісгосподарського підприємства «Роменський агролісгосп» Сумського обласного комунального агролісгосподарського підприємства «Сумиоблагроліс» Сумської обласної ради (далі - Роменський агролісгосп) в обході №21 кварталу №170 виділу №25, що розташовані на території Бобрицького старостинського округу, Роменської ОТГ, Роменського району, Сумської області та відноситься до III категорії лісів (захисні ліси), де за допомогою бензопили марки CRAFT TEC ST5000 №СТ25-0050 вчинив незаконну порубку трьох сироростучих дерев породи «вільха» діаметрами 51*50 см (пень №4), 44*60 см (пень №5), 42*49 см (пень №6), шляхом відокремлення стовбурів дерев від кореня до ступеню припинення їх росту. Надалі незаконно зрубані дерева розпиляв на менші частини та за допомогою підводи з конем відвіз до двору власного домогосподарства за адресою: АДРЕСА_1. Вказаними діями **ОСОБА_8** заподіяв істотну шкоду, що становить 43359,35 грн.

Полтавський апеляційний суд ухвалою від 04 лютого 2025 року апеляційні скарги захисника **ОСОБА_6** та близького родича (дружини) обвинуваченого **ОСОБА_8** - **ОСОБА_7** задовольнив частково. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 10 квітня 2024 року скасував і закрити кримінальне провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку зі смертю **ОСОБА_8**. Цивільний позов прокурора залишив без розгляду.

Вимоги та узагальнені доводи осіб, які подали касаційні скарги

У касаційній скарзі **ОСОБА_7**, посилаючись на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, неповноту судового розгляду та невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, просить скасувати вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду, а кримінальне провадження стосовно **ОСОБА_8** закрити на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

На обґрунтування доводів поданої касаційної скарги зазначає, що:

- винуватість **ОСОБА_8** у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, не була доведена поза розумним сумнівом. Вказує, що **ОСОБА_8** не здійснював незаконної порубки деревини, а спиляв 3 сухостійких дерева, зламаних буревієм, на території, що є пасовищем і не визнається лісом.
- судами, у порушення приписів ст. 94 КПК України, не надано належної оцінки рішенням Сумської обласної ради від 19 жовтня 2000 року, оскільки Роменський агролісгосп в порушення цього рішення виготовило документацію, якою збільшила площу лісового масиву на 13,5 га; Наголошує, що стороною обвинувачення також не доведено, що дерева були сироростучими;
- план лісонасаджень Роменського агролісгоспу є недопустимим доказом, оскільки піддавався коректуванню від руки для підтасування доказів. Зазначає, що довідка щодо

віднесення лісу до III категорії складена керівником підприємства, який не має повноважень визначати категорію лісу на власний розсуд;

- судами не висвітлено об'єкта злочину, його об'єктивну і суб'єктивну сторону;
- докази щодо місця, часу вчинення злочину, щодо розміру пеньків, залишених від рубки лісу, а також щодо місця затримання засудженого є суперечливими;
- постанова про призначення групи прокурорів була винесена лише 19 липня 2022 року, що призвело до відсутності прокурорського нагляду під час проведення слідчих дій 18 липня 2022 року і як наслідок фіксації неоднакових розмірів перерізів пнів, що могло вплинути на розрахунок збитків;
- огляд місця події здійснено до внесення відомостей у ЄРДР. Ця слідча дія та обшук проводилися за участю понятих, які є зацікавленими особами, а також спеціалістів, які водночас затримували ОСОБА_8, та за відсутності прокурорів, які були призначені на наступний день;
- постановою від 18 липня 2022 року було залучено спеціаліста ОСОБА_9, однак участі в ході огляду місця події він не брав, що призвело до неправильного вимірювання пеньків;
- дані протоколу додаткового огляду місця події також є недопустимими, оскільки до матеріалів справи не долучено даних про наявність у спеціаліста ОСОБА_10, яка брала участь у його ході, спеціальних знань в області геодезії, а також невідомо кому належить геодезичний GPSприймач, яким здійснювалися встановлювалися відповідні координати місцевості. До вказаної слідчої дії був допущений головний лісничий Роменського агролісгоспу без передбачених на те повноважень у постанові слідчого. Слідчим було залучено спеціаліста ОСОБА_9, однак у ході огляду він участі не брав
- обшук здійснено без дозволу ОСОБА_8, ОСОБА_7 та за відсутності законних підстав для цього, у ході цієї слідчої дії не забезпечено безперервну відеозйомку, а також порушено право ОСОБА_8 на захист, адже йому не було забезпечено захисника. Наголошує, що слідчим суддею надано дозвіл на проведення обшуку в приміщенні будинку, господарських приміщеннях і на території подвір'я домогосподарства, але фактично ця слідча дія проведена за межами домоволодіння на земельній ділянці, призначеній для ведення особистого селянського господарства. Наведена стороною обвинувачення підстава для здійснення обшуку не відповідає приписам КПК України;
- у матеріалах провадження відсутній протокол огляду місця події від 18 липня 2022 року, проведеного з 18:00 до 18:20, який зазначений у реєстрі матеріалів досудового розслідування;
- перед проведенням обшуку невідомі особи та працівник правоохоронного органу ОСОБА_11 вчиняли незаконні дії з метою примушування ОСОБА_8 визнати винуватість у здійсненні ним порубки деревини. Наголошує, що останній спочатку був затриманий рейдовою бригадою, а потім поліцейськими, але протокол про його затримання не складався, йому не роз'яснювались права й не забезпечувалась участь захисника. У ході проведення обшуку також брав участь працівник поліції ОСОБА_11 без письмового розпорядження про це керівника районного відділення поліції та ОСОБА_12, який не відображений у протоколі. Під час цієї слідчої дії не була застосована мірна лінійка у процесі вимірювання кожної частини вилученої деревини. Об'єм вилученої деревини визначено приблизно без відповідних вимірювань;
- суди у своєму рішенні посилаються на пояснення ОСОБА_8 під час обшуку, що є прямим порушенням його прав, оскільки він у майбутньому став підозрюваним та обвинуваченим;
- слідчий експеримент проведено лише за 12 хвилин, що вказує на недопустимість вказаного доказу. Зауважує, що в ході вказаної слідчої дії ОСОБА_8 за вказівкою слідчого зазначив пеньки, які були помічені № 1, 2, 3, у той час, як співпадіння за висновком трасологічної експертизи встановлено за пеньками 5, 6;
- експертні дослідження не підтверджують, що дерева були спиляні бензопилою, яка була вилучена у ОСОБА_8;
- недопустимими є також витяг з ЄРДР, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, лист Роменського агролісгоспу про направлення спеціаліста ОСОБА_9 та

постанова про його призначення, постанова про залучення представника потерпілого, довіреність в.о. директора ОСОБА_13 , лист Державної екологічної інспекції щодо розрахунків заподіяної шкоди;

- висновок судово-економічної експертизи містить посилання на 2021 рік, проте інкриміновані події відбувалися 2022 року.
- місцевий суд безпідставно залишив клопотання представника обвинуваченого щодо недопустимості та недостовірності доказів у справі без розгляду;
- судові провадження здійснено без участі потерпілого та цивільного позивача;
- в матеріалах справи відсутній журнал судового засідання від 04 лютого 2025 року та технічний носій до нього. Стверджує, що їй не було надано для ознайомлення відеозапису вказаного судового засідання;
- апеляційний суд залишив без реагування клопотання про безпосереднє дослідження доказів. Наголошує, що цей суд не вирішив питання щодо речового доказу - бензопили, а також щодо застосованих арештів;
- апеляційний суд скасував вирок суду першої інстанції повністю, у тому числі й в частині виключення з обвинувачення трьох дерев, чим погіршив становище померлого обвинуваченого;
- ухвала апеляційного суду не відповідає проголошеному в судовому засіданні тексту вступної та резолютивної частини.

На адресу Суду надійшли заперечення від прокурора ОСОБА_14 , яка вважала доводи касаційної скарги необґрунтованими та просила оскаржувані судові рішення залишити без зміни.

Позиції учасників судового провадження

Прокурор ОСОБА_5 заперечувала проти задоволення касаційної скарги, просила оскаржувані судові рішення залишити без зміни.

ОСОБА_7 та захисник ОСОБА_6 касаційну скаргу підтримали та просили її задовольнити.

Мотиви Суду

Заслухавши доповідь судді, обговоривши доводи, наведені в касаційній скарзі, перевіривши матеріали кримінального провадження, колегія суддів дійшла таких висновків.

Відповідно до приписів ст. 438 КПК України підставами для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції є істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність та невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення і особі засудженого.

Згідно зі ст. 433 КПК України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. При цьому наділений повноваженнями лише щодо перевірки правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Отже, касаційний суд не перевіряє судових рішень у частині неповноти судового розгляду, а також невідповідності висновків судів фактичним обставинам кримінального провадження. Під час перегляду судових рішень у касаційному порядку Суд виходить із фактичних обставин справи, встановлених судами попередніх інстанцій.

Як убачається з матеріалів провадження, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов висновку про вчинення ОСОБА_8 кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, а саме здійснив незаконну порубку трьох сироростучих дерев породи «вільха» діаметрами 51*50 см (пень №4), 44*60 см (пень №5) , 42*49 см (пень №6), чим заподіяв істотну шкоду, що становить 43359,35 грн.

У той же час суд першої інстанції визнав недоведеною ту обставину, що саме ОСОБА_8 здійснив порубу сироростучих дерев породи «вільха» діаметром 45*52 см. (пень №1),

40*52см. (пень №2), 60*46см. (пень №3), які були виявлені на території Бобрицького старостинського округу, що спричинило істотну шкоду довкіллю на суму 43858,77 грн.

Варто зауважити, що оскільки вказані обставини в апеляційному порядку не оспорювалися, то суд апеляційної інстанції висновки місцевого суду щодо визнання недоведеною частини обвинувачення відповідно до ст. 404 КПК України не переглядав.

Суди обґрунтували свої рішення, зокрема, показаннями обвинуваченого ОСОБА_8, свідків ОСОБА_12, ОСОБА_15, даними протоколів огляду місця події від 18 липня 2022 року, додаткового огляду місця події від 22 липня 2022 року й акту огляду від 18 липня 2022 року з фототаблицею, довідки Роменського агролісгоспу, повідомлення ГУ Держгеокадастру в Сумській області №0-18/-0.222-1369/2-22 від 28 липня 2022 року, протоколу протоколом обшуку від 18 липня 2022 року з додатком, протоколу слідчого експерименту від 30 липня 2022 року, висновку судової трасологічної експертизи №СЕ-19/119-22/8296-ТР від 10 серпня 2022 року, висновку судової економічної експертизи №СЕ-19/119-22/83047-ЕК від 24 серпня 2022 року.

Водночас доводи касаційної скарги дружини померлого обвинуваченого є фактично аналогічними доводам, які сторона захисту наводила в суді апеляційної інстанції та які були ретельно перевірені цим судом.

Зіставивши докази в їх взаємозв'язку, місцевий суд, з висновками якого обґрунтовано погодився суд апеляційної інстанції, умотивовано визнав, що показання учасників судового процесу, як і дані протоколів слідчих дій, експертних висновків та інших письмових доказів, на підставі [ст. 84 КПК України](#) є процесуальними джерелами доказів, і правомірно поклав їх в основу ухваленого рішення.

Оцінка достовірності цих доказів перебуває у компетенції судів першої та апеляційної інстанцій, повноваження яких є ширшими в розумінні можливостей, які їм надає кримінальний процесуальний закон порівняно із судом касаційної інстанції, а тому вона не віднесена до повноважень Верховного Суду.

Змістом оскаржуваних судових рішень підтверджується, що ОСОБА_8, будучи допитаним у суді першої інстанції, свою винуватість у вчиненні інкримінованого йому злочину визнав частково та, зокрема, зазначив, що влітку, ймовірно 17 липня 2022 року близько 20:00, у с. Бобрик, недалеко від свого місця проживання зрубав три самостійні дерева сантиметрів 30-35 в діаметрі. Стверджував, що вказані дерева знаходилися на болоті, а не у лісі. Вирішив спиляти їх для власного опалення. Попиляв ці дерева на колоди, щоб зручніше було пиляти. Наступного дня о п'ятій ранку перевіз колоди конем до господарства. Сусід викликав поліцію та слічих. Всю деревину вилучили. Коли приходив на місце рубати дерева, то бачив, що там були пеньки вже спиляних дерев. Хто їх спиляв йому не відомо.

Відповідно до показань свідка ОСОБА_12 (інженера з охорони лісу Роменського агролісгоспу) 18 липня 2022 року було виявлено факт незаконної порубки деревини в лісі на території, яка перебуває в підпорядкуванні Роменського агролісгоспу. За місцем проживання ОСОБА_8 знаходилась спиляна деревина, кінь і підвода, сліди від якої вели в бік порубки. Лісничий і сам обвинувачений підтвердили те, що останній спиляв деревину в лісі й потім ОСОБА_8 показав місце порубки, у ході огляду якої зафіксовано наявність пнів від спиляних дерев породи «вільха». Зрубана деревина, яку вилучено в обвинуваченого, була м'яколистою та сироростучою, про що свідчили її стан, зрізи пнів і наявність свіжої тирси.

Свідок ОСОБА_15 (інженер з охорони лісу Роменського агролісгоспу) підтвердив показання свідка ОСОБА_12 у тому, що в зазначеному вище місці було зафіксовано сліди незаконної порубки деревини. Лісничий і ОСОБА_8 підтверджували факт спилу обвинуваченим деревини породи «вільха».

Крім того, суди оцінили й показання безпосередньо надані обвинуваченим в суді першої інстанції, яким хоча й частково визнано винуватість у вчиненні інкримінованого йому злочину, але не заперечувалося того, що 17 липня 2022 року ввечері він у с. Бобрик Роменського р-ну Сумської області неподалік свого місця проживання зрубав і розпиляв на колоди 3 деревини, а уранці наступного дня за допомогою коня перевіз їх до свого домоволодіння. Він проводив слідчого на місце порубки й повідомляв, що спиляв 3 дерева.

Із протоколів огляду місця події від 18 липня 2022 року, додаткового огляду місця події від 22 липня 2022 року й акта огляду від 18 липня 2022 року з фототаблицею вбачається, що місцем незаконної порубки деревини породи «вільха» є ділянка лісу в обході №21, кварталі №170, виділі №25, розташованому на території Бобрицького старостинського округу Роменської ОТГ Роменського р-ну Сумської області. У цьому місці зафіксовано наявність тирси й пнів сироростучих, свіжоспиляних дерев, розмірами, зокрема, 51*50, 44*60 та 42*49 см (т. 1 а.с. 141-151, 171-172, т. 2 а.с. 75-83).

Згідно з даними довідки Роменського агролісгоспу ділянка лісу, розташована за вказаними вище координатами (квартал №170, виділ №25, розташований на території Бобрицького старостинського округу Роменської ОТГ Роменського р-ну Сумської обл.), належить до III категорії лісів (захисні ліси) (т. 1 а.с. 183).

Тож на переконання судів попередніх інстанцій, наведені вище докази спростовують доводи ОСОБА_7 про те, що спиляні ОСОБА_8 дерева були сухостійними, зламаними буревієм, а порубка мала місце не в лісі, а на пасовищі.

Також суд апеляційної інстанції у своєму рішенні слушно зауважив, що всупереч доводам сторони захисту, даними повідомлення ГУ Держгеокадастру у Сумській області №0-18/-0.222-1369/2-22 від 28 липня 2022 року підтверджено те, що згадана вище земельна ділянка на території Бобрицької сільської ради Роменського р-ну Сумської обл., на якій ОСОБА_8 було вчинено незаконну порубку деревини, обліковується за Роменським агролісгоспом (т.1 а.с.167-168). Водночас суди дійшли висновку, що такі дані підтверджуються і змістом сукупності наступних документів: плану лісонасаджень Роменського агролісгоспу, до якого входять виділ № 25 кварталу №170; рішення Сумської обласної ради двадцять третього скликання від 19 жовтня 2000 року про передачу Роменському агролісгоспу у постійне користування земельних ділянок із лісами; еплікації земель лісового фонду, які передано Роменському агролісгоспу по Бобрицькій сільській раді (т. 1 а.с. 173-174, 177-181).

Крім того апеляційний суд слушно зазначив, що викладені вище докази відповідають і протоколу обшуку від 18 липня 2022 року з додатком, згідно з яким на задньому підсобному дворі домоволодіння за місцем проживання ОСОБА_8 було виявлено та вилучено: накриті поліетиленовою плівкою розпиляні колоди деревини, довжиною від 30 см до 1,5 м, породи «вільха», які знаходились за підводою; бензопилу «CRAFT TEC CT5000 №СТ25-0050» як знаряддя, за допомогою якого останній здійснив порубку 3 дерев породи «вільха» (т. 1 а.с. 155-159).

Також 30 липня 2022 року ОСОБА_8 в ході слідчого експерименту детально продемонстрував місце вчиненої порубки 3 дерев, спосіб здійснення ним їхнього першочергово спилу й наступного розпилу (за допомогою бензопили), переміщення цієї деревини до свого домоволодіння на підводі, запряженій конем, що підтверджується даними протоколу цієї слідчої дії з додатком (т. 2 а.с. 196-200).

До того ж суди доречно зауважили, що обставини здійснення саме ОСОБА_8 незаконної порубки деревини об'єктивно підтверджуються і даними висновку судової трасологічної експертизи №СЕ-19/119-22/8296-ТР від 10 серпня 2022 року про те, що зрізи з пнів № 5, 6, вилучені в ході додаткового огляду місця події в лісі на території Роменської ОТГ у кварталі №25 виділу №170 та зрізи з комлевої частини дерев № 5-А, 6-А, вилучені в ході обшуку в ОСОБА_8, раніше до розділення склали єдине ціле, тобто 2 дерева (т.2 а.п.111-132).

За змістом висновку судової економічної експертизи №СЕ-19/119-22/83047-ЕК від 24 серпня 2022 року розмір матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок незаконної порубки 3 сироростучих дерев породи «вільха», які було спиляно ОСОБА_8, становить 43 359,35 грн та відповідно до примітки ст. 246 КК України в 20 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (т. 2 а.с. 99-105). Цей висновок надано експертом із визначенням усіх необхідних характеристик деревини, в тому числі її породи - «вільха». Водночас у розпорядженні експерта були всі наявні матеріали кримінального провадження.

Тож апеляційний суд за наслідками апеляційного розгляду дійшов обґрунтованого висновку, що зазначені вище докази узгоджуються між собою та підтверджують зміст один одного, а тому об'єктивних підстав їм не довіряти немає. Цей суд також зазначив, що місцевий суд під

час ухвалення вироку за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінив кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку, та дійшов правильного висновку про відсутність підстав для реабілітації ОСОБА_8 .

За таких обставин доводи касаційної скарги про те, що судами попередніх інстанцій надано неправильну та необ'єктивну оцінку наявним у справі доказам не є слушними.

Колегія суддів погоджується з наведеними у оскаржуваних рішеннях висновками щодо вчинення ОСОБА_8 кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України - незаконної порубки трьох сироростучих дерев у лісі, що заподіяла істотну шкоду, оскільки такі висновки суди зробили, виходячи з усього комплексу встановлених під час судового розгляду фактичних обставин кримінального правопорушення.

Варто зауважити, що Верховний Суд не може втручатися в аспекти оцінки судами нижчих інстанцій дослідженої ними сукупності належних, допустимих і достовірних доказів на предмет підтвердження чи не підтвердження ними обставин, які підлягають доказуванню в провадженні. Таку оцінку кожен суд здійснює незалежно і самостійно шляхом формування власного внутрішнього переконання як щодо кожної з обставин, які підлягають доказуванню, так і стосовно винуватості особи у вчиненні інкримінованого їй злочину в цілому.

З огляду на викладене Верховний Суд дійшов висновку, що доводи сторони касаційної не спростовують висновків судів попередніх інстанцій, а зводяться до їхньої незгоди з ухваленими у справі судовими рішеннями та необхідності переоцінки доказів, що перебуває поза межами повноважень суду касаційної інстанції.

Щодо доводів касаційної скарги про те, що дані протоколів огляду місця події та обшуку домоволодіння ОСОБА_8 від 18 липня 2022 року є недопустимими доказами

Варто зауважити, що вказані доводи були предметом перевірки суду апеляційної інстанції, на які цей суд надав вичерпні відповіді.

Як убачається з матеріалів справи, 18 липня 2022 року слідчим проведено невідкладний обшук за місцем проживання ОСОБА_8 по АДРЕСА_1 у порядку, передбаченому ч.3 ст. 233 КПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК України слідчий має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст.234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.

У разі задоволення клопотання, така ухвала слідчого судді виконує контрольну функцію законності та необхідності відповідного заходу *post factum* і не є правовою підставою для проведення обшуку.

У той же час відповідно до висновків об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, висловлених у постанові від 07 жовтня 2024 року в справі №466/525/22, слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи в невідкладних випадках, зокрема, з метою врятування матеріальних об'єктів (майна), що потенційно можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого знищення, втрати.

Тож доводи сторони захисту про те, що обґрунтування невідкладності обшуку від 18 липня 2022 року (зволікання з проведенням обшуку може призвести до втрати речових доказів) не відповідає положенням статей 233-234 КПК України є безпідставним.

У той же час, усупереч доводам касаційної скарги, згідно з даними протоколу обшуку від 18 липня 2022 року з додатком ОСОБА_8 було роз'яснено його права та обов'язки, зазначена слідча дія здійснювалась у межах домоволодіння за вказаною вище адресою, речові докази

вилучались на задньому підсобному дворі домогосподарства, в одному з підсобних господарських приміщень, які розташовані в межах названого домоволодіння. Протокол обшуку засвідчено підписами, зокрема, 2 понятих і самого ОСОБА_8 без будь-яких доповнень і зауважень щодо порядку здійснення вказаної слідчої дії. Варто зауважити, що у ході обшуку забезпечено повну, безперервну й належну відеофіксацію процесу його проведення з використанням відеокамери марки «Panasonic HC-V260 Full HD і флеш-накопичувача «Kioxia 16 Gb» (т. 1 а.с. 155-159).

Колегія суддів зауважує, що протоколом і відеозаписом обшуку підтверджується, що ОСОБА_8 не просив у слідчого залучити захисника під час цієї слідчої дії для представлення його інтересів, хоча не був позбавлений такої можливості. Матеріали справи також не містять і відомостей про те, що останньому було відмовлено в такому клопотанні, або недопущено адвоката, який прибув на місце обшуку.

Крім того відповідно до ухвали слідчого судді Роменського міськрайонного суду Сумської області від 19 липня 2022 року, за якою було задоволено клопотання слідчого й надано дозвіл на проведення обшуку за місцем проживання ОСОБА_8 в приміщенні житлового будинку, господарських приміщеннях і на території домоволодіння із метою відшукування та вилучення: 136 розпиляних частин деревини породи «вільха», об'ємом приблизно 3 м³, довжиною від 30 до 150 см; бензопили «CRAFT TEC ST5000 №СТ25-0050». Проаналізувавши клопотання слідчого й додані до нього матеріали, слідчий суддя погодився з наведеними органом досудового розслідування обставинами, сукупність яких свідчить про те, що зволікання з проведенням обшуку створювало реальну загрозу знищення речових доказів, а слідчим було здійснено обшук із метою врятування матеріальних об'єктів - речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого знищення і втрати останніх (т. 1 а.с. 160).

Тож суд апеляційної інстанції дійшов слушного висновку, що обсяг і межі проведеного обшуку відповідали меті вказаної слідчої дії, ухвалі слідчого судді від 19 липня 2022 року та вимогам кримінального процесуального закону.

Апеляційний суд також доречно звернув увагу й на те, що твердження ОСОБА_7 про застосування до обвинуваченого перед проведенням обшуку незаконних дій із метою примушування його визнати винуватість у здійсненні незаконної порубки деревини спростовуються даними протоколу обшуку від 18 липня 2022 року, відповідно до якого поведінка ОСОБА_8 та вчинювані ним дії в ході цієї слідчої дії були добровільними. До того ж цей суд зауважив, що за своїм змістом обшук є слідчою дією, яка здійснюється незалежно від волевиявлення особи та за обставин цієї справи відсутні підстави вважати, що виявлене за місцем проживання майно були отримані саме внаслідок дій ОСОБА_8, оскільки присутність чи відсутність останнього в ході цієї слідчої дії не могла позначитися на змісті отриманих під час проведеної слідчої дії результатів, вплинути на факт перебування спіяної деревини й бензопили на території його домоволодіння.

Як уже зазначалося вище, у ході судового розгляду ОСОБА_8 надав показання про те, що він спіяв 3 дерева в місці, яке було вказане ним слідчому. Такі показання є аналогічними обставинам, продемонстрованим ним під час досудового розслідування, зокрема у ході слідчого експерименту, а тому немає підстав уважати, що ОСОБА_8 обмовив себе внаслідок незаконного стороннього впливу на нього.

Та обставина, що суди послалися на пояснення ОСОБА_8 під час обшуку не вплинуло на прийняття ними законних та обґрунтованих рішень щодо його причетності до вчинення інкримінованого йому кримінального правопорушення, оскільки безпосередньо у судовому засіданні останній повністю підтримав надані ним пояснення під час вказаної слідчої дії.

Крім того, на переконання колегії суддів, доводи касаційної скарги про недопустимість даних протоколу огляду місця події від 18 липня 2022 року також є необґрунтованими.

Так, відповідно до статей 214, 237 КПК України огляд є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, яка проводиться в межах досудового розслідування кримінального провадження. У невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідування, що

здійснюється після огляду. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення.

Метою проведення огляду місця події є безпосереднє сприйняття та вивчення слідчим обстановки на місці події, виявлення слідів і предметів злочину, вилучення речових доказів, які мають або можуть мати відношення до обставин події, встановлення іншої необхідної інформації, що може мати значення в кримінальному провадженні, та фіксація цих даних у процесуальному документі - протоколі, в тому числі при необхідності, зі складанням планів, схем, графічних зображень, застосуванням фотозйомки, звуко- чи відеозапису, виготовленням відбитків та зліпків. Огляд місця події є однією з перших невідкладних слідчих дій.

Як убачається з оскаржуваних судових рішень, свідки ОСОБА_12 та ОСОБА_15 у ході їхнього допиту у суді зауважували, що на місце події поліція прибула за їхнім повідомленням як працівників Роменського агролісгоспу щодо вчинення ОСОБА_8 незаконної порубки деревини, а, отже, таке повідомлення вимагало від поліції вжиття невідкладних і вичерпних першочергових дій із метою перевірки такої інформації.

Матеріалами кримінального провадження підтверджується, що у зв'язку з цим, 18 липня 2022 року в період часу з 21:00 до 22:10 слідчим було проведено огляд місця події за місцем вчиненої ОСОБА_8 незаконної порубки деревини в лісі (т. 1 а.с. 141-151).

Відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за вказаним вище фактом, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України, було внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №12022200470000322 того ж дня (т. 2 а.с. 131).

Тож проведення огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не суперечить приписам ст. 214 КПК України та не вказує на наявність підстав для визнання доказів сторони обвинувачення недопустимими.

Крім того, як слушно зауважив апеляційний суд, положеннями КПК України не передбачено обов'язкової участі прокурора в ході здійснення обшуку чи огляду місця події. Проведення таких слідчих дій належить, у тому числі й до повноважень слідчого, яким і було проведено огляд місця події та обшук у домоволодінні обвинуваченого.

Тож винесення постанови про призначення групи прокурорів на наступний день після вказаних слідчих дій, а саме 19 липня 2022 року (т. 1 а.с. 132), не свідчить про порушення норм КПК України під час їхнього проведення.

До того ж судами попередніх інстанцій не встановлено об'єктивних даних, які б вказували на те, що залучені в ході оглядів місця події та обшуку поняті були будь-яким чином заінтересовані у результатах цих слідчих дій і не мали право брати участь у їхньому проведенні.

У той же час суд апеляційної інстанції обґрунтовано зазначив, що твердження ОСОБА_7 про відсутність у матеріалах кримінального провадження протоколу затримання обвинуваченого та порушенні його прав при затриманні позбавлені процесуального сенсу, адже хронологія подій та її конкретні обставини, встановлені на основі викладеної вище сукупності доказів, свідчать про те, що обвинувачений не затримувався в порядку статей 207 чи 208 КПК України, тож підстав для складання процесуального документу про його затримання не було. Між тим, жодних даних, які б свідчили про фальсифікацію доказів, незаконного затримання або застосування до ОСОБА_8 недозволених методів слідства у цьому кримінальному провадженні, стороною захисту до Суду не надано. Водночас матеріали справи не містять й будь-яких процесуальних рішень по суті звернень сторони захисту до правоохоронних органів за фактами підробки документів у кримінальному провадженні або ж застосування до обвинуваченого неправомірного тиску.

У контексті наведеного Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що хоча доведення обґрунтованості заяви про погане поведіння не може покладати на заявника надмірний тягар доведення, однак за відсутності будь-якої інформації, яку можливо перевірити, заява про погане поведіння не може бути визнана «небезпідставною» і не створює обов'язку її розслідування (див., наприклад, постанову Верховного Суду від 25 березня 2025 року в справі № 127/2822/18).

Тож доводи касаційної скарги про недопустимість даних, отриманих у ході огляду місця події та обшуку домоволодіння ОСОБА_8 є необґрунтованими.

Щодо доводів касаційної скарги про те, що дані протоколу додаткового огляду місця подія від 28 липня 2022 року, є недопустимими доказами

Обґрунтовуючи вказані доводи дружина померлого обвинуваченого вказує на те, що до матеріалів справи не долучено даних про наявність у спеціаліста ОСОБА_10, яка брала участь у ході додаткового огляду місця подія, спеціальних знань в сфері геодезії.

Так, матеріалами кримінального провадження підтверджується, що 28 липня 2022 року слідчий ОСОБА_16 здійснив додатковий огляд місця події, метою якого було встановлення точних географічних координат місця порубу та приналежність його до Роменського агролісгоспу. У ході вказаної слідчої дії брали участь поняті та спеціалісти, а саме: головний лісничий ОСОБА_17, майстер лісу ОСОБА_9 та головний спеціаліст відділу земельних ресурсів виконавчого комітету Роменської міської ради ОСОБА_10.

Відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК України спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання довідок, висновків та інших документів у випадках, передбачених пунктами 7, 8, 9 частини четвертої цієї статті.

Тобто в розумінні вказаної норми залучення спеціаліста є правом, а не обов'язком слідчого.

У той же час кримінальний процесуальний закон не встановлює чіткий перелік документів, які б свідчили про наявність у залученого до слідчої дії спеціаліста спеціальних знань і навичок.

До того ж варто зауважити, що вказуючи на відсутність повноважень спеціаліста, касатор фактично піддає сумніву достовірність даних отриманих у ході додаткового огляду місця події, однак оцінка достовірності того чи іншого доказу, як уже зазначалося вище, виходить на межі компетенції Верховного Суду.

Водночас, відповідно до частин 1, 3 ст. 1 Лісового кодексу України лісом є тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Отже доводи касаційної скарги у цій частині також не є слушними.

Щодо недопустимості інших наявних у справі доказів

Так, в основі встановлених кримінальним процесуальним законом правил допустимості доказів лежить концепція, відповідно до якої в центрі уваги суду повинні перебувати права людини і виправданість втручання в них держави незалежно від того, яка саме посадова особа обмежує права.

На користь відповідного висновку свідчить зміст ст. 87 КПК України, якою визначено критерії недопустимості засобів доказування у зв'язку з недотриманням законного порядку їх одержання. Згідно з ч. 1 цієї статті недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, одержаній унаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Отже, у кожному з вищезазначених випадків простежується чіткий зв'язок правил допустимості доказів з фундаментальними правами і свободами людини, гарантованими Конвенцією та/або Конституцією України.

З огляду на зазначене суд, вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен насамперед з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права

людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки «зруйнували» або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання.

Колегія суддів вважає необґрунтованими доводи касаційної скарги про те, що план лісонасаджень Роменського агролісгоспу є недопустимим доказом, оскільки піддавався коректуванню від руки, адже у матеріалах справи наявна копія плану лісонасаджень Роменського агролісгоспу на якому відсутні будь-які позначки, зроблені від руки, крім засвідчення його відповідності до оригіналу уповноваженою особою підприємства (т. 1 а.с. 179-180).

Не заслуговують на увагу й доводи ОСОБА_7 про недопустимість висновку судово-економічної експертизи через те, що він містить посилання на 2021 рік, тоді як інкриміновані події відбувалися 2022 року, оскільки у досліджуваній частині вказаного висновку зазначене посилання на проіндексований розмір шкоди станом на 2021 рік задля обчислення проіндексованого розміру шкоди у 2022 році, який впливає з попередніх років, що повністю відповідає меті проведеного дослідження (т. 2, а.с. 99-105).

Водночас посилання касатора на те, що 30 липня 2022 року слідчий експеримент з обвинувачуванним було проведено всього лише за 12 хвилин не може свідчити про недопустимість даних, отриманих у ході вказаної слідчої дії.

До того ж всупереч доводів касаційної скарги, не можуть бути визнані недопустимими дані витягу з ЄРДР, повідомлення про вчинення кримінального правопорушеннями, листа Роменського агролісгоспу про направлення спеціаліста ОСОБА_9, постанови про його призначення, постанови про залучення представника потерпілого, а також довіреності в.о. директора ОСОБА_13, оскільки зазначені у вказаних документах відомості не є доказами у розумінні ст. 84 КПК України.

Тож доводи касаційної скарги в цій частині є безпідставності.

Щодо доводів касаційної скарги щодо інших допущених судами істотних порушень вимог кримінального процесуального закону

На переконання колегії суддів, доводи ОСОБА_7 про те, що місцевий суд безпідставно залишив без розгляду її клопотання щодо недопустимості та недостовірності доказів у справі, є неспроможними з огляду на таке.

Так, з матеріалів провадження убачається, що 11 грудня 2023 року дружиною померлого обвинуваченого було подане клопотання про недопустимість та недостовірність низки доказів (т. 2, а.с. 57-59), яке суд першої інстанції розглянув у судовому засіданні 21 грудня 2023 року (т. 2 а.с. 61-62). Вказане клопотання дійсно було залишене цим судом без розгляду із посиланням на те, що оскільки ОСОБА_7 ще не ознайомила з усім обсягом матеріалів справи, то до вирішення цього питання потрібно буде повернутися на наступних судових засіданнях, коли останню повністю сформулює свою позицію щодо кожного з доказів.

Надалі, після ознайомлення з матеріалами провадження ОСОБА_7 ще неодноразово подавала клопотання про недопустимість та недостовірність доказів (т. 2 а.с. 217-220, 225-229, 231-234, 241-245) і всі вони були розглянуті місцевим судом під час судового засідання 19 лютого 2024 року (журнал судового засідання т. 3 а.с. 1-3). Цим судом було приєднано до матеріалів справи вказані клопотання та постановлено вирішити їх по суті в нарадчій кімнаті під час надання оцінки усій сукупності доказів.

У той же час, як убачається з оскаржуваного вироку, суду першої інстанції надав належну оцінку кожному доказу з точки зору допустимості, належності та достовірності.

Варто зауважити, що, усупереч доводам касаційної скарги, у томі 3 на а.с. 229-233 матеріалів кримінального провадження наявний журнал судового засідання від 04 лютого 2025 року, а його технічна фіксація була здійснена за допомогою підсистеми відеоконференцзв'язку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. У вказаному журналі судового засідання наявне унікальне посилання на цей технічний запис у централізованому файловому сховищі. До того ж віддалене місцезнаходження (у централізованому файловому сховищі) носія інформації із записом судового засідання від паперового примірника матеріалів справи не може свідчити про те, що такий носій відсутній в матеріалах провадження. Більше того, апеляційним судом було роз'яснено ОСОБА_7 про те, що вона може ознайомитися зі

змістом відеозапису вказаного судового засідання, зареєструвавшись в системі «Електронний суд».

Також незважаючи на доводи ОСОБА_7, ухвала апеляційного суду повною мірою відповідає проголошеному в судовому засіданні тексту її вступної та резолютивної частини. Безпідставними є доводи касаційної скарги й про те, що судовий розгляд кримінального провадження був здійснений за відсутності потерпілого, адже відповідно до матеріалів справи представник потерпілого був належним чином повідомлений про кожне судове засідання, однак неодноразово подавав до суду заяву про здійснення судового розгляду за його відсутності (т. 1, а.с. 203, т. 3 а.с. 62, 225). У той же час Суд зауважує, що касант, стверджуючи про розгляд справи в судах попередніх інстанцій за відсутності представника потерпілого, не обґрунтовує, на яких підставах вона обстоює права останнього. До того ж сам представник потерпілого Роменського агролісгоспу не реалізовував свого права на розгляд його касаційної скарги Верховним Судом, зокрема, у зв'язку з порушенням його права на доступ до правосуддя.

Водночас колегія суддів не вбачає підстав для скасування ухвали апеляційного суду через невирішення ним долі речових доказів і застосованих арештів у кримінальному провадженні, на чому в касаційній скарзі наполягає дружина померлого обвинуваченого, оскільки ці порушення не є істотними, тобто такими, що перешкодили або могли перешкодити цьому суду ухвалити законне й обґрунтоване рішення та не можуть бути єдиною підставою для скасування по суті правильного судового рішення. До того ж Суд ураховує можливість і право учасників провадження звернутися до суду із клопотанням для вирішення зазначених питань у порядку виконання судових рішень відповідно до статей 534, 537, 539 КПК України.

За таких обставин доводи сторони захисту в цій частині також не є слушними.

Щодо доводів касаційної скарги про те, що апеляційний суд залишив без реагування клопотання про безпосереднє дослідження доказів

Так, згідно з ч. 3 ст. 404 КПК України, за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

Норми ч. 3 ст. 404 КПК України зобов'язують суд апеляційної інстанції провести повторне дослідження обставин, установлених під час кримінального провадження, лише коли суд першої інстанції дослідив ці обставини неповно або з порушеннями. Сама собою незгода захисника із висновками суду, зробленим на підставі досліджених доказів, не може бути безумовною підставою для повторного дослідження тих самих доказів апеляційним судом за відсутності обставин, передбачених ч. 3 ст. 404 КПК України.

Тобто для повторного дослідження судом апеляційної інстанції обставин, встановлених під час кримінального провадження, кримінальний процесуальний закон визнає обов'язковою наявність (сукупність) як відповідного процесуального приводу (клопотання учасника судового провадження), так і однієї із закріплених у законі умов (неповнота дослідження зазначених обставин або наявність певних порушень у ході їх дослідження), які можна розглядати як фактичну підставу для такого дослідження.

Водночас сама лише незгода учасника судового провадження з оцінкою певних конкретних доказів не може бути підставою для їхнього обов'язкового повторного дослідження.

Відмова ж у задоволенні клопотання за відсутності аргументованих доводів щодо необхідності повторного дослідження доказів у справі не свідчить про порушення судом апеляційної інстанції вимог кримінального процесуального закону або неповноту судового розгляду.

Підсумовуючи, колегія суддів констатує, що суди забезпечили сторонам усі можливості для реалізації своїх прав у судовому засіданні в межах кримінального процесуального закону, тобто дотримали положень ст. 22 КПК України, згідно зі ст. 94 КПК України повно та

всебічно дослідили всі докази, дали їм оцінку з точки зору належності, допустимості, достовірності, а їх сукупності - з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Ухвала апеляційного суду є законною й обґрунтованою, належним чином вмотивованою, і в повній мірі відповідає приписам статей 370, 419 цього Кодексу.

Решта доводів касаційної скарги також не спростовує висновки судів першої та апеляційної інстанцій і фактично зводиться до переоцінки доказів й установлених у справі обставин, що в силу вимог ст. 433 КПК України не може бути предметом оцінки суду касаційної інстанції.

У той же час, касаційна скарга не містить посилань на такі істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили чи могли перешкодити судам першої та апеляційної інстанцій ухвалити законні й обґрунтовані судові рішення під час розгляду кримінального провадження.

Отже, ураховуючи те, що під час касаційного розгляду не встановлено істотних порушень вимог кримінального процесуального закону або неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, касаційна скарга задоволенню не підлягає.

Водночас, Суд зауважує, що оскільки ухвалою Полтавського апеляційного суду від 04 лютого 2025 року було виправлено процесуальний недолік та скасовано вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 10 квітня 2024 року стосовно ОСОБА_8 у зв'язку з недотриманням цим судом форми ухваленого рішення, то вирок місцевого суду у цій справі не є предметом касаційного перегляду.

Керуючись статтями 376, 433, 434, 436, 441, 442 КПК України, Суд

ухвалив:

Ухвалу Полтавського апеляційного суду від 04 лютого 2025 року стосовно ОСОБА_8 залишити без зміни, а касаційну скаргу ОСОБА_7 - без задоволення.

Постанова Верховного Суду набирає законної сили з моменту проголошення, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді:

Судова практика Верховного Суду (правові позиції в окремих цивільних, господарських, адміністративних справах)

Правова позиція КГС від 19 лютого 2026 у справі № 918/612/25.

Для застосування такої міри відповідальності, як відшкодування шкоди, необхідна наявність повного складу правопорушення: протиправної поведінки особи; шкоди (збитків); причинного зв'язку між протиправною поведінкою та збитками; вини особи, яка заподіяла збитки.

Протиправною є поведінка, що не відповідає вимогам закону або договору, тягне за собою порушення майнових прав та інтересів іншої особи і спричинила заподіяння збитків. Під шкодою слід розуміти, зокрема, зменшення або знищення майнових чи немайнових благ, що охороняються законом. Причинний зв'язок, як елемент складу цивільного правопорушення, виражає зв'язок протиправної поведінки і шкоди, що настала, при якому шкода повинна бути об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди, а отже, доведенню

підлягає факт того, що його протиправні дії є причиною, а шкода - наслідком такої протиправної поведінки.

Водночас, поведінка заподіювача шкоди може полягати не тільки в його активних діях, а й у бездіяльності. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа, яка зобов'язана вчинити певні дії, свідомо їх не виконує.

Отже, суди, розглядаючи спори про стягнення збитків, мають встановлювати обставини щодо наявності всіх елементів складу правопорушення у їх сукупності.

У деліктних правовідносинах саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причинний зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою. У свою чергу, відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина у заподіянні шкоди.

Отже, при зверненні з позовом про стягнення шкоди, позивач повинен довести належними, допустимими та достовірними доказами протиправність (неправомірність) поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та їх розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, що виражається у тому, що шкода має виступати об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди, а боржник зі свого боку має доводити відсутність своєї вини у заподіянні шкоди.

Відсутність хоча б одного із перелічених елементів, що утворюють склад цивільного правопорушення, звільняє боржника від відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

19 лютого 2026 року

м. Київ

справа N 918/612/25

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду:

Мамалуй О.О. - головуєчий, Баранець О.М., Кролевець О.А.,

за участю секретаря судового засідання - Федорової О.В.,

за участю представників:

позивача: не з'явився,

відповідача: Піддубний О.О.,

третьої особи: не з'явився

прокуратури: Готка Ю.О.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" в особі філії "Поліський лісовий офіс" державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 02.12.2025 у складі колегії суддів: Павлюк І.Ю. - головуєчий, Юрчук М.І., Розізана І.В. та на рішення господарського суду Рівненської області від 23.09.2025

Суддя:

у справі N 918/612/25

за позовом заступника керівника Рівненської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Зарічненської селищної ради Вараського району до державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" в особі філії "Поліський лісовий офіс" державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України", третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача - Нобельський національний природний парк, про стягнення шкоди в розмірі 6 779 721,18 грн,

ВСТАНОВИВ:

Історія справи

1. Заступник керівника Рівненської обласної прокуратури в інтересах держави (далі - прокурор) в особі Зарічненської селищної ради Вараського району (далі - позивач) звернувся до господарського суду Рівненської області з позовом до державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" в особі Філії "Поліський лісовий офіс" державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" (далі - ДП "Ліси України", відповідач) про стягнення шкоди завданої навколишньому природному середовищу внаслідок незаконної порубки дерев у розмірі 6 779 721,18 грн.

2. Позов мотивовано тим, що Рівненською обласною прокуратурою у ході реалізації представницьких повноважень у порядку ст. 131-1 Конституції України та ст. ст. 23, 24 Закону України "Про прокуратуру" опрацьовано матеріали кримінального провадження N 62023240030000086 від 08.08.2023 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України, за результатами чого виявлено невідшкодування збитків, завданих внаслідок порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища. Під час проведення огляду встановлено, що в кварталі 4 виділах 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза", а в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 10 сироростучих дерев породи "сосна". При цьому, квартал 4 виділи 4, 5 та квартал 65 виділ 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" входить до складу Нобельського національного природного парку та є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, відповідно до Указу Президента України від 11.04.2019 N 131/2029 та Закону України "Про природно-заповідний фонд України". Згідно розрахунку розміру шкоди, що проведені Державною екологічною інспекцією Поліського округу, розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза" у кварталі 4 виділу 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 5 755 717,08 грн.; розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 10 сироростучих дерев породи "сосна" в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 1 024 004,10 гривень.

3. Крім того, прокурор зазначив підстави для представництва інтересів держави у суді.

Короткий зміст рішення та постанови судів попередніх інстанцій

4. Рішенням господарського суду Рівненської області від 23.09.2025 у справі N 918/612/25, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного

господарського суду від 02.12.2025, позов задоволено, стягнуто з державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" в особі філії "Поліський лісовий офіс" Державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" на користь держави в особі Зарічненської селищної ради Вараського району - 6 779 721,18 грн шкоди, завданої навколишньому природному середовищу.

5. Рішення мотивоване тим, що відповідач, як постійний лісокористувач, допустивши протиправну бездіяльність у вигляді невчинення дій, направлених на забезпечення охорони і збереження лісу від незаконних вирубувань на підвідомчій йому території земель лісового фонду, діяв неправомірно, що призвело до незаконного вирубування третіми невстановленими особами, а тому наявні підстави для стягнення з відповідача шкоди завданої природному середовищу в сумі 6 779 721,18 грн.

6. Також суди зазначають, що прокурором дотримано вимоги ст. 53 Господарського процесуального кодексу України та ст. 23 Закону України "Про прокуратуру", а тому наявні підстави для представництва інтересів держави прокуратурою в суді.

Короткий зміст вимог касаційної скарги та узагальнення її доводів

7. Державне спеціалізоване господарське підприємство "Ліси України" в особі філії "Поліський лісовий офіс" державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" звернулося до Верховного Суду з касаційною скаргою на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 02.12.2025 та на рішення господарського суду Рівненської області від 23.09.2025 у справі N 918/612/25, в якій просить Суд скасувати судові рішення судів попередніх інстанцій та ухвалити нове рішення, яким у задоволені позову відмовити.

8. Підставою касаційного оскарження відповідач вказує п. 2 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України.

9. Відповідач вважає, що є необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постановках Верховного Суду: 18.05.2023 у справі N 914/669/22, від 09.08.2018 у справі N 909/976/17, від 12.09.2024 у справі N 907/181/22, від 28.09.2023 у справі N 927/32/23, від 27.03.2018 у справі N 909/1111/16, від 20.08.2018 у справі N 920/1293/16, від 23.08.2018 у справі N 917/1261/17, від 19.09.2018 у справі N 925/382/17, від 09.12.2019 у справі N 906/133/18, від 20.02.2020 у справі N 920/1106/17.

10. Скаржник зазначає, що наявність реальної можливості діяти певним чином полягає у тому, що особа у даній конкретній ситуації мала реальну можливість діяти, тобто виконати активні дії і запобігти тим самим злочинним наслідкам. При оцінці можливості (чи неможливості) виконати покладені на особу обов'язки слід враховувати конкретну обстановку, умови місця і часу, зміст обов'язків, покладених на особу. Враховуються і її суб'єктивні можливості щодо виконання необхідних дій. Відповідач наголошує, що об'єктивно, працівники лісу не мали реальну можливість виконати активні дії і запобігти тим самим злочинним наслідкам.

11. Також відповідач вказує на те, що саме по собі заподіяння шкоди лісу внаслідок настання обставин, що перелічені у ч. 1 ст.86 Лісового кодексу України (однієї із яких є незаконна порубка) не є достатнім свідченням про протиправну бездіяльність лісокористувача, яка зумовлює підстави для стягнення з нього шкоди.

12. Крім того, скаржник наголошує на тому, що центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, з моменту викладення ст.86 Лісового кодексу України у новій редакції, не розробила та не затвердила перелік протипожежних та інших заходів, вимоги щодо складання планів цих заходів, які зобов'язані впроваджувати власники лісів та постійні лісокористувачі.

Такий перелік заходів не розроблявся і Зарічненською селищною радою Вараського району, як власником лісів на земельних ділянках спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Рівненської області.

Саме ж по собі формулювання "здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від незаконних рубок" носить загальний характер, як і відсутня конкретизація обов'язку охорони у статтях 19,63,64, 86 Лісового кодексу України.

13. Також відповідач зазначає, що орган місцевого самоврядування (у даному випадку Зарічненська селищна рада Вараського району) не зверталася до Державної екологічної інспекції Поліського округу про проведення такої позапланової перевірки, внаслідок чого належним чином не складено акт органу державного нагляду (контролю).

З огляду на положення п. п. 2, 3, 5, 6, 7 ст. 7 Закону, долучений до позовної заяви протокол огляду та розрахунок розміру завданої шкоди не є актом органу державного нагляду (контролю), складеним за результатами здійснення безпосередньо Держекоінспекцією як спеціально уповноваженим та контролюючим органом у сфері природоохоронного законодавства планового або позапланового заходу з перевірки дотримання відповідачем вимог природоохоронного законодавства в порядку і за формою, передбаченими вказаним Законом.

Узагальнений виклад позиції інших учасників справи

14. У відзиві на касаційну скаргу Рівненська обласна прокуратура просить залишити без задоволення касаційну скаргу, а постанову суду апеляційної інстанції - без змін.

Фактичні обставини справи, встановлені судами першої та апеляційної інстанцій

15. Рівненською обласною прокуратурою у ході реалізації представницьких повноважень у порядку ст. 131-1 Конституції України та ст. ст. 23, 24 Закону України "Про прокуратуру" опрацьовано матеріали кримінального провадження N 62023240030000086 від 08.08.2023 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України, за результатами чого виявлено невідшкодування збитків, завданих внаслідок порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.

16. За результатами вивчення матеріалів вказаного кримінального провадження з'ясовано, що 19.04.2024 за участі працівників філії "Висоцьке лісове господарство", Нобельського Національного природного парку, Державної екологічної інспекції Поліського округу проведено огляд лісових насаджень у лісовому масиві, який є територією Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" та входить до складу Нобельського Національного природного парку.

17. Під час проведення огляду встановлено, що у кварталі 4 виділах 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза", а в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 10 сироростучих дерев породи "сосна". При цьому, квартал 4 виділи 4, 5 та квартал 65 виділ 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" входить до складу Нобельського національного природного парку та є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, відповідно до Указу Президента України від 11.04.2019 N 131/2029 та Закону України "Про природно-заповідний фонд України".

18. Згідно з розрахунком розміру шкоди, що проведені Державною екологічною інспекцією Поліського округу, розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза" у кварталі 4 виділу 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 5 755 717,08 грн. розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 10 сироростучих дерев породи "сосна" в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 1 024 004,10 грн.

Загальний розмір шкоди, завданої навколишньому природному середовищу внаслідок незаконної порубки 77 дерев різних порід на території кварталу 4 виділів 4, 5 та кварталу 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство", який входить до складу Нобельського національного природного парку становить 6 779 721,18 гривень. Розмір заподіяних збитків підтверджується висновком судової інженерно-екологічної експертизи від 17.10.2025 N 3575-Е, проведеної у кримінальному провадженні N

62023240030000086 від 08.08.2023 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України.

19. Як зазначає прокурор, у ході досудового розслідування кримінального провадження N 62023240030000086 від 08.08.2023 осіб, які вчинили незаконну порубку 77 дерев різних порід на території кварталу 4 виділів 4, 5 та кварталу 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" не встановлено. На даний час, у вказаному кримінальному провадженні досудове розслідування триває, жодній особі про підозру не повідомлено, збитки, завдані в сумі 6 779 721,18 грн. не відшкодовано.

Позиція Верховного Суду

20. Предметом спору у цій справі є стягнення з відповідача шкоди, завданої державі порушенням положень лісового та природоохоронного законодавства, внаслідок незаконної вирубки дерев.

21. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків є завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі.

22. Відповідно до ст. 16 ЦК України до способів захисту прав і законних інтересів віднесено відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди.

23. Частинами 1, 2 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

24. Верховний Суд зазначає, що для застосування такої міри відповідальності, як відшкодування шкоди, необхідна наявність повного складу правопорушення: протиправної поведінки особи; шкоди (збитків); причинного зв'язку між протиправною поведінкою та збитками; вини особи, яка заподіяла збитки.

25. Протиправною є поведінка, що не відповідає вимогам закону або договору, тягне за собою порушення майнових прав та інтересів іншої особи і спричинила заподіяння збитків. Під шкодою слід розуміти, зокрема, зменшення або знищення майнових чи немайнових благ, що охороняються законом. Причинний зв'язок, як елемент складу цивільного правопорушення, виражає зв'язок протиправної поведінки і шкоди, що настала, при якому шкода повинна бути об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди, а отже, доведенню підлягає факт того, що його протиправні дії є причиною, а шкода - наслідком такої протиправної поведінки.

26. Водночас, поведінка заподіювача шкоди може полягати не тільки в його активних діях, а й у бездіяльності. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа, яка зобов'язана вчинити певні дії, свідомо їх не виконує.

27. Отже, суди, розглядаючи спори про стягнення збитків, мають встановлювати обставини щодо наявності всіх елементів складу правопорушення у їх сукупності.

28. У деліктних правовідносинах саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причинний зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою. У свою чергу, відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина у заподіянні шкоди.

29. Отже, при зверненні з позовом про стягнення шкоди, позивач повинен довести належними, допустимими та достовірними доказами протиправність (неправомірність) поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та їх розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, що виражається у тому, що шкода має виступати об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди, а боржник зі свого боку має доводити відсутність своєї вини у заподіянні шкоди.

30. Відсутність хоча б одного із перелічених елементів, що утворюють склад цивільного правопорушення, звільняє боржника від відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності.

31. Слід зазначити, що господарський суд самостійно встановлює наявність чи

відсутність складу цивільного правопорушення, який став підставою для стягнення шкоди, оцінюючи надані сторонами докази.

32. За загальними правилами розподілу обов'язку доказування, кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи (ч. 1, 3 ст. 74 Господарського процесуального кодексу України).

33. Відповідно до ст. 79 Господарського процесуального кодексу України наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування.

Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

34. Статтею 86 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

35. Відносини, які стосуються володіння, користування та розпоряджання лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, (лісові відносини) регулюються, зокрема Лісовим кодексом України (далі – ЛК України).

36. Відповідно до ст.1 ЛК України ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезонашуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

37. За приписами ст. 16,17 ЛК України право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами. У постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісогосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи.

У постійне користування ліси на землях комунальної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створені спеціалізовані лісогосподарські підрозділи.

38. Згідно з ч. 1 ст. 40 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням обов'язкових екологічних вимог.

39. Відповідно до п. "е" ст. 41 зазначеного Закону економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища передбачають відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

40. Частиною 2, 3 ст.19 ЛК України встановлено, що постійні лісокористувачі зобов'язані:

- 1) забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вживати інших заходів відповідно до законодавства на основі принципів сталого розвитку;
- 2) дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів;
- 3) вести лісове господарство на основі матеріалів лісовпорядкування, здійснювати

використання лісових ресурсів способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення;

4) вести первинний облік лісів;

5) дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель;

6) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства;

8) забезпечувати безперешкодний доступ до об'єктів електромереж, інших інженерних споруд, які проходять через лісову ділянку, для їх обслуговування.

Законом можуть бути передбачені й інші права та обов'язки постійних лісокористувачів.

41. Відповідно до ст.63 ЛК України ведення лісового господарства полягає у здійсненні комплексу заходів з охорони, захисту, раціонального використання та розширеного відтворення лісів.

42. Згідно зі ст.64 ЛК України підприємства, установи, організації і громадяни здійснюють ведення лісового господарства з урахуванням господарського призначення лісів, природних умов і зобов'язані:

1) забезпечувати посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою поліпшення навколишнього природного середовища та охорони здоров'я людей;

2) забезпечувати безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісових ресурсів для задоволення потреб виробництва і населення в деревині та іншій лісовій продукції;

3) здійснювати відтворення лісів;

4) забезпечувати підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів і збереження біотичного та іншого природного різноманіття в лісах;

5) здійснювати охорону лісів від пожеж, захист від шкідників і хвороб, незаконних рубок та інших пошкоджень;

6) раціонально використовувати лісові ділянки.

43. Частинами 1, 2, 5 ст.86 ЛК України передбачено, що організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб.

Власники лісів і постійні лісокористувачі зобов'язані розробляти та проводити в установленій строк комплекс протипожежних та інших заходів, спрямованих на збереження, охорону та захист лісів. Перелік протипожежних та інших заходів, вимоги щодо складання планів цих заходів визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

Забезпечення охорони і захисту лісів покладається на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства та органи місцевого самоврядування, власників лісів і постійних лісокористувачів відповідно до цього Кодексу.

44. Отже, організація і забезпечення охорони та захисту лісів, яка передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на, зокрема постійних лісокористувачів.

45. За приписами ст.105 ЛК України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність відповідно до закону. Відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні у, зокрема незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників.

46. Згідно з ч. 1 ст.107 ЛК України підприємства, установи, організації і громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними лісу внаслідок порушення лісового

законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України.

Шкода, заподіяна лісу, не наданому в користування, у разі невстановлення осіб, винних у заподіянні шкоди, відшкодовується органом місцевого самоврядування, у межах території якого знаходиться ліс, якому була заподіяна шкода.

47. За приписами ст. 68 "Про охорону навколишнього природного середовища" порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодовувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України.

48. Статтею 69 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" встановлено, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі.

49. Верховний Суд неодноразово зазначав, що відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за своєю правовою природою є відшкодуванням позадоговірної шкоди.

50. Верховний Суд у постанові від 30.01.2025 у справі N 907/48/24 вказав на те, що системний аналіз положень ст. 86, п. 1 ч. 2 ст.105, ст. ст.107 ЛК України дає підстави для висновку про те, що у випадку порушення вимог щодо організації охорони і захисту лісів, відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні у порушенні вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, до того ж, підприємства, установи, організації зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними лісу внаслідок порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України.

51. Здійснюючи аналіз вказаних вище норм права, Верховний Суд неодноразово зазначав, що порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. Водночас не важливо хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній лісокористувачу ділянці лісу.

Таким чином, обов'язок щодо забезпечення охорони лісових насаджень покладено саме на постійних лісокористувачів, які відповідають за невиконання або неналежне виконання таких обов'язків, в тому числі у разі незабезпечення охорони та захисту лісів від незаконних рубок дерев. Водночас цивільно-правову відповідальність за порушення лісового законодавства мають нести не лише особи, які безпосередньо здійснюють самовільну вирубку лісів (пошкодження дерев), а й постійні лісокористувачі, вина яких полягає у протиправній бездіяльності у вигляді невчинення дій щодо забезпечення охорони та збереження лісу від незаконних рубок на підвідомчих їм ділянках із земель лісового фонду, що має наслідком самовільну рубку (пошкодження) лісових насаджень третіми (невстановленими) особами (аналогічний висновок міститься у постановках від 18.05.2023 у справі N 914/669/22, від 12.09.2024 у справі N 907/181/22, від 20.01.2025 у справі N 907/48/24, від 12.03.2025 у справі N 909/131/24, від 28.09.2023 у справі N 927/32/23, об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 09.08.2018 у справі N 909/976/17).

52. Верховний Суд констатує, що для покладення на постійного лісокористувача обов'язку з відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу через незабезпечення охорони і збереження лісового фонду на підвідомчій йому території, першочерговим є з'ясування обставини щодо встановлення факту порушення лісокористувачем встановлених правил лісокористування, тобто у даному випадку,

здійснення незаконної порубки дерев.

53. Задовольняючи позовні вимоги, суди попередніх інстанцій керувалися доведеністю прокурором належними та допустимими доказами наявності складу цивільного правопорушення, що є необхідною умовою для застосування такої міри відповідальності, як стягнення шкоди.

54. Суди попередніх інстанцій встановили, що 19.04.2024 за участі працівників філії "Висоцьке лісове господарство", Нобельського Національного природного парку, Державної екологічної інспекції Поліського округу проведено у кримінальному провадженні огляд лісових насаджень у лісовому масиві, який є територією Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" та входить до складу Нобельського Національного природного парку.

Під час проведення огляду встановлено, що в кварталі 4 виділах 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза", а в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" виявлено незаконну рубку 10 сироростучих дерев породи "сосна". При цьому, квартал 4 виділи 4, 5 та квартал 65 виділ 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України" входить до складу Нобельського національного природного парку та є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, відповідно до Указу Президента України від 11.04.2019 N 131/2029 та Закону України "Про природно-заповідний фонд України".

Згідно розрахунку розміру шкоди, що проведені Державною екологічною інспекцією Поліського округу, розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 67 сироростучих дерев породи "вільха" та "береза" у кварталі 4 виділу 4, 5 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 5 755 717,08 грн.; розмір шкоди заподіяної навколишньому природному середовищу незаконною вирубкою 10 сироростучих дерев породи "сосна" в кварталі 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство" ДП "Ліси України", що входить до території Нобельського національного природного парку становить 1 024 004,10 гривень.

Загальний розмір шкоди, завданої навколишньому природному середовищу внаслідок незаконної порубки 77 дерев різних порід на території кварталу 4 виділів 4, 5 та кварталу 65 виділу 32 Острівського лісництва філії "Висоцьке лісове господарство", який входить до складу Нобельського національного природного парку" становить 6 779 721,18 гривень. Розмір заподіяних збитків підтверджується висновком судової інженерно-екологічної експертизи від 17.10.2025 N 3575-Е, проведеної у кримінальному провадженні N 62023240030000086 від 08.08.2023 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого за ч. 2 ст. 364 КК України.

55. Верховний Суд враховує, що охорона і захист лісів є складовою частиною діяльності відповідача, проте факт незаконної рубки дерев свідчить про неналежне виконання відповідачем обов'язку щодо здійснення заходів з охорони лісів від незаконних рубок.

Таким чином, відповідач, як постійний лісокористувач, не дотримавши вимог законодавства в частині забезпечення охорони та захисту лісових насаджень допустив самовільну порубку, на підпорядкованій йому території, не забезпечив збереження не призначених для порубки дерев, не здійснив комплекс заходів, спрямованих на збереження лісів від незаконних рубок, не запобіг порушенням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

56. З наведеного вище вбачається, що господарськими судами була надана оцінка наявним у справі доказам у їх сукупності та встановлено наявність складу правопорушення: незаконної порубки дерев на відомчій відповідачу території, що свідчить про протиправність поведінки постійного лісокористувача; шкоди, розмір якої доказово підтверджено; причинно-наслідкового зв'язку шкоди з протиправною поведінкою

відповідача, адже заподіяння збитків зумовлено невиконання ним обов'язку щодо здійснення заходів з охорони лісів від незаконних рубок.

57. Враховуючи викладене, суди попередніх інстанцій дійшли правомірного висновку про доведеність належними та допустимими доказами наявності складу цивільного правопорушення у діях лісокористувача щодо незабезпечення ним охорони і збереження лісового фонду на підвідомчій йому території, допущення самовільної вирубки лісу та наявності підстав для покладення на відповідача цивільно-правової відповідальності.

58. Підставою касаційного оскарження відповідач зазначає п. 2 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України.

59. Відповідач вказує на наявність підстав для відступлення від висновку, щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постановках Верховного Суду: 18.05.2023 у справі N 914/669/22, від 09.08.2018 у справі N 909/976/17, від 12.09.2024 у справі N 907/181/22, від 28.09.2023 у справі N 927/32/23, від 27.03.2018 у справі N 909/1111/16, від 20.08.2018 у справі N 920/1293/16, від 23.08.2018 у справі N 917/1261/17, від 19.09.2018 у справі N 925/382/17, від 09.12.2019 у справі N 906/133/18, від 20.02.2020 у справі N 920/1106/17.

60. Верховний Суд зазначає, що скажником у касаційній скарзі з огляду на принцип диспозитивності визначаються підстава, вимоги та межі касаційного оскарження, а тому тягар доказування наявності підстав для касаційного оскарження, передбачених, зокрема, п. 2 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України (що визначено самим скажником), покладається на скажника.

61. У силу приписів п. 2 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права якщо скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні.

62. Отже, відповідно до положень п. 2 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України касаційний перегляд з указаних мотивів може відбутися за наявності таких складових: (1) суд апеляційної інстанції застосував норму права у подібних правовідносинах з урахуванням висновку Верховного Суду, викладеного у постанові; (2) скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від такого висновку.

63. Зі змісту зазначеної норми вбачається, що при касаційному оскарженні судових рішень з підстави, передбаченої п. 2 ч. 2 ст. 287 зазначеного Кодексу, окрім посилання на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, касаційна скарга має містити обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом в оскаржуваному судовому рішенні, із чіткою вказівкою на норму права (абзац, пункт, частина статті), а також зазначенням такого правового висновку, описом правовідносин та змістовного обґрунтування мотивів для такого відступлення.

64. Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) і стабільності. Єдність однакового застосування закону забезпечує правову визначеність та втілюється шляхом однакового застосування судом того самого закону у подібних справах.

65. У пункті 70 рішення від 18.01.2001 у справі "Чепмен проти Сполученого Королівства" (Chapman v. United Kingdom) Європейський суд з прав людини наголосив на тому, що в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед законом він не повинен відступати від попередніх рішень за відсутності належної для цього підстави.

66. Верховний Суд вважає за необхідне звернутися до правових висновків, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі N 823/2042/16 та у постановках Верховного Суду від 28.09.2021 у справі N 910/8091/20, від 24.06.2021 у справі

№ 914/2614/13, де зазначено, що з метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Верховного Суду суд повинен мати ґрунтовні підстави - попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання.

67. Пунктом 4 ч. 4 ст. 17 Закону України "Про судоустрій та статус суддів" передбачено, що єдність системи судоустрою забезпечується єдністю судової практики.

68. В Україні завдання забезпечення єдності судової практики відповідно до вказаного закону та Господарського процесуального кодексу України, інших процесуальних кодексів покладається на Верховний Суд.

69. За приписами 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики, однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

70. Отже, для відступу від правової позиції, раніше сформованої Верховним Судом, необхідно встановити, що існує об'єктивна необхідність такого відступу саме у конкретній справі.

71. Верховний Суд неодноразово наголошував, що обґрунтованими підставами для відступу від уже сформованої правової позиції Верховного Суду є, зокрема: 1) зміна законодавства (існують випадки, за яких зміна законодавства не дозволяє суду однозначно дійти висновку, що зміна судової практики можлива без відступу від раніше сформованої правової позиції); 2) ухвалення рішення Конституційним Судом України; 3) нечіткість закону (невідповідності критерію "якість закону"), що призвело до різного тлумачення судами (палатами, колегіями) норм права; 4) винесення рішення ЄСПЛ, висновки якого мають бути враховані національними судами; 5) зміни у праворозумінні, зумовлені: розширенням сфери застосування певного принципу права; зміною доктринальних підходів до вирішення складних питань у певних сферах суспільно-управлінських відносин; наявністю загрози національній безпеці; змінами у фінансових можливостях держави.

72. Отже, необхідність відступу від правових позицій Верховного Суду повинна мати тільки важливі підстави, реальне підґрунтя, Суд не повинен відступати від попередніх рішень за відсутності вагомої для цього причини, а метою відступу може слугувати виправлення лише тих суперечностей (помилки), що мають фундаментальне значення для правозастосування.

73. Верховний Суд зазначає, що правозастосування у правовідносинах щодо стягнення з постійного лісокористувача збитків, завданих порушенням природоохоронного законодавства через незаконну порубку дерев є послідовним та сталим у судовій практиці.

74. Відповідач не навів вагомих і достатніх аргументів, які б свідчили про обґрунтованість необхідності відступу від висновків, викладених у зазначених постановках, а саме: не доведено наявності причин для такого відступу (неефективність, помилковість, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість судового рішення; зміна суспільного контексту). Доводи відповідача не містять фундаментальних обґрунтувань, щодо підстав обґрунтованої необхідності для відступу від правових позицій, які містяться в зазначених постановках.

75. У цьому аспекті Суд зазначає, що фактично, викладені відповідачем у касаційній скарзі доводи зводяться до власного суб'єктивного тлумачення скаржником норм права, якими врегульовано спірні правовідносини, та власних заперечень скаржником висновків Верховного Суду, які (висновки) викладені у наведених скаржником постановках.

76. У вирішенні поставлених відповідачем у касаційній скарзі питань, Верховний Суд вважає на необхідне підкреслити, що ухвалюючи оскаржувані судові рішення суди попередніх інстанцій обґрунтовано виходили з того, відповідач як постійний користувач лісу не виконав свого обов'язку щодо здійснення охорони лісу від незаконних рубок та дотримання правил і норм використання лісових ресурсів. Тому відповідач, як постійний користувач несе цивільно-правову відповідальність за порушення лісового законодавства,

що мало наслідком незаконну порубку дерев.

77. Верховний Суд звертає увагу, що організація і забезпечення охорони та захисту лісів, яка передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на постійних лісокористувачів.

78. Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. При цьому, не важливо хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній лісокористувачу ділянці лісу, а відсутність визначеного чіткого переліку заходів не звільняє відповідача від необхідності та не спростовує можливості виконання ним заходів, необхідних і достатніх для виконання покладених на нього обов'язків.

79. Верховним Судом відхиляються посилання відповідача на постанови Верховного Суду: від 24.02.2021 у справі N 906/366/20, від 23.08.2023 у справі N 912/2836/21, 26.07.2022 у справі N 924/883/21 з огляду на таке.

80. У справі N 906/366/20, в якій предметом спору є стягнення шкоди, завданої державі порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, у зв'язку з незаконною виробкою дерев, судами позов задоволено, зважаючи на те, що позивачем доведено суду склад цивільного правопорушення та наявність підстав для задоволення позову.

Верховний Суд, залишаючи без змін судові рішення у справі, вказував на те, що факт виявлення незаконної рубки лісу та відсутність безпосередньо у відповідача, як особи, зобов'язаної здійснювати контроль за збереженням лісів, будь-якої інформації з приводу даного факту та своєчасного його виявлення свідчить про наявність вини відповідача щодо неналежної охорони лісу (бездіяльність), внаслідок чого скоєно незаконне вирубування лісу.

Таким чином, відповідач, як постійний лісокористувач, допустивши протиправну бездіяльність у вигляді невчинення дій, направлених на забезпечення охорони і збереження лісу від незаконного вирубування на підвідомчій йому території земель лісового фонду, діяв неправомірно, що призвело до незаконного вирубування невстановленими особами дерев в кількості 31 шт. (збитки).

81. У справі N 912/2836/21, в якій предметом спору є стягнення шкоди, завданої навколишньому природному середовищу внаслідок засмічення та забруднення частини земельної ділянки військового містечка, судом апеляційної інстанції в позові відмовлено, з яким погодився Верховний Суд, з огляду на те, що акт перевірки не є належним та допустимим доказом, що підтверджує факт засмічення земельної ділянки та вину відповідача, оскільки перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства проведено неповноважною комісією представниками Державної екологічної інспекції, за відсутності представника відповідача та встановлено недостовірні обставини щодо засмічення земельної ділянки, відтак, відсутні підстави для покладення на відповідача відповідальності у вигляді відшкодування збитків.

82. У справі N 924/883/21 предметом спору є стягнення збитків, завданих незаконною порубкою дерев на території об'єкта природно-заповідного фонду - регіонального ландшафтного парку. Верховний Суд постановою від 26.05.2022, скасовуючи судові рішення вказав на те, що без дослідження та без надання оцінки вказаним доказам (акту перевірки від 19.03.2021 N 210/05, польовим переліковим відомостям, на які в цьому акті містяться посилання, зауваженням Відповідача до вказаного акта перевірки (від 19.03.2021 N 27)), унеможлиблюється встановлення судами попередніх інстанцій фактичних обставин справи, що мають значення для правильного вирішення судом справи, а саме встановлення факту вирубки Відповідачем дерев, зокрема, у Парку, що перешкоджає вирішенню питання, чи мав цей факт місце, а, відповідно, чи мало місце порушення

природоохоронного законодавства у Парку та завдання цим шкоди у спірних правовідносинах, як елементу, що підлягає доведенню у правовідносинах з відшкодування шкоди.

83. З огляду на вищевикладене, Суд, проаналізувавши зміст судових рішень у зазначених справах зазначає, що вказані справи є схожими за предметом спору, підставами позову, та матеріально правовим регулюванням, водночас, у вказаних справах судові рішення приймалися, виходячи з встановлених судами обставин справи та наданих сторонами на їх підтвердження доказах, які достеменно підтверджують/непідтверджують наявність підстав для настання цивільно-правової відповідальності.

84. Верховним Судом відхиляються доводи скаржника щодо не складання належним чином акта органу державного нагляду, з огляду на те, що такий доказ як акт перевірки Державної екологічної інспекції сам по собі не може бути єдиним чи вичерпним доказом підтвердження правопорушення природоохоронного законодавства. Подані сторонами докази, на підтвердження своїх вимог та заперечень, мають бути оцінені судами як окремо кожен так і в їх сукупності. Крім того, відсутність акта не може бути єдиною підставою для відмови в позові, з огляду на встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи доведеності наявності складу цивільного правопорушення у діях лісокористувача щодо незабезпечення ним охорони і збереження лісового фонду на підвідомчій йому території, допущення самовільної вирубки лісу та наявності підстав для покладення на відповідача цивільно-правової відповідальності.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

85. Частинами 1, 2 ст. 300 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази.

86. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 308 ГПК України суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги має право залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення.

87. Згідно з положеннями ст. 309 ГПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо судові рішення, переглянуте в передбачених статтею 300 цього Кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань.

88. За таких обставин, перевібивши застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права на підставі встановлених фактичних обставин справи та в межах наведених у касаційній скарзі доводів, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, Верховний Суд дійшов висновку про відсутність підстав для скасування судових рішень судів попередніх інстанцій, касаційна скарга - залишається без задоволення.

Розподіл судових витрат

89. З огляду на те, що Верховний Суд залишає касаційну скаргу без задоволення, судовий збір у порядку ст. 129 ГПК України покладається на скаржника.

Керуючись ст. ст. 300, 301, 308, 309, 314, 315, 317 Господарського процесуального кодексу України, Верховний Суд

ПОСТАНОВИВ:

1. Касаційну скаргу державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" в особі філії "Поліський лісовий офіс" державного спеціалізованого

господарського підприємства "Ліси України" залишити без задоволення.

2. Постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 02.12.2025 та рішення господарського суду Рівненської області від 23.09.2025 у справі N 918/612/25 залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з моменту її ухвалення, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Головуючий суддя:

Судді:

Правова позиція КГС ВС від 21 січня 2026 у справі № 927/147/25.

Власник, майно якого вибуло з його законного володіння, може захистити своє майнове право шляхом пред'явлення віндикаційного позову про витребування майна із чужого незаконного володіння чи від добросовісного набувача (статті [387](#), [388 ЦК України](#)) без оспорювання правочину (правочинів) щодо спірного майна та скасування рішення (рішень) про державну реєстрацію права власності на належне йому майно за іншою (іншими) особою (особами).

Встановивши, що земельна ділянка, яка має статус лісогосподарського призначення, знаходилась у спільній власності територіальних громад, сіл, селищ і міст Чернігівської області в особі Ради, перебуває у постійному користуванні третьої особи, у силу закону належить до земель спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області, розпорядником яких є Рада та повністю накладається на земельну ділянку в межах кварталів 140, 142-149 третьої особи, а також врахувавши відсутність рішень Ради про її передачу іншим суб'єктам та про припинення права постійного її користування, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дійшов правильного висновку про наявність підстав для витребування земельної ділянки, оскільки ця ділянка протиправно вибула із спільної власності територіальних громад Чернігівської області в особі Ради шляхом державної реєстрації права власності на неї за відповідачем.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
21 січня 2026 року
м. Київ
справа N 927/147/25**

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду:

Мачульський Г.М. - головуєчий, Рогач Л.І., Краснов Є.В.,

секретар судового засідання Зайченко О.Г.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу Семенівської міської ради Новгород - Сіверського району Чернігівської області

на постанову Північного апеляційного господарського суду від 07.10.2025 (колегія суддів: Яценко О.В. - головуєчий, Хрипун О.О., Тищенко О.В.) та рішення Господарського суду Чернігівської області від 18.06.2025 (суддя Кузьменко Т.О.)

за позовом виконуючого обов'язки керівника Новгород - Сіверської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Чернігівської обласної ради

до Семенівської міської ради Новгород - Сіверського району Чернігівської області

за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача: Семенівське районне дочірнє агролісогосподарське спеціалізоване підприємство "Семенівкарайагролісогосп"

про витребування земельної ділянки

за участю:

прокурора: Одуденко А.В. (посвідчення)

позивача: Кравченко Д.В. (самопредставництво)

відповідача: Деденко С.І. (самопредставництво), Воробей В.С. (самопредставництво)

ВСТАНОВИВ:

1. Короткий зміст і підстави позовних вимог

1.1 Виконуючий обов'язки керівника Новгород - Сіверської окружної прокуратури (далі - прокурор) звернувся в інтересах держави в особі Чернігівської обласної ради (далі - Рада) до суду з позовом до Семенівської міської ради Новгород - Сіверського району Чернігівської області (далі - відповідач), у якому, з урахуванням заяви про зміну предмета позову, просив:

- витребувати з незаконного володіння відповідача на користь територіальних громад, сіл, селищ, міст Чернігівської області в особі Ради земельну ділянку з кадастровим номером 7424781000:05:001:0019, площею 476,0804 га (далі - земельна ділянка).

1.2 Позовні вимоги обґрунтовані порушенням інтересів держави, що полягають у безпідставному вибутті з володіння спільної власності територіальних громад, сіл, селищ, міст Чернігівської області, земельної ділянки, управління якої здійснює Рада, за фактом незаконної реєстрації права власності на неї за відповідачем, чим порушені норми Конституції України, Земельного кодексу України.

2. Короткий зміст рішень судів попередніх інстанцій

2.1 Рішенням Господарського суду Чернігівської області від 18.06.2025, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 07.10.2025, позов задоволено.

2.2 Судові рішення мотивовані тим, що вимога прокурора є обґрунтованою, доведеною та такою, що підлягає задоволенню.

3. Короткий зміст касаційної скарги та позиція інших учасників справи

3.1 У касаційній скарзі, з урахуванням її уточнення, заявник просить скасувати вище вказані судові рішення та прийняти нове рішення, яким у задоволенні позову відмовити.

3.2 На обґрунтування касаційної скарги заявник посилався на те, що судові рішення прийняті з неправильним застосуванням норм матеріального права та порушенням норм процесуального права, вказує, що відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування частини третьої розділу II Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності" від 06.09.2012 N 5245-VI, частин першої, третьої, четвертої, восьмої статті 60 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" у подібних правовідносинах, а тому необхідно сформувати єдину практику застосування цих норм для правильного вирішення цієї та подібних справ.

3.3 Прокурор та Рада у відзивах на касаційну скаргу, посилаючись на правильне застосування судами норм чинного законодавства, зазначили про безпідставність доводів та вимог, викладених у касаційній скарзі, у зв'язку з чим просили відмовити у її задоволенні.

4. Мотивувальна частина

4.1 Суди встановили, що Семенівське районне дочірнє агролісогосподарське спеціалізоване підприємство "Семенівкарайагролісогосп" (далі - третя особа) створено на

підставі наказу Обласного комунального спеціалізованого агролісогосподарського підприємства "Чернігівоблагроліс" від 27.12.2000 № 3, зареєстрованого 12.01.2001 розпорядженням Семенівської районної державної адміністрації № 12 на базі відокремленої частини майна спільної власності територіальних громад, сіл, селищ, міст Чернігівської області, яке входить до сфери Управління комунального майна Чернігівської області.

4.2 Третя особа є лісокористувачем згідно з рішенням Ради від 27.03.2001, основним видом діяльності якого є спеціалізоване ведення лісового господарства.

4.3 Рішенням Ради (15 сесія 23 скликання) від 27.03.2001 "Про надання в постійне користування земель лісового фонду" відповідно до Указу Президента України від 03.12.99 № 1529/99 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування агропромислового комплексу", з урахуванням додатку № 1, третій особі надані в постійне користування для ведення лісового господарства земельні ділянки лісового фонду, що були в користуванні колективних сільськогосподарських підприємств, які припинили своє існування в процесі реформування і належать до земель запасу на території Семенівського району, загальною площею 20 977,40 га, до складу яких увійшла земельна ділянка (територія Архипівської сільської ради Новгород - Сіверського району, лісові квартали - 140, 142 - 149 площею 476,0804 га).

4.4 Третя особа отримала державний акт на право постійного користування землею серії П-ЧН № 000415 від 11.10.2002 (виданий на підставі розпорядження Семенівської районної державної адміністрації від 12.03.2002 № 56), за яким одержала в постійне користування 941,5 га землі в межах згідно з планом землекористування для ведення лісового господарства.

4.5 На замовлення третьої особи, землевпорядною організацією Товариством з обмеженою відповідальністю "Геоінформпроект" у 2017 році виготовлена технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок у натурі (на місцевості) загальною площею 1 737,3166 га, для ведення лісового господарства на території Семенівської міської ради Семенівського району Чернігівської області, до складу яких увійшла земельна ділянка.

4.6 22.05.2020 Радою прийнято рішення № 87-23/VII "Про затвердження переліків об'єктів комунальної власності територіальних громад, сіл, селищ, міст Чернігівської області", відповідно до якого, третя особа належить до об'єктів комунальної власності територіальних громад, сіл, селищ, міст Чернігівської області.

4.7 12.03.2022 розпорядженням Семенівської районної державної адміністрації № 56, затверджено технічну документацію із землеустрою щодо встановлення зовнішніх меж землекористувань третьої особи, якою передбачено надання в постійне користування земельних ділянок лісового фонду на території Семенівської міської ради, площею 1 739,4 га.

4.8 Відповідно до плану лісонасаджень третьої особи до складу земельної ділянки увійшли лісові насадження в кварталах 140, 142 - 149, розташовані на території колишньої Архипівської сільської ради Новгород-Сіверського району Чернігівської області.

4.9 У Державному земельному кадастрі зареєстрована земельна ділянка, з цільовим призначенням - для ведення лісового господарства і пов'язаних з ним послуг (за кодом 09.01.), категорія земель - землі лісогосподарського призначення; земельна ділянка розташована на території Семенівської міської ради, Архипівська сільська рада.

4.10 05.08.2021 відповідач прийняв рішення № 347 "Про прийняття земельних ділянок до комунальної власності Семенівської міської ради", яким у комунальну власність з земель державної власності прийнято земельну ділянку, з цільовим призначенням: для введення лісового господарства та пов'язаних з ним послуг. Рішення мотивоване положеннями Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності", Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" та статтею 26 Закону України "Про місцеве самоврядування".

4.11 Відповідно до інформації Державного реєстру речових прав на нерухоме майно

11.07.2023, державним реєстратором Семенівської міської ради Швидкою Г.М. на підставі рішення відповідача від 05.08.2021 N 347, Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності" від 06.09.2012 N 5245-VI, за відповідачем зареєстроване право комунальної власності на земельну ділянку за кадастровим номером 7424781000:05:001:0019, площею 476,0804 га, реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна 2764912974247.

4.12 11.07.2023 за третьою особою зареєстровано право постійного користування земельною ділянкою в Державному реєстрі речових прав, номер запису про інше речове право 50987699.

4.13 Відповідно до частини першої статті 300 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України), переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог, викладених у касаційній скарзі, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

4.14 За правилами статей 4, 5 Земельного кодексу України (далі - ЗК України) завданням земельного законодавства, яке включає в себе цей Кодекс та інші нормативно-правові акти у галузі земельних відносин, є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель, а основними принципами земельного законодавства є, зокрема, поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави; невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом.

4.15 Статтею 11 Лісового кодексу (далі – ЛК України) визначено, що право комунальної власності на ліси набувається при розмежуванні в установленому законом порядку земель державної і комунальної власності, а також шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну та з інших підстав, не заборонених законом.

4.16 Відповідно до пункту 1 частини першої статті 13 ЛК України, у редакції станом на 27.03.2001, до відання обласних Рад народних депутатів у галузі регулювання лісових відносин на їх території належить надання земельних ділянок лісового фонду за межами населених пунктів у постійне користування та припинення права користування ними.

4.17 Пунктами 1, 2 частини першої статті 12 ЗК України, у редакції станом на 27.03.2001, передбачено, що до відання обласних рад народних депутатів у галузі регулювання земельних відносин на їх території належить надання земельних ділянок у користування в порядку, встановленому статтею 19 цього Кодексу; вилучення земель відповідно до статті 31 цього Кодексу.

4.18 Згідно з частиною другою статті 122 ЗК України, зокрема, обласні ради передають земельні ділянки у власність або у користування з відповідних земель спільної власності територіальних громад для всіх потреб.

4.19 Відповідно до частини третьої статті 30 ЛК України, зокрема, обласні ради у сфері лісових відносин у межах своїх повноважень на відповідній території: передають у власність, надають у постійне користування земельні лісові ділянки на землях спільної власності відповідних територіальних громад, власності територіальних громад міст Києва і Севастополя та припиняють права користування ними.

4.20 Статтею 9 ЛК України, у редакції станом на 27.03.2001, визначено, що користування земельними ділянками лісового фонду може бути постійним або тимчасовим. У постійне користування земельні ділянки лісового фонду надаються спеціалізованим лісогосподарським підприємствам, іншим підприємствам, установам, організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи (далі - постійні лісокористувачі), для ведення лісового господарства.

4.21 Згідно із статтею 60 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні"

територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

4.22 Відповідно до пункту 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності" від 06.09.2012 N 5245-VI з дня набрання чинності (01.01.2013) цим Законом землями комунальної власності відповідних територіальних громад вважаються: а) земельні ділянки: на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності відповідної територіальної громади; які перебувають у постійному користуванні органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ, організацій; б) всі інші землі, розташовані в межах відповідних населених пунктів, крім земельних ділянок приватної власності та земельних ділянок, зазначених у підпунктах "а" і "б" пункту 4 цього розділу.

4.23 Пунктом 7 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" наведеного Закону визначено, що з дня набрання чинності цим Законом землі державної та комунальної власності в Україні вважаються розмежованими.

4.24 Відповідно до пункту 20 частини першої статті 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" до виключних повноважень обласних рад належить вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

4.25 Частиною другою пункту 10 Прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлено, що майно, передане до комунальної власності областей і районів, а також набуто на інших законних підставах, є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст, управління яким відповідно до Конституції України здійснюють районні та обласні ради або уповноважені ними органи.

4.26 Із встановлених судами обставин справи вбачається, що засновником третьої особи, у користуванні якої перебуває земельна ділянка, є комунальне підприємство "Чернігівоблагроліс" Чернігівської обласної ради (пункт 1.2 статуту, у новій редакції, який затверджено 30.08.2022 N 35 наказом в. о. генерального директора КП "Чернігівоблагроліс" Чернігівської обласної ради).

4.27 Згідно з пунктом 4.2 статуту третьої особи, її майно є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст Чернігівської області і перебуває у підприємства в господарському віданні.

4.28 Звідси висновується, що на момент прийняття рішення від 27.03.2001, яким надано земельні ділянки лісового фонду площею 20977,4 га у користування третьої особи, до складу яких увійшла земельна ділянка, до повноважень Ради належало і на даний час належить вирішення питання розпорядження землями лісового фонду комунальної форми власності та передача їх у користування спеціалізованому лісгосподарському підприємству.

4.29 Відповідно до статті 387 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним.

4.30 Згідно з частиною першою статті 388 ЦК України, якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

4.31 Отже, власник, майно якого вибуло з його законного володіння, може захистити своє майнове право шляхом пред'явлення віндикаційного позову про витребування майна із чужого незаконного володіння чи від добросовісного набувача (статті 387, 388 ЦК

України) без оспорювання правочину (правочинів) щодо спірного майна та скасування рішення (рішень) про державну реєстрацію права власності на належне йому майно за іншою (іншими) особою (особами).

4.32 Подібна правова позиція викладена у пунктах 143 - 151 постанови Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2024 у справі N 204/8017/17, яка враховується судом в силу частини четвертої статті 236 ГПК України при розгляді даної справи.

4.33 Встановивши, що земельна ділянка, яка має статус лісогосподарського призначення, знаходилась у спільній власності територіальних громад, сіл, селищ і міст Чернігівської області в особі Ради, перебуває у постійному користуванні третьої особи, у силу закону належить до земель спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області, розпорядником яких є Рада та повністю накладається на земельну ділянку в межах кварталів 140, 142-149 третьої особи, а також врахувавши відсутність рішень Ради про її передачу іншим суб'єктам та про припинення права постійного її користування, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дійшов правильного висновку про наявність підстав для витребування земельної ділянки, оскільки ця ділянка протиправно вибула із спільної власності територіальних громад Чернігівської області в особі Ради шляхом державної реєстрації права власності на неї за відповідачем.

4.34 Враховуючи предмет, підстави, характер спірних правовідносин і мету заявленого позову саме такий спосіб захисту буде ефективним і забезпечить реальне відновлення порушеного права позивача, що відповідає правовим позиціям, які викладені у пункті 54 постанови Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 у справі N 359/3373/16-ц, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.01.2023 у справі N 488/2807/17.

4.35 За змістом частини 1 статті 309 ГПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо судові рішення, переглянуте в передбачених статтею 300 цього Кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

4.36 За вказаних обставин підстав для скасування оскаржуваних судових рішень та задоволення касаційної скарги немає.

4.37 Відповідно до приписів частини 4 статті 129 ГПК України, судові витрати за подання касаційної скарги належить покласти на скажника.

Керуючись статтями 240, 300, 308, 309, 315, 317 ГПК України,

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу Семенівської міської ради Новгород - Сіверського району Чернігівської області залишити без задоволення, а постанову Північного апеляційного господарського суду від 07.10.2025 у справі N 927/147/25, залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає

Головуючий:

Судді:

Правова позиція КАС ВС від 03 лютого 2026 у справі № 440/15055/24.

Рішення про віднесення земельних ділянок до самозалісених є актом розпорядження земельною ділянкою комунальної власності, який приймається на пленарному засіданні обговорення більшістю депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради, відповідно до пункту 34 частини першої статті 26 Закону N 280/97-ВР.

Таким чином, рішення про віднесення земельних ділянок комунальної власності до самозалісених має прийматися саме на пленарному засіданні сесії

Новосанжарська селищна рада, а не обмежуватися листом селищного голови чи постійної комісії.

Постійна комісія селищної ради є допоміжним органом, який готує питання для розгляду на сесії ради, але не має повноважень приймати остаточні рішення з питань, віднесених до виключної компетенції ради.

Контроль за виконанням повноважень органів місцевого самоврядування щодо віднесення земельних ділянок комунальної власності до самозалісених здійснюється у межах компетенції Держлісагентством та його територіальними органами, які, діючи від імені держави, можуть ініціювати звернення до суду з позовом до органу місцевого самоврядування з метою забезпечення реалізації вимог абзацу 3 частини другої статті 57-1 ЗК України.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

03 лютого 2026 року

м. Київ

справа N 440/15055/24

адміністративне провадження N К/990/34204/25, N К/990/34719/25

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду: судді-доповідача Берназюка Я.О., суддів Кравчука В.М. та Стародуба О.П., розглянувши у письмовому провадженні у касаційному порядку адміністративну справу N 440/15055/24

за позовом першого заступника керівника Решетилівської окружної прокуратури Полтавської області в інтересах держави в особі Державного агентства лісових ресурсів України, Північно-Східного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства

до Новосанжарської селищної ради Полтавського району Полтавської області

про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії,

за касаційними скаргами першого заступника керівника Полтавської обласної прокуратури та Новосанжарської селищної ради Полтавського району Полтавської області

на рішення Полтавського окружного адміністративного суду (у складі судді Алексеевої Н.Ю.) від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду (у складі колегії суддів: П'янової Я.В., Присяжнюк О.В., Жигиля С.П.) від 07 липня 2025 року,

УСТАНОВИВ:

ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

1. 10 грудня 2024 року перший заступник керівника Решетилівської окружної прокуратури Полтавської області (далі - Прокурор) в інтересах держави в особі Державного агентства лісових ресурсів України, Північно-Східного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства (далі - Північно-Східне МУЛМГ, Управління) звернувся до суду з позовом до Новосанжарської селищної ради Полтавського району Полтавської області (далі - Новосанжарська селищна рада, відповідач), в якому просив:

- визнати протиправною бездіяльність Новосанжарської селищної ради щодо невинесення на розгляд сесії селищної ради подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року за N 856-23 з прийняттям рішення про віднесення земель до

самозалісених;

- зобов'язати Новосанжарську селищну раду розглянути на сесії ради подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року за N 856-23 та прийняти за результатами розгляду рішення про віднесення земель до самозалісених у порядку, визначеному частинами другою, третьою, п'ятою статті 57-1 Земельного кодексу України (далі - ЗК України).

2. На обґрунтування позовних вимог Позивач зазначав, що Новосанжарська селищна рада допускає бездіяльність щодо віднесення залісених земельних ділянок, загальною площею 1717,08 га, до самозалісених угідь, посилаючись на відсутність доступу до Публічної кадастрової карти України. Подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року за N 856-23 щодо ухвалення рішення про віднесення вказаних земельних ділянок до самозалісених, підлягало розгляду на сесії ради, а не обмежитися листом селищного голови (від 27 листопада 2023 року N 3884/04-08). Решетилівська окружна прокуратура Полтавської області листами від 10 жовтня 2024 року повідомляла Державне агентство лісових ресурсів України (далі - Держлісагентство) та Північно-Східне МУЛМГ про бездіяльність Новосанжарської селищної ради, на що Держлісагентство у листі (від 07 листопада 2024 року N 12-12/6407-24) вказало, що не вживало заходів щодо оскарження бездіяльності селищної ради, а Північно-Східне МУЛМГ у листі (від 11 листопада 2024 року N 02-27/931-24) просило вжити відповідні заходи представництва інтересів держави у суді, покликаючись на відсутність коштів на сплату судового збору. Обґрунтовуючи строк звернення до суду, Прокурор вказував на триваючий характер правопорушення.

3. Новосанжарська селищна рада не визнала позов, у відзиві зазначала, що Держлісагентство у листі від 07 листопада 2024 року N 12-12/6407-24 не відмовлялося від вжиття необхідних заходів для захисту інтересів держави, а відсутність у Північно-Східного МУЛМГ коштів на сплату судового збору не може бути підставою для представництва прокурором інтересів держави у суді. Північно-Східне МУЛМГ без виїзного обстеження та без залучення відповідних спеціалістів селищної ради ініціювало переведення земельних ділянок комунальної власності, які не мають ознак самозалісених, зокрема тих, що під полезахисними смугами, парки, сквери, стадіони та зелені насадження загального користування, кладовища, земельні ділянки, які відповідно до генеральних планів територій заплановані під забудову в межах населених пунктів і такі, що перебувають у власності та користуванні громадян.

Крім того, відповідач вказував, що з дати направлення Решетилівською окружною прокуратурою листів на адресу Держлісагентства і Північно-Східного МУЛМГ та отримання відповідей до дня звернення Прокурора до суду з цим позовом минуло понад два місяці.

У додаткових поясненнях Новосанжарська селищна рада зазначала, що на засіданні постійної комісії з питань планування території, будівництва, архітектури, земельних відносин та охорони природи Новосанжарської селищної ради 20 березня 2024 року було розглянуто подання Північно-Східного МУЛМГ від 28 грудня 2023 року N 02-28/1025 про віднесення до самозалісених земельних ділянок угідь пасовищ, багаторічних насаджень, сіножатей. Вказана постійна комісія листом від 21 березня 2024 року N 770/04-08 повідомила Північно-Східне МУЛМГ про результати розгляду подання, тому Новосанжарська селищна рада не допустила пасивної поведінки.

4. Прокурор у відповіді на відзив продовжував наполягати на тому, що подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року підлягало розгляду саме на сесії Новосанжарської селищної ради з прийняттям рішення відповідно до частин другої, третьої, п'ятої статті 57-1 ЗК України. У питанні віднесення земельних ділянок до самозалісених не йдеться про вибір ради на власний розсуд прийняти рішення про їх віднесення чи про відмову у віднесенні.

5. Держлісагентство та Північно-Східне МУЛМГ подали письмові пояснення, в яких підтримали вимоги Прокурора. Держлісагентство зазначало, що Північно-Східне МУЛМГ здійснило необхідні дії для віднесення спірних земельних ділянок до самозалісених

відповідно до законодавства, яке встановлює збільшення лісистості на території України, а наведене Новосанжарською селищною радою у відзиві на касаційну скаргу обґрунтування не відповідає процедурі віднесення земельних ділянок до самозалісених.

Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

6. Полтавський окружний адміністративний суд рішенням від 08 квітня 2025 року, залишеним без змін постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року, позов задовольнив частково:

- визнав протиправною бездіяльність Новосанжарської селищної ради щодо невинесення на розгляд сесії селищної ради подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23;

- зобов'язав Новосанжарську селищну раду розглянути на сесії ради подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23 про віднесення земельних ділянок площею 1717,08 га до самозалісених та за результатами такого розгляду прийняти рішення;

- відмовив у задоволенні іншої частини позовних вимог.

7. Суди першої та апеляційної інстанцій виходили з того, що Новосанжарська селищна рада не розглянула подання Північно-Східного МУЛМГ на пленарному засіданні сесії відповідно до вимог статей 26, 59 Закону України від 21 травня 1997 року N 280/97-ВР "Про місцеве самоврядування в Україні" (далі - Закон N 280/97-ВР) та статті 57-1 ЗК України і не прийняла відповідного рішення, а наданий селищним головою лист не може вважатися належною формою відмови у задоволенні подання. Відмовляючи у зобов'язанні відповідача прийняти за результатами розгляду подання рішення про віднесення земельних ділянок загальною площею 1717,08 га до самозалісених, суди виходили з того, що це перебуває у дискреції органу місцевого самоврядування.

Короткий зміст та обґрунтування вимог касаційної скарги

8. Не погодившись із судовим рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій, Прокурор та Новосанжарська селищна рада подали до Верховного Суду касаційні скарги.

9. Прокурор у касаційній скарзі просить скасувати рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року у частині вимог, у задоволенні яких було відмовлено, ухвалити у цій частині нове рішення про задоволення позову.

10. Новосанжарська селищна рада у касаційній скарзі просить скасувати рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року, позовну заяву - залишити без розгляду.

11. Також відповідач подав відзив, у якому просить залишити касаційну скаргу Прокурора без задоволення, а рішення суду першої та апеляційної інстанцій - без змін.

12. Північно-Східне МУЛМГ подало до Верховного Суду письмові пояснення, в яких просить касаційну скаргу Новосанжарської селищної ради залишити без задоволення, а рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року - без змін.

ДОВОДИ УЧАСНИКІВ СПРАВИ

13. На обґрунтування касаційної скарги Прокурор зазначає, що суди першої і апеляційної інстанцій неправильно застосували пункти 4 та 10 частини другої статті 245 КАС України, статті 57-1 ЗК України, а також не врахували правові позиції Верховного Суду, викладені у постановах від 23 серпня 2023 року у справі N 420/1369/22, від 11 вересня 2024 року у справі N 320/28285/23 та від 11 березня 2025 року у справі N 120/18717/23 щодо меж дискреційних повноважень суб'єкта владних повноважень.

Новосанжарська селищна рада у спірних правовідносинах не наділена дискреційними повноваженнями, оскільки може прийняти лише одне рішення - про віднесення ділянки до самозалісеної. Тому єдиним ефективним способом захисту прав держави у сфері охорони самозалісених земель, на думку Прокурора, є зобов'язання Новосанжарської селищної ради прийняти рішення про віднесення земельних ділянок до самозалісених, як це передбачено частинами другою, третьою та четвертою статті 57-1 ЗК України.

14. Новосанжарська селищна рада у касаційній скарзі вказує на те, що суди першої і апеляційної інстанцій неправильно застосували положення статті 23 Закону України від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII "Про прокуратуру" (далі - Закон N 1697-VII), статті 28 Закону України від 17 березня 2011 року N 3166-VI "Про центральні органи виконавчої влади" (далі - Закон N 3166-VI), статей 29-2, 103 Лісового кодексу України (далі - ЛК України), Положення про міжрегіональні управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України, затверджене наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 29 вересня 2022 року N 404 (далі - Положення N 404), порушили норми статей 53, 242 КАС України та не врахували висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постановках від 26 червня 2019 року у справі N 587/430/16-ц щодо застосування принципу *jura novit curia* ("суд знає закони") та від 26 травня 2020 року у справі N 912/2385/18 стосовно строків звернення до суду.

Суди попередніх інстанцій не дослідили зміст подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року та доданий до нього перелік ідентифікованих 607 потенційно самозалісених земельних ділянок орієнтовною площею 1717,08 га, без зазначення кадастрових номерів; не врахували, що Північно-Східне МУЛМГ віднесло до самозалісених земельні ділянки, які не мають ознак самозалісених; жодних обставин, які перешкоджають Держлісагентству та Північно-Східному МУЛМГ звернутися до суду з позовом на захист порушеного права суду не наведено ні у обґрунтуванні прокурора, ні у листах зазначених органів.

Крім того, з дати листів Решетилівської прокуратури та листів відповідей Держлісагентства та Північно-Східного МУЛМГ до дати звернення до суду з цим позовом пройшло приблизно два місяці та приблизно місяць відповідно, що не може вважатися розумним строком, протягом якого відповідний орган, який уповноважений на звернення до суду з таким позовом, допускає бездіяльність.

Посилання у судових рішеннях на окремі норми ЛК України не підтверджують наявність повноважень у Північно-Східного МУЛМГ на звернення до суду з цим позовом; такими повноваженнями не наділене й Держлісагентство. Тому, на думку відповідача, Прокурор не підтвердив підстави для звернення до суду з цим позовом.

15. Новосанжарська селищна рада у відзиві на касаційну скаргу Прокурора фактично повторила доводи касаційної скарги.

16. Північно-Східне МУЛМГ у письмових поясненнях на касаційну скаргу Новосанжарської селищної ради покликається на правову позицію Великої Палати Верховного Суду, сформульовану у постановках від 30 січня 2019 року у справі N 826/2793/18, від 06 лютого 2019 року у справі N 810/3046/17 та від 13 лютого 2019 року у справі N 810/2763/17 про те, що органи виконавчої влади та їх територіальні органи мають право звертатися до суду для виконання покладених на них функцій, навіть якщо спеціальним законом прямо не передбачено такого права. Враховуючи викладене, Управління вважає, що має право звертатися до суду з подібним позовом.

Процесуальні дії у справі та клопотання учасників справи

17. 11 серпня 2025 року Прокурор, а 13 серпня 2025 року - Новосанжарська селищна рада, подали до Верховного Суду касаційні скарги.

18. Верховний Суд ухвалою від 25 серпня 2025 року відкрив касаційне провадження за касаційною скаргою Прокурора, а ухвалою від 21 жовтня 2025 року - за касаційною скаргою Новосанжарської селищної ради.

19. 09 вересня 2025 року Новосанжарська селищна рада подала відзив на касаційну скаргу Прокурора.

20. 23 жовтня 2025 року Північно-Східне МУЛМГ подало письмові пояснення на касаційну скаргу Новосанжарської селищної ради.

21. Верховний Суд ухвалою від 02 лютого 2026 року призначив справу до розгляду в порядку письмового провадження за наявними матеріалами без повідомлення та виклику учасників справи колегією у складі трьох суддів з 03 лютого 2026 року.

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ОБСТАВИН СПРАВИ, ВСТАНОВЛЕНИХ СУДАМИ ПЕРШОЇ

ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

22. Суди попередніх інстанцій на підставі наявних у матеріалах справи доказів встановили, що 27 листопада 2023 року Північно-Східне МУЛМГ звернулося до Новосанжарської селищної ради з поданням N 856-23 про віднесення земельних ділянок до самозалісених.

23. 21 березня 2024 року Новосанжарська селищна рада листом N 770/04-08 повідомила, що згідно з картографічними матеріалами (перерозподілів земель між землевласниками та землекористувачами Кунцівської, Лелюхівської, Малокобелячківської, Старосанжарської, Руденківської та Судіївської сільських рад) та витягів з Державного земельного кадастру отримано такі відомості про земельні ділянки з кадастровими номерами: 5323482200:00:004:0489, площею 10,4020 га - угіддя пасовища; 5323482800:00:003:0.314, площею 3,6475 га - угіддя багаторічні насадження; 5323482800:00:004:0081, площею 4,6015 га - угіддя пасовище; 5323483200:00:002:0060, площею 6,7168 га - угіддя багаторічні насадження; 5323483203:03:007:0002, площею 1,6588 га - угіддя пасовища; 5323485000:00:002:0030, площею 1,7410 га - угіддя сіножаті; 5323485000:00:002:0031, площею 0,6853 га - угіддя сіножаті; 5323485500:00:003:0362, площею 12,8168 га - угіддя сіножаті; 5323486700:00:001:0247, площею 1,6403 га - угіддя пасовища.

24. Стверджуючи, що Новосанжарська селищна рада бездіяла, не вживши заходів для винесення на розгляд сесії ради питання про віднесення земельних ділянок до самозалісених за поданням територіального органу лісового господарства, Прокурор звернувся до суду з позовом.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Оцінка висновків судів попередніх інстанцій і доводів учасників справи

25. Надаючи правову оцінку встановленим обставинам справи та доводам касаційної скарги, а також враховуючи межі касаційного перегляду справи, визначені статтею 341 КАС України, Верховний Суд виходить із такого.

26. Згідно з частиною четвертою статті 328 КАС України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

27. Відповідно до частин першої, другої і третьої статті 242 КАС України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

28. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

29. Крім того, стаття 2 та частина четверта статті 242 КАС України встановлюють, що судові рішення має відповідати завданню адміністративного судочинства, а саме бути справедливим та неупередженим, своєчасно вирішувати спір у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

30. Зазначеним вимогам процесуального закону рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року не відповідають, а викладені у касаційних скаргах Прокурора та Новосанжарської селищної ради доводи є частково обґрунтованими з огляду на таке.

31. Прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках (пункт третій частини першої статті 131-1 Конституції України).

32. Частина третя статті 23 Закону України від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII "Про прокуратуру" (далі - Закон N 1697-VII) визначає виключні випадки такого представництва прокурором інтересів держави в суді:

- у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені

відповідні повноваження;

- у разі відсутності такого органу.

33. Прокурор, відповідно до частин третьої та четвертої статті 53 КАС України, звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

34. Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. Невиконання цих вимог має наслідком застосування положень, визначених статтею 169 цього Кодексу.

35. Тобто прокурор може представляти інтереси держави в адміністративній справі, якщо компетентний орган не здійснює або неналежним чином здійснює захист цих інтересів, а також у разі відсутності такого органу (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі N 826/13768/16).

36. Таке звернення прокурора до суду узгоджується з принципами верховенства права, викладеними у Рекомендації CM/Rec (2012) 11 Ради Європи "Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції" (The role of public prosecutors outside the criminal justice system Recommendation CM/Rec (2012)11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2012 and explanatory memorandum), які допускають участь прокурора у судових провадженнях поза межами кримінального процесу, якщо це необхідно для захисту суспільних інтересів і не порушує права сторін.

37. Прокурор, звертаючись до суду з позовом, має обґрунтувати та довести підстави для представництва, однією з яких є бездіяльність компетентного органу.

38. Бездіяльність компетентного органу означає, що він знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, але не звертався до суду з відповідним позовом у розумний строк. При цьому бездіяльність не обмежується лише незверненням до суду - вона включає також невжиття будь-яких інших належних заходів для усунення порушення, відновлення порушених прав чи запобігання настанню негативних наслідків.

39. Звертаючись до відповідного компетентного органу до подання позову в порядку, передбаченому статтею 23 Закону N 1697-VII та частиною четвертою статті 53 КАС України, прокурор фактично надає йому можливість відреагувати на стверджуване порушення інтересів держави, зокрема, шляхом призначення перевірки фактів порушення законодавства, виявлених прокурором, вчинення дій для виправлення ситуації, а саме подання позову або аргументованого повідомлення прокурора про відсутність такого порушення.

40. Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню, тощо.

41. У такому разі прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідний компетентний орган, який у супереч вимогам закону не здійснює захисту або робить це неналежно.

42. Подібну правову позицію сформулювала Велика Палата Верховного Суду у постанові від 26 травня 2020 року у справі N 912/2385/18 та Верховний Суд, зокрема, у постанові від 09 жовтня 2023 року у справі N 640/4637/21, від 06 серпня 2024 року у справі N 160/17086/23 щодо підстав для представництва прокурором інтересів держави.

43. Також Верховний Суд звертає увагу, що Конституційний Суд України Рішенням від 03 грудня 2025 року N 6-р (П)/2025, визнав неконституційними окремі приписи абзацу першого частини третьої статті 23 Закону N 1697-VII в тім, що вони надають прокуророві можливість здійснювати представництво інтересів держави в суді у зв'язку з нездійсненням або неналежним здійсненням захисту цих інтересів органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

44. У пунктах 3 та 4 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України також зазначено, що окремі приписи абзацу першого частини третьої статті 23 Закону N 1697-VII, які визнано неконституційними, втрачають чинність із 01 січня 2027 року, та що це Рішення не поширюється на правовідносини щодо представництва прокурором інтересів держави в суді, які виникли під час чинності окремих приписів частини третьої статті 23 Закону N 1697-VII, визнаних неконституційними, та продовжують існувати після втрати ними чинності.

45. У мотивувальній частині цього Рішення Суд також наголосив, що представництво інтересів держави в суді, передбачене пунктом 3 частини першої статті 131-1 Конституції України, має винятковий та субсидіарний характер. Прокурор може здійснювати таке представництво лише у випадках, коли цього вимагає захист конституційно значущих інтересів держави та коли компетентний орган не забезпечує такого захисту належним чином. Законодавче регулювання цієї функції повинно відповідати принципам, закріпленим у Конституції України, зокрема принципам верховенства права, рівності сторін у судовому процесі та заборони надмірного втручання держави у сферу прав і свобод людини.

46. Конституційний Суд України також зазначив, що в умовах правового режиму воєнного стану особливої ваги набуває всебічне забезпечення захисту інтересів держави Україна, а неперервність виконання прокуратурою визначених Конституцією України функцій є важливою передумовою належного функціонування держави в цей період (пункт 9 мотивувальної частини). Такий конституційний підхід підтверджує правомірність здійснення прокурором представництва інтересів держави у спірних правовідносинах до моменту втрати чинності відповідними нормами або до їх законодавчого врегулювання, за умови наявності визначених законом підстав для такого представництва.

47. Новосанжарська селищна рада у відзиві та касаційній скарзі посилається на те, що Держлісагентство у листі від 07 листопада 2024 року N 12-12/6407-24 не відмовлялося від вжиття необхідних заходів для захисту інтересів держави, а відсутність у Північно-Східного МУЛМГ коштів на сплату судового збору не може бути підставою для представництва прокурором інтересів держави у суді.

48. У постанові від 26 травня 2020 року у справі N 912/2385/18 Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що прокурору достатньо дотриматися порядку, передбаченого статтею 23 Закону України "Про прокуратуру", і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то це є достатнім аргументом для підтвердження його бездіяльності. Якщо прокурору відомі причини такого незвернення, він обов'язково повинен зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові, але якщо з відповіді компетентного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

49. У справі, що розглядається, зверненню Прокурора до суду передувало отримання відповіді Держлісагентства (лист від 07 листопада 2024 року N 12-12/6407-24) про те, що воно не вживало заходів щодо оскарження бездіяльності Новосанжарської селищної ради та пояснень Північно-Східного МУЛМГ (лист від 11 листопада 2024 року N 02-27/931-24), в якому просило прокуратуру вжити відповідні заходи представництва інтересів держави у суді, покликаючись на відсутність коштів на сплату судового збору.

50. У постанові від 15 жовтня 2019 року у справі N 903/129/18 Велика Палата Верховного Суду вказала, що незалежно від того, чи відповідають дійсності доводи

позивача про неможливість самотійно звернутись до суду з позовом про повернення земельної ділянки через відсутність коштів для сплати судового збору, сам факт незвернення до суду сільської ради з позовом, який би відповідав вимогам процесуального законодавства та, відповідно, мав змогу захистити інтереси жителів територіальної громади, свідчить про те, що указаний орган місцевого самоврядування неналежно виконує свої повноваження щодо повернення земельної ділянки, у зв'язку із чим у прокурора виникають обґрунтовані підстави для захисту інтересів значної кількості громадян - членів територіальної громади та звернення до суду з таким позовом, що відповідає нормам національного законодавства та практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ).

51. Такий правовий підхід є застосовним до обставин цієї справи, де, незалежно від того, чи відповідають дійсності доводи про неможливість самотійно звернутися до суду через відсутність коштів для сплати судового збору, сам факт незвернення до суду уповноваженого органу (у цій справі - Держлісагентства та Північно-Східного МУЛМГ) з позовом, який би відповідав вимогам процесуального законодавства, свідчить про те, що зазначені органи неналежно виконують свої повноваження щодо забезпечення реалізації державної політики у сфері лісового господарства.

52. Таким чином, на момент звернення Прокурора до суду з цим позовом, Держлісагентство та Північно-Східне МУЛМГ фактично не здійснювали захист інтересів держави у судовому порядку, що є підставою для представництва прокурором законних інтересів держави відповідно до частини третьої статті 23 Закону України "Про прокуратуру".

53. Предметом спору в цій справі є визначення правового статусу земельних ділянок як самозалісених, тобто ділянок площею понад 0,5 гектара (за винятком земель лісгосподарського призначення, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення), що повністю або частково вкриті лісовою рослинністю, яка виникла природним шляхом, відповідно до визначення, наведеного у частині дванадцятій статті 1 ЛК України.

54. Відповідно до частин другої-п'ятої статті 57-1 ЗК України віднесення земельної ділянки приватної власності до самозалісеної ділянки здійснюється її власником, а щодо земельних ділянок державної та комунальної власності - органом, який здійснює розпорядження нею.

Віднесення земельної ділянки, що перебуває у користуванні, заставі, до самозалісеної ділянки здійснюється за погодженням із землекористувачем, заставодержателем.

Рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування щодо віднесення земельної ділянки до самозалісеної ділянки приймається за поданням відповідного територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Віднесення земельної ділянки до самозалісеної ділянки здійснюється шляхом внесення до Державного земельного кадастру відомостей про належність всіх її угідь до угідь самозалісеної ділянки. Земельна ділянка вважається самозалісеною ділянкою з дня внесення зазначених відомостей до Державного земельного кадастру.

Віднесення земельної ділянки, сформованої як об'єкт цивільних прав, відомості про яку внесені до Державного земельного кадастру, до самозалісеної ділянки здійснюється без розроблення документації із землеустрою.

Віднесення земельної ділянки, несформованої як об'єкт цивільних прав, а також земельної ділянки, сформованої як об'єкт цивільних прав, але відомості про яку не внесені до Державного земельного кадастру, до самозалісеної ділянки здійснюється відповідно до документації із землеустрою, на підставі якої відомості про земельну ділянку вносяться до Державного земельного кадастру.

55. З 10 липня 2022 року редакція статті 36 Закону України від 22 травня 2003 року N 858-IV "Про землеустрій" передбачає проведення ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень земель при здійсненні землеустрою для виявлення самозалісених ділянок та використання цієї інформації для прийняття органами виконавчої влади і органами

місцевого самоврядування рішень про передачу в постійне користування державним та комунальним лісогосподарським підприємствам самозалісених ділянок.

56. Кабінету Міністрів України, згідно з абзацом 2 підпункту 2 пункту 4 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України від 20 червня 2022 року N 2321-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів", надається розпорядження "провести інвентаризацію самозалісених ділянок та вжити заходів щодо забезпечення ведення лісового господарства на цих ділянках".

57. Держлісагентство є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства (пункт 1 Положення N 521), здійснює державне управління в галузі ведення лісового і мисливського господарства, а також державного контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів щодо ведення лісового господарства (крім державного контролю з карантину рослин та у сфері захисту рослин) (підпункт 4 пункту 4 Положення N 521); здійснює моніторинг лісів та приймає рішення про віднесення лісів до відповідної категорії (підпункти 8-9 пункту 4 Положення N 521).

58. Держлісагентство здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи (пункт 7 Положення N 521).

59. Завданням Міжрегіональних управлінь лісового та мисливського господарства є реалізація повноважень Держлісагентства у сфері лісового та мисливського господарства на території декількох адміністративно-територіальних одиниць, визначених Держлісагентством (пункт 3 Положення N 404), організація ведення лісовпорядкування, забезпечення ведення державного лісового кадастру та облік лісів, здійснює моніторинг лісів, підготовку та подання матеріалів до Держлісагентства для прийняття рішень у межах його компетенції (пункт 4 Положення N 404).

60. Водночас абзац 3 частини другої статті 57-1 ЗК України передбачає, що рішення про віднесення земельної ділянки до самозалісеної приймається органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі подання територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, яким є відповідне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства.

61. Таким чином, саме на міжрегіональні управління покладено обов'язок ініціювати процедуру віднесення земельних ділянок до самозалісених шляхом підготовки та направлення матеріалів (подань), що є обов'язковою передумовою для прийняття рішення органом місцевого самоврядування.

62. Обов'язок ініціювати віднесення земель до самозалісених додатково підтверджується також завданнями, покладеними на територіальні органи протокольним рішенням колегії Держлісагентства від 28 вересня 2023 року N 8.

63. При цьому обов'язок органу місцевого самоврядування у спірних правовідносинах полягає не у виборі доцільності реагування на подання, а у дотриманні визначеної законом процедури його розгляду та прийнятті рішення за результатами такого розгляду відповідно до статті 57-1 ЗК України. Водночас оцінка відповідності конкретних земельних ділянок критеріям самозалісених здійснюється органом місцевого самоврядування під час такого розгляду.

64. ЛК України, ЗК України, Положення N 521 та N 404 прямо не визначають повноваження Держлісагентства чи Міжрегіональних управлінь лісового та мисливського господарства звертатися до суду з позовами до органу місцевого самоврядування у разі неприйняття рішення про віднесення земельних ділянок до категорії самозалісених.

65. Проте, відповідно до статті 28 Закону N 3166-VI, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи звертаються до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України.

66. Верховний Суд неодноразово звертав увагу судів на те, що положеннями нормативно-правових актів, які визначають організацію та діяльність центральних органів виконавчої влади, не можуть встановлюватися конкретні предмети і підстави позовів, з

якими відповідний уповноважений орган має право звертатися до суду. Визначення у таких підзаконних актах вичерпного переліку позовних вимог об'єктивно призвело б до неправомірного обмеження повноважень органу у виборі належного способу захисту та фактичного унеможливлення реалізації покладеного на нього обов'язку щодо забезпечення судового захисту інтересів держави. Подібні висновки викладені у постановках Верховного Суду від 19 серпня 2020 року у справі N 923/449/18, від 25 лютого 2021 року у справі N 912/9/20 та від 18 червня 2021 року у справі N 927/491/19.

67. Держлісагентство як центральний орган виконавчої влади реалізує державну політику у сфері лісового господарства, а Міжрегіональні управління лісового та мисливського господарства як територіальні органи Держлісагентства діють від його імені та в межах наданих повноважень, безпосередньо реалізуючи державну політику на місцях.

68. Територіальні органи Держлісагентства формують подання, яке, відповідно до абзацу 3 частини другої статті 57-1 ЗК України, є підставою для ухвалення органом місцевого самоврядування рішення про віднесення земельної ділянки до самозалісеної.

69. У сфері збереження лісового фонду та самозалісених земель право Держлісагентства та його міжрегіональних управлінь на звернення до адміністративного суду впливає з їхніх публічно-владних (контрольних) повноважень і є належним способом захисту суспільного інтересу.

70. Така можливість кореспондується з вимогами абзацу 3 частини другої статті 57-1 ЗК України, який покладає на органи місцевого самоврядування обов'язок приймати рішення на підставі подання відповідного територіального органу у сфері лісового господарства.

71. Обов'язковий характер процедури віднесення земельної ділянки до самозалісеної впливає зі змісту частини другої статті 57-1 ЗК України, де використано формулювання "здійснюється", а не "може здійснюватися". Тобто після отримання подання від територіального органу Держлісагентства орган місцевого самоврядування зобов'язаний прийняти відповідне рішення.

72. При цьому роль органу місцевого самоврядування у процедурі віднесення земельних ділянок до самозалісених полягає у формалізації рішення, прийнятого на основі фахового висновку спеціалізованого органу у сфері лісового господарства, який володіє необхідною експертизою для визначення, чи відповідає земельна ділянка критеріям самозалісеної.

73. Така процедура забезпечує виконання державної екологічної політики щодо збереження та раціонального використання лісових ресурсів, затвердженої Законом України від 28 лютого 2019 року N 2697-VIII "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", а також реалізацію вимог Закону України від 20 червня 2022 року N 2321-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів", спрямованих на збільшення лісистості території України.

74. Стаття 26 Закону N 280/97-ВР визначає, що виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються, зокрема питання регулювання земельних відносин (пункт 34 частини першої).

75. Відповідно до частини першої статті 59 Закону N 280/97-ВР рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених цим Законом. При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

76. Рішення про віднесення земельних ділянок до самозалісених є актом розпорядження земельною ділянкою комунальної власності, який приймається на пленарному засіданні обговорення більшістю депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради, відповідно до пункту 34 частини першої статті 26 Закону N 280/97-ВР.

77. Таким чином, рішення про віднесення земельних ділянок комунальної власності до самозалісених має прийматися саме на пленарному засіданні сесії Новосанжарська

селищна рада, а не обмежуватися листом селищного голови чи постійної комісії.

78. Постійна комісія селищної ради є допоміжним органом, який готує питання для розгляду на сесії ради, але не має повноважень приймати остаточні рішення з питань, віднесених до виключної компетенції ради.

79. Контроль за виконанням повноважень органів місцевого самоврядування щодо віднесення земельних ділянок комунальної власності до самозалісених здійснюється у межах компетенції Держлісагентством та його територіальними органами, які, діючи від імені держави, можуть ініціювати звернення до суду з позовом до органу місцевого самоврядування з метою забезпечення реалізації вимог абзацу 3 частини другої статті 57-1 ЗК України.

80. Новосанжарська селищна рада у відзиві на позов та касаційній скарзі посилалась на те, що Північно-Східне МУЛМГ ініціювало переведення земельних ділянок без виїзного обстеження та без залучення відповідних спеціалістів селищної ради, і що серед земельних ділянок, зазначених у поданні, є такі, що не мають ознак самозалісених (полезахисні смуги, парки, сквери, стадіони, кладовища тощо).

81. Однак такі аргументи не можуть бути підставою для невиконання органом місцевого самоврядування процедурного обов'язку розглянути подання на пленарному засіданні сесії ради. Якщо депутати Новосанжарської селищної ради вважають, що подання містить недостовірні відомості або що певні земельні ділянки не відповідають критеріям самозалісених, рада має право відхилити подання шляхом прийняття відповідного рішення з обґрунтуванням.

82. Таким чином, предметом судового контролю у цій справі є дотримання Новосанжарською селищною радою процедури реагування на подання територіального органу у сфері лісового господарства, а не оцінка правильності або помилковості фахових висновків, викладених у такому поданні.

83. Неприйняття Новосанжарською селищною радою жодного рішення за результатами розгляду подання є бездіяльністю, що суперечить вимогам частини другої статті 57-1 ЗК України, статтям 26 та 59 Закону N 280/97-ВР.

84. Крім того, Північно-Східне МУЛМГ як територіальний орган Держлісагентства володіє спеціальними знаннями та компетенцією у сфері лісового господарства; до завдань міжрегіональних управлінь належить організація ведення лісовпорядкування, забезпечення ведення державного лісового кадастру та обліку лісів, здійснення моніторингу лісів (пункт 4 Положення N 404).

85. Тому висновки Північно-Східного МУЛМГ, оформлені у формі подання, про те, які земельні ділянки відповідають критеріям самозалісених, ґрунтуються на фаховій оцінці відповідного уповноваженого органу і не можуть бути довільно відхилені органом місцевого самоврядування без належного обґрунтування та прийняття відповідного рішення.

86. Аргумент відповідача про те, що з дати направлення Решетилівською окружною прокуратурою листів на адресу Держлісагентства і Північно-Східного МУЛМГ та отримання відповідей до дня звернення прокурора до суду минуло понад два місяці, не є підставою для висновку про пропуск строку звернення до суду, оскільки бездіяльність Новосанжарської селищної ради має триваючий характер і продовжується до моменту прийняття нею рішення за результатами розгляду подання Північно-Східного МУЛМГ.

87. Те, що Новосанжарська селищна рада не ініціювала розгляд подання у встановленому законом порядку (на пленарному засіданні), створює стан триваючої протиправної бездіяльності.

88. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 06 лютого 2025 року у справі N 990/29/22 констатувала, що строк звернення до суду існує не для того, щоб надавати можливість суб'єкту владних повноважень уникнути відповідальності. Триваюче право повинно бути захищено, а триваюче порушення - припинено, тобто протиправна бездіяльність суб'єкта владних повноважень може бути оскаржена до суду в будь-який час за весь період, протягом якого вона триває. В іншому разі суб'єкт владних повноважень отримав би легітимацію з боку держави у формі забезпечення можливості зловживання

правом та безкінечне продовження протиправної поведінки з огляду на відсутність дієвого механізму спонукання до виконання обов'язку.

89. Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що на момент звернення прокурора до суду були наявні передбачені пунктом третім частини першої статті 131-1 Конституції України та частиною третьою статті 23 Закону України N 1697-VII правові підстави для представництва інтересів держави в суді, оскільки уповноважені органи (Держлісагентство та Північно-Східне МУЛМГ) фактично не здійснювали належного та своєчасного судового захисту інтересів держави, а бездіяльність Новосанжарської селищної ради щодо неприйняття рішення за поданням Північно-Східного МУЛМГ має триваючий характер.

90. Такі висновки узгоджуються з правовою позицією, висловленою Великою Палатою Верховного Суду, у постанові від 26 червня 2019 року у справі N 587/430/16-ц, на яку покликається у касаційній скарзі Новосанжарською селищною радою, згідно з якою суд відповідно до принципу *jura novit curia* ("суд знає закони") під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади здійснювати у спосіб, який обрав прокурор, захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

91. Тоді як висновки Великої Палати Верховного Суду, викладені у постанові від 26 травня 2020 року у справі N 912/2385/18, щодо строків звернення до суду не є застосовними до триваючих порушень.

92. Водночас матеріали справи свідчать, що суди попередніх інстанцій належно не з'ясували предмет спору та не встановили, яке саме подання Північно-Східного МУЛМГ та щодо яких конкретно земельних ділянок не було розглянуто Новосанжарською селищною радою.

93. Так, Новосанжарська селищна рада стверджувала, що Північно-Східне МУЛМГ направляло на адресу селищної ради щонайменше два подання щодо віднесення земельних ділянок до самозалісених.

94. Подання від 27 листопада 2023 року N 856-23 стосувалося земельних ділянок під полезахисними смугами, парками, скверами, стадіонами та зеленими насадженнями загального користування, кладовищам, земельними ділянками під забудову та такі, що перебувають у власності та користуванні громадян, загальною площею 1717,08 га, на яке посилається Прокурор і яке є предметом позовних вимог у цій справі.

95. Подання від 28 грудня 2023 року N 02-28/1025, про розгляд якого повідомила Новосанжарська селищна рада у додаткових поясненнях, стосувалося земельних ділянок угідь пасовищ, багаторічних насаджень, сіножатей і було розглянуто на засіданні постійної комісії 20 березня 2024 року.

96. У додаткових поясненнях відповідач стверджував, що постійна комісія селищної ради розглянула подання від 28 грудня 2023 року N 02-28/1025, проте це подання є відмінним від подання, яке є предметом позову - подання від 27 листопада 2023 року N 856-23.

97. Водночас суди попередніх інстанцій у своїх рішеннях досліджували лише лист Новосанжарської селищної ради від 21 березня 2024 року N 770/04-08 та обмежилися інформацією щодо 9 ділянок загальною площею 43,91 га, без з'ясування обставин різниці з масивом земельних ділянок площею 1717,08 га.

98. Таким чином, суди попередніх інстанцій не усунули суперечності щодо наявності двох подань Північно-Східного МУЛМГ та, відповідно, не встановили обставин нерозгляду Новосанжарською селищною радою саме подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23.

99. Відповідно до резолютивної частини рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року; Новосанжарську селищну раду зобов'язано розглянути подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23 про віднесення земельних ділянок площею 1717,08 га до самозалісених.

100. Також Прокурор у позовній заяві зазначав, що у розгляді подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23 відмовлено листом селищного

голови (від 27 листопада 2023 року N 3884/04-08).

101. Зазначене може свідчити про те, що суди попередніх інстанцій не з'ясували обставини нерозгляду подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23 та досліджували обставини, які стосувалися іншого подання.

102. Згідно з частиною другою статті 9 КАС України суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

103. Водночас суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи (частина четверта статті 9 КАС України).

104. Тобто суд не пов'язаний доказами, поданими сторонами, і зобов'язаний самостійно вживати заходів для встановлення всіх обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

105. У справі, що розглядається, суди попередніх інстанцій мали вжити заходів для з'ясування того, які саме земельні ділянки є предметом подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23, та чи відрізняються вони від земельних ділянок, що були предметом подання Північно-Східного МУЛМГ від 28 грудня 2023 року N 02-28/1025, зокрема шляхом витребування у сторін відповідних документів. Залежно від встановлення таких обставин, суди повинні були з'ясувати обставини розгляду або нерозгляду Новосанжарською селищною радою саме подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23.

106. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (частина перша статті 36 Закону України від 02 червня 2016 року N 1402-VIII "Про судоустрій і статус суддів"); з огляду на положення статті 341 КАС України, позбавлений процесуальної можливості встановлювати нові обставини, які не були встановлені судами попередніх інстанцій, та давати оцінку доказам, які судами не досліджено, а тому не має можливості вирішити спір по суті за результатами касаційного перегляду.

107. Аналогічні застереження містяться у Рекомендаціях R (95)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо введення в дію та покращення функціонування систем та процедур оскарження судових рішень від 07 лютого 1995 року (Recommendation R (95)5 concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases). Зокрема, у пункті "g" статті 7 Рекомендацій R (95)5 зазначено, що у суді третьої (касаційної) інстанції не можна представляти нові факти та нові докази.

108. Відсутність процесуальної можливості з'ясувати дійсні обставини справи перешкоджає Верховному Суду ухвалити нове рішення у справі.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

109. З огляду на частину другу статті 353 КАС України порушення норм процесуального права, яке унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, є підставою для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи на новий розгляд.

110. Справа направляється до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду або на новий розгляд, якщо порушення допущені тільки цим судом. В усіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції (частина четверта статті 353 КАС України).

111. У справі, що розглядається, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильного по суті висновку, що подання відповідного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства про віднесення до самозалісених земельних ділянок має розглядатися на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради.

112. Водночас невстановлення судами першої та/або апеляційної інстанцій обставин, які стосуються можливого нерозгляду Новосанжарською селищною радою саме подання Північно-Східного МУЛМГ від 27 листопада 2023 року N 856-23, на яке посилається

Прокурор і яке є предметом позовних вимог у цій справі, призвело до прийняття судових рішень, які не ґрунтуються на повно та всебічно встановлених обставинах справи.

113. Зважаючи на зазначені недоліки розгляду справи судами попередніх інстанцій, Верховний Суд вважає за необхідне скасувати рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 341, 345, 349, 353, 355, 356, 359 КАС України, Верховний Суд

УХВАЛИВ:

Касаційні скарги першого заступника керівника Полтавської обласної прокуратури та Новосанжарської селищної ради Полтавського району Полтавської області задовольнити частково.

Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 08 квітня 2025 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07 липня 2025 року скасувати, а справу N 440/15055/24 направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова набирає законної сили з дати її ухвалення, є остаточною та не може бути оскаржена.

Суддя-доповідач:

Судді:

Правова позиція КАС ВС від 22 жовтня 2025 у справі № 300/4732/24.

Основним критерієм поділу земель в Україні на категорії є цільове призначення земельної ділянки, відомості про яке містяться в Державному земельному кадастрі та використовуються при нарахуванні земельного податку згідно з вимогами пункту 286.1 статті 286 ПК України. Визначений статтями 274, 277 ПК України граничний розмір ставки земельного податку для лісових земель застосовний до тих лісових земель, які за цільовим призначенням є землями лісгосподарського призначення. Оподаткування лісових земель, які за цільовим призначенням є землями природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, здійснюється виходячи із ставки земельного податку, визначеної місцевими радами для цієї категорії земель відповідно до виду цільового призначення.

ПОСТАНОВА
Іменем України

22 жовтня 2025 року

Київ

справа N 300/4732/24

адміністративне провадження N К/990/14701/25

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:
головуючого судді - Гімона М.М. (суддя-доповідач),

суддів: Бившевої Л.І., Юрченко В.П.,

розглянувши в попередньому судовому засіданні як суд касаційної інстанції справу N 300/4732/24 за позовом Карпатського національного природного парку до Головного управління ДПС в Івано-Франківській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень, провадження у якій відкрито за касаційною скаргою Карпатського національного природного парку на рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24 жовтня 2024 року (суддя Матуляк Я.П.) та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26 лютого 2025 року (головуючий суддя Обрізко І.М., судді: Іщук Л.П., Шинкар Т.І.), -

ВСТАНОВИВ:

У червні 2024 року Карпатський національний природний парк (далі - позивач, Парк) звернувся до суду з позовом до Головного управління ДПС у Івано-Франківській області (далі - відповідач, ГУ ДПС), в якому просив визнати протиправними та скасувати податкові повідомлення-рішення від 17 квітня 2024 року N 00/9609/0408, N 00/9610/0408, N 00/9611/0408, N 00/9631/0407.

Підставою для подання адміністративного позову слугувала незгода позивача із визначеним йому відповідачем розміром податкового зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року. На переконання позивача, стаття 277 Податкового кодексу України (далі - ПК України) визначає ставку податку для лісових земель не більше 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області. При цьому відповідно до вказаної норми податкового законодавства ставка податку визначається залежно від класифікації земельних угідь, а не залежно від цільового призначення земельної ділянки.

Івано-Франківський окружний адміністративний суд рішенням від 24 жовтня 2024 року, залишеним без змін постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26 лютого 2025 року, в задоволенні адміністративного позову відмовив.

Вирішуючи спір між сторонами, суди встановили такі обставини.

Посадові особи ГУ ДПС провели камеральну перевірку податкових декларацій з плати за землю (в частині земельного податку з юридичних осіб) щодо виявлених помилок (порушень) Карпатського національного природного парку за 2024 рік, за результатами якої складено акт перевірки N 5120/09-19-04-07-14/05509323 від 18 березня 2024 року (том 1 а. с. 27-29).

Перевіркою встановлено, що в податковій декларації з плати за землю (земельний податок) за 2024 рік від 19 лютого 2024 року за N 9033581702 та уточнюючій податковій декларації з плати за землю (земельний податок) за 2024 рік від 27 лютого 2024 року за N 9041430208 допущено арифметичну та методологічну помилку. За висновком контролюючого органу платник податків застосував неправильну ставку земельного податку, що визначена у рішенні Зеленської сільської ради від 12 липня 2023 року N 7 "Про встановлення ставок та пільг із сплати земельного податку на 2024 рік". Так, відповідно до вказаного рішення ставка податку для земель за категорією: землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (код виду цільового призначення 04.03 "для збереження та використання національних природних парків"), становить 0,18 відсотка від їх нормативної грошової оцінки. Натомість, платник податків застосував ставку 0,1 відсотка, що призвело до заниження податкового зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб по Зеленській територіальній громаді за 2024 рік на суму 171689,19 грн. в тому числі за січень 2024 року на 14307,43 грн.

Посадові особи ГУ ДПС також провели камеральну перевірку податкових декларацій з плати за землю (в частині земельного податку з юридичних осіб) щодо виявлених помилок (порушень) Карпатського національного природного парку за 2024 рік, за результатами якої складено акт перевірки N 5220/09-19-04-08-15/05509323 від 18 березня 2024 року (том 1 а. с. 19-26).

Перевіркою встановлено, що платник податків в податкових деклараціях з плати за землю (земельний податок) на 2024 рік від 19 лютого 2024 року за N 9033581890 (по Ворохтянській територіальній громаді), N 9033581816 (по Яремчанській територіальній

громаді) та від 27 лютого 2024 року за N 9041428110 (по Поляницькій територіальній громаді) допущено арифметичні та методологічні помилки. За висновком контролюючого органу платник податків застосував неправильну ставку земельного податку при обчисленні податкового зобов'язання для земель за категорією: землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (код виду цільового призначення 04.03 "для збереження та використання національних природних парків").

Так, згідно з рішенням Ворохтянської селищної ради від 30 червня 2021 року N 118-9/2021 "Про встановлення місцевих податків і зборів на території Ворохтянської селищної територіальної ради на 2023 рік" ставка податку для вказаної категорії земель становить 1,2 відсотка від нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, та 5 відсотків за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Згідно з рішенням Яремчанської міської ради від 13 червня 2023 року N 492-40/2023 "Про встановлення ставок та пільг із сплати земельного податку на території Яремчанської міської територіальної громади" ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлена у розмірі 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, а ставка податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено, встановлена у розмірі 3 відсотків.

Рішенням Поляницької сільської ради від 22 червня 2023 року N 541-28-2023 "Про встановлення місцевих податків і зборів на території Поляницької сільської ради" для вказаної категорії земель ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлена у розмірі 0,1 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, а ставка податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено, встановлена у розмірі 5 відсотків.

Враховуючи викладене, контролюючий орган виснував, що в порушення пункту 286.2 статті 286 ПК України Парк занижив податкові зобов'язання із земельного податку за 2024 рік по Ворохтянській територіальній громаді на 25038005,02 грн. в тому числі за січень 2024 року - на 2086500,41 грн. по Яремчанській територіальній громаді на 8152069,05 грн. в тому числі за січень 2024 року - на 679339,07 грн. по Поляницькій територіальній громаді на 9492950,17 грн. в тому числі за січень 2024 року - на 791079 грн.

На вказані акти перевірок позивач 29 березня 2024 року подав заперечення (том 1 а. с. 30-33), за наслідками розгляду яких відповідач дійшов висновку про відсутність достатніх аргументів, які б змінювали висновки перевірок (том 1 а. с. 34-38).

На підставі висновків актів камеральних перевірок ГУ ДПС 17 квітня 2024 року прийнято податкові повідомлення-рішення:

- N 00/9609/0408, яким позивачу збільшено податкове зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року на 2086500,41 грн та застосовано штрафні санкції у розмірі 208650,04 грн (том 1 а. с. 11);

- N 00/9610/0408, яким позивачу збільшено податкове зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року на 679339,07 грн та застосовано штрафні санкції у розмірі 67933,91 грн (том 1 а. с. 13);

- N 00/9611/0408, яким позивачу збільшено податкове зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року на 791079,18 грн та застосовано штрафні санкції у розмірі 79107,92 грн (том 1 а. с. 15);

- N 00/9631/0407, яким позивачу збільшено податкове зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року на 14307,43 грн та застосовано штрафні санкції у розмірі 1430,74 грн (том 1 а. с. 17-18).

За наслідками адміністративного оскарження вказаних податкових повідомлень-рішень Державна податкова служба України рішеннями від 22 травня 2024 року N 15136/6/99-00-06-03-02-06, N 15139/6/99-00-06-03-02-06 скарги платника податків залишила без розгляду (том 1 а. с. 39-56).

Відмовляючи в задоволенні вимог адміністративного позову, суд першої інстанції виходив з того, що лісові землі підлягають оподаткуванню земельним податком в загальному порядку за ставками, затвердженими рішеннями місцевих рад. Суд зазначив,

що відповідні рішення Ворохтянської селищної ради, Яремчанської міської ради, Поляницької сільської ради, Зеленської сільської ради є чинними та підлягали застосуванню. З приводу доводів позивача про розмежування земель природно-заповідного фонду на лісові та нелісові та, відповідно, оподаткування лісових земель за ставкою 0,1 відсотка суд зазначив, що при визначенні ставок земельного податку за земельні ділянки визначальним є саме їх цільове призначення, визначене на підставі документації із землеустрою відповідно до відомостей Державного земельного кадастру.

Апеляційний суд в повній мірі погодився з такими висновками суду першої інстанції. Додатково зазначив, що Кабінет Міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи зареєстрував у Верховній Раді України законопроект N 10198 "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування природно-заповідного фонду земельним податком" (далі - законопроект N 10198). Серед іншого, вказаним законопроектом пропонується внести зміни до ПК України, якими встановити ставки податку на земельні ділянки, які належать до земель природно-заповідного фонду, в розмірі, що не перевищує 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки. Суд зазначив, що оскільки такі зміни внесені не були, а рішення відповідних рад є чинними, підстав для застосування ставки земельного податку у розмірі 0,1 відсотка не було.

Суд апеляційної інстанції також врахував висновки, викладені Верховним Судом у постановках від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21. Посилаючись на означені постанови, зазначив, що встановлення місцевих податків і зборів входить до компетенції органів місцевого самоврядування, податковий же орган, яким є відповідач у справі, наділений повноваженнями по застосуванню в межах своєї компетенції вже прийнятих нормативно-правових актів, в тому числі рішень органів місцевого самоврядування, норми яких є чинними на час їх застосування та обов'язковими.

Не погодившись з рішеннями судів попередніх інстанцій, Парк подав касаційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення судами норм матеріального і процесуального права, просить скасувати судові рішення та ухвалити нове про задоволення позову.

За змістом касаційної скарги скаржник вказує, що ГУ ДПС під час проведення камеральних перевірок не врахувало того, що відповідно до Проекту організації території, охорони та рекреаційного використання природних комплексів та об'єктів Карпатського національного природного парку (далі - Проект Парку) здійснено розподіл загальної площі Парку за категорією земель на лісові та нелісові землі. Здійснюючи розрахунок земельного податку, позивач виходив з того, що майже уся територія Парку вкрита лісами, які за Класифікацією видів земельних угідь (КВЗУ; додаток 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року N 1051 [далі - Порядок N 1051]) віднесені до групи 005 підгрупи 00 "Ліси та інші лісовкриті землі". З цих підстав при обчисленні податкового зобов'язання до вказаних земельних ділянок було застосовано ставку, передбачену ПК України для лісових земель.

Скаржник вказує про відсутність висновку Верховного Суду щодо визначення податкового зобов'язання із сплати земельного податку з юридичних осіб для земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, які складаються із лісових земель. Наполягає, що визначальним при визначенні розміру земельного податку є не цільове призначення земельної ділянки, якщо йдеться про лісові землі, які також є землями природно-заповідного фонду, а саме склад земельних угідь. Юридична конструкція "лісові землі", що використана у статті 277 ПК України, також не є видом цільового призначення земельної ділянки, а є видом земельних угідь. Відповідно, на думку скаржника, законодавець у зазначеній нормі встановлює ставку податку за земельні ділянки залежно від класифікації земельних угідь. Поряд з цим ототожнення терміну "лісові землі" з цільовим призначенням земельної ділянки "землі лісогосподарського призначення" суперечить приписам чинного законодавства.

Скаржник звертає увагу також на актуальність питання правильності встановлення ставок податку для установ природно-заповідного фонду. У 2023 році у Верховній Раді

України було зареєстровано законопроект N 10198, яким запропоновано внести зміни до ПК України щодо встановлення ставки земельного податку за земельні ділянки, які належать до земель природно-заповідного фонду, в розмірі, що не перевищує 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки. Основною метою цього законопроекту є підтримка та забезпечення належного рівня функціонування установ природно-заповідного фонду, унормування податкового навантаження на них та видаткову частину державного бюджету.

Враховуючи, що ПК України допускає множинне та неоднозначне тлумачення питання оподаткування "лісових земель" відповідно до статей 274, 277 ПК України, Парк вважає, що обрав правомірний варіант поведінки, який є найбільш сприятливим для платника податків як неприбуткової установи, яка повністю фінансується з державного бюджету. Наголошує на презумпції правомірності рішень платника податків, що закріплена у підпункті 4.1.4 пункту 4.1 статті 4, пункті 56.21 статті 56 ПК України. Просить у світлі таких доводів врахувати висновки, викладені Верховним Судом у постановках 10 лютого 2021 року у справі N 380/671/20, від 19 квітня 2022 року у справі N 1.380.2019.005537

Скаржник наголошує, що у спірному випадку він не оскаржує правомірність рішень органів місцевого самоврядування, а стверджує про необхідність обрахунку податкового зобов'язання стосовно лісових земель, які складають майже 91 відсоток території Парку, за ставкою у розмірі 0,1 відсотка. У зв'язку з цим скаржник вважає нерелевантними посилення суду апеляційної інстанції на постанови Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21 та просить відступити від них, для чого передати цю справу на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Вважає, що необхідно сформулювати новий висновок, який би дозволив для нарахування податкових зобов'язань із сплати земельного податку для лісових земель враховувати саме Класифікацію видів земельних угідь, а не Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також правила їх застосування (КВЦПЗ).

Верховний Суд ухвалою від 24 квітня 2025 року відкрив касаційне провадження за касаційною скаргою Парку з метою перевірки доводів щодо неправильного застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права у випадку, передбаченому пунктами 2, 3 частини четвертої статті 328 КАС України.

У відзиві на касаційну скаргу відповідач просить залишити її без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій - без змін як законні та обґрунтовані. Вказує на помилковість твердження скаржника, що ставки земельного податку за земельні ділянки за кодами 01.14 та 04.03 мають бути встановлені як для лісових земель за ставкою не більше 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки, оскільки ставки за вказаними податками сформовані згідно з КВЦПЗ, тобто за цільовим призначенням земельних ділянок. Відповідно до витягу з Державного земельного кадастру належні Парку земельні ділянки мають код цільового призначення 04.03 "Для збереження та використання національних природних парків", категорія земель - "Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення". Оскільки згідно з вимогами податкового законодавства згідно з КВЦПЗ земельні ділянки класифікуються за їх цільовим призначенням, а не за складом угідь (тобто, їх функціональним призначенням), ставка земельного податку за категорією 04, зокрема, підгрупою 04.03, могла бути встановлена в розмірі не більше 3 чи 5 відсотків залежно від того, чи була проведена нормативна грошова оцінка земельних ділянок. Відповідач наголошує, що лише в межах категорії 09 "Землі лісгосподарського призначення" сільська рада для лісових земель могла встановити ставки податку в розмірі не більше за 0,1 відсотка.

ГУ ДПС звертає увагу, що у справі N 300/2773/21 Парку було відмовлено в задоволенні позову до Зеленської сільської ради про визнання протиправним та скасування рішення від 11 червня 2020 року N 1 в частині встановлення ставок податку для категорій земель 01.14

(для збереження та використання земель природно-заповідного фонду) та 04.03 (для збереження та використання національних природних парків) в розмірі 1 відсотка. Також вважає, що наведені скаргником в касаційній скарзі постанови Верховного Суду ухвалені у неподібних до цієї справи правовідносинах.

Решта доводів відзиву на касаційну скаргу дублює висновки судів попередніх інстанцій, що викладені в оскаржуваних судових рішеннях.

21 серпня 2025 року від представника позивача - адвоката Пудкалюк К.О. надійшло клопотання про передачу справи N 300/4732/24 на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Клопотання повторно вмотивоване незгодою із посиленням суду апеляційної інстанції на висновки, викладені Верховним Судом у постановах від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21. Представник позивача вказує про незастосовність означених висновків до правовідносин, що мали місце у справі N 300/4732/24. Суди не звернули уваги, що донарахування податкового зобов'язання відбулося внаслідок встановлення органами місцевого самоврядування різних ставок земельного податку для земель природно-заповідного фонду та для земель лісгосподарського призначення. Вважає, що у справі, що розглядається, наявна виключна правова проблема, яка полягає, зокрема в тому, чи є правомірним нарахування податковим органом податкових зобов'язань за встановленими ставками податку за земельні ділянки, які належать до земель природно-заповідного фонду, в розмірі, що перевищує 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, враховуючи, що 91 відсоток територій земель природно-заповідного фонду вкриті лісами, а до лісових земель застосовується ставка 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки.

21 жовтня 2025 року через підсистему "Електронний суд" ГУ ДПС подало додаткові пояснення, за змістом яких наголошувало на необхідності врахування висновків, викладених у постанові Верховного Суду від 23 липня 2025 року у справі N 300/2982/24, під час вирішення цього спору.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, обговоривши доводи касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, відзиву на неї та клопотання про передачу справи на розгляд Судової палати, перевіrivши правильність застосування судами норм матеріального та процесуального права, колегія суддів вважає, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 341 КАС України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Зміст спірних правовідносин у цій справі полягає у незгоді позивача із донарахуванням йому податковим органом податкового зобов'язання із земельного податку з юридичних осіб за січень 2024 року за земельні ділянки, розташовані на територіях Ворохтянської, Яремчанської, Зеленської та Поляницької територіальних громад. За позицією позивача, 91 відсоток земель природно-заповідного фонду, що перебувають в його користуванні, є лісовими землями. Відтак, відповідно до приписів статті 277 ПК України для цих земель ставка податку має застосовуватися у розмірі 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

Натомість, позиція відповідача, з якою погодилися суди попередніх інстанцій, полягає в тому, що у поданих податкових деклараціях з плати за землю платник податків самостійно задекларував земельні ділянки як землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (код виду цільового призначення 04.03 "для збереження та використання національних природних парків"). Ці ж відомості відображені в державному земельному кадастрі, дані якого є підставою для нарахування земельного податку згідно з пунктом 286.1 статті 286 ПК України. Враховуючи викладене, податковий

орган дійшов висновку, що під час нарахування земельного податку за вказані земельні ділянки підлягала застосуванню ставка податку, встановлена у відповідних рішеннях органів місцевого самоврядування для земель із видом цільового призначення 04.03 "для збереження та використання національних природних парків".

Вирішуючи спір між сторонами, суд апеляційної інстанції послався на висновки Верховного Суду щодо обов'язку податкового органу застосувати норми чинних нормативно-правових актів, в тому числі, рішень органів місцевого самоврядування. Із такими висновками не згоден платник податків, вважаючи, що вони не є застосовними до податкових правовідносин, в яких об'єктом оподаткування є лісові землі. На переконання позивача, ставка податку для таких земель не може перевищувати 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

Отже, виходячи з доводів касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, ключовим питанням, на яке повинен надати відповідь суд касаційної інстанції, є застосування пункту 286.1 статті 286, статей 274, 277 ПК України в частині ставки податку, яка має застосовуватися до земельних ділянок, які за видом цільового призначення належать до земель природно-заповідного фонду, але одночасно є лісовими землями.

У нерозривному зв'язку від результатів розв'язання ключового у цій справі питання перебуває і вирішення клопотання позивача про передачу цієї справи на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду для відступу від висновків Верховного Суду, викладених в постановках від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21.

Відповідно до частини 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 67 Конституції України передбачає, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, регулюються Податковим кодексом України (тут і далі - в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), який, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

За змістом пункту 8.1 статті 8 ПК України в Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

Відповідно до підпункту 10.1 статті 10 ПК України до місцевих податків належить податок на майно.

Підпунктом 10.2-1 пункту 10.2 статті 10 ПК України передбачено, що місцеві ради обов'язково устанавлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі).

Місцеві ради в межах повноважень, визначених цим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог цього Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі (пункт 10.3 статті 10 ПК України).

Згідно із підпунктом 265.1.3 пункту 265.1 статті 265 ПК України податок на майно складається, в тому числі, із плати за землю.

За визначенням, наведеним у підпункті 14.1.147 пункту 14.1 статті 14 ПК України, плата за землю - обов'язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності.

Відповідно до пункту 271.1 статті 271 ПК України базою оподаткування платою за землю є: нормативна грошова оцінка земельної ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до порядку, встановленого цим розділом; площа земельної ділянки, нормативну грошову оцінку якої не проведено.

Стаття 274 ПК України визначає ставку земельного податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких проведено (незалежно від місцезнаходження). За змістом пункту 274.1 вказаної статті ставка податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування - не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, а для лісових земель - не більше 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки.

У статті 277 ПК України визначено ставки земельного податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких не проведено. Так, ставка податку за земельні ділянки, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), розташовані за межами населених пунктів або в межах населених пунктів, встановлюється у розмірі не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, а для лісових земель - не більше 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

З аналізу наведених норм податкового законодавства слідує, що ставки земельного податку обов'язково встановлюються місцевими радами з урахуванням граничних меж, визначених для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено (стаття 274 ПК України) та не проведено (стаття 277 ПК України). За змістом статей 274, 277 ПК України законодавець окремо розмежує встановлення ставок податку для сільськогосподарських угідь, лісових земель та інших земельних ділянок. При цьому для лісових земель означені статті встановлюють ставку земельного податку у розмірі 0,1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки (для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено) або від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області (для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено).

Платник податків у цій справі наполягає, що, попри те, що відповідно до відомостей Державного земельного кадастру земельні ділянки, що перебувають у його користуванні, мають код виду цільового призначення 04.03 "для збереження та використання національних природних парків", ті земельні ділянки, які згідно з Проектом Парку та відповідно до Класифікації видів земельних угідь є лісовими землями (майже 91 відсоток від загальної площі Парку), для цілей оподаткування земельним податком та у розумінні вимог означених вище статей ПК України також слід вважати лісовими.

Для цілей розмежування земельних ділянок з метою їх оподаткування земельним податком та визначення того, за яким критерієм (цільовим призначенням чи видом земельних угідь) здійснюється таке оподаткування, колегія суддів враховує наступне правове регулювання.

Відповідно до підпункту "а" пункту 286.1 статті 286 ПК України підставою для нарахування земельного податку є, зокрема, дані державного земельного кадастру.

Відповідно до частини першої, другої статті 18 Земельного кодексу України до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Категорії земель України мають особливий правовий режим.

Частина перша статті 19 Земельного кодексу України передбачає, що землі України за

основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; ґ) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісогосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельна ділянка, яка за основним цільовим призначенням належить до відповідної категорії земель, відноситься в порядку, визначеному цим Кодексом, до певного виду цільового призначення, що характеризує конкретний напрям її використання та її правовий режим (частина третя статті 19 Земельного кодексу України).

Згідно із частиною третьою статті 20 Земельного кодексу України категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території, передбаченого затвердженим комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади або генеральним планом населеного пункту. Встановлення цільового призначення земельної ділянки може здійснюватися без додержання вимог, передбачених абзацом першим цієї частини, у випадках: передачі земельної ділянки державної, комунальної власності відповідно до частини третьої статті 24 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності"; консервації деградованих і малопродуктивних, техногенно забруднених земель; віднесення земельної ділянки до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення; віднесення земельної ділянки до земель лісогосподарського призначення; зміни виду цільового призначення земельної ділянки в межах категорії земель сільськогосподарського призначення (крім віднесення їх до земельних ділянок для садівництва, зміни цільового призначення земельних ділянок під полезахисними лісовими смугами); віднесення до земель морського транспорту земельних ділянок у межах морського порту.

При внесенні до Державного земельного кадастру відомостей про встановлення або зміну цільового призначення земельної ділянки належність земельної ділянки до відповідної функціональної зони визначається за даними Державного земельного кадастру. Відомості про цільове призначення земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру (частина четверта статті 20 Земельного кодексу України).

Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також правила його застосування з визначенням категорій земель та видів цільового призначення земельних ділянок, які можуть встановлюватися в межах відповідної функціональної зони, затверджуються Кабінетом Міністрів України. Зазначені класифікатор та правила використовуються для ведення Державного земельного кадастру і містобудівного кадастру. Віднесення земельних ділянок до певних категорій та виду цільового призначення земельних ділянок має відповідати класифікатору та правилам, зазначеним в абзаці першому цієї частини (частина п'ята статті 20 Земельного кодексу України).

Включення земельної ділянки із визначеним видом цільового призначення до меж функціональної зони не тягне за собою обов'язковості зміни виду її цільового призначення незалежно від того, чи належить цей вид до переліку видів цільового призначення, визначення яких є можливим у межах такої зони (частина десята статті 20 Земельного кодексу України).

Відповідно до статті 2 Закону України "Про Державний земельний кадастр" державний земельний кадастр ведеться з метою інформаційного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, зокрема, при справлянні плати за землю.

Процедуру та вимоги щодо ведення Державного земельного кадастру Порядком N 1051. Додатком 58 до Порядку N 1051 є Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також правила їх застосування. Одним із основних завдань цього Класифікатора є

отримання інформації, необхідної для нарахування та справляння плати за землю. Об'єктами класифікації у Класифікаторі є земельні ділянки з певним видом їх цільового призначення в межах відповідних категорій земель та функціональних зон територій.

Додатком 59 до Порядку є Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок. Розділ 04 визначає категорію земель за видом цільового призначення: землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (а саме: земельні ділянки природно-заповідного фонду (природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), що надаються в постійне користування спеціальним адміністраціям територій та об'єктів природно-заповідного фонду (крім земельних ділянок під об'єктами природно-заповідного фонду, що включені до їх складу без вилучення)). Підрозділ 04.03 передбачає категорію земель, призначених для збереження та використання національних природних парків.

В свою чергу, розділ 09 передбачає категорію земель за видом цільового призначення: землі лісогосподарського призначення, якими є земельні ділянки лісогосподарського призначення (земельні ділянки, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові земельні ділянки, які надані та використовуються для потреб лісового господарства, крім земельних ділянок, зайнятих зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів, а також земельних ділянок, зайнятих окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках).

Системний аналіз наведених норм права дає підстави для висновку, що цільове призначення земельної ділянки є основним критерієм поділу усіх земель України на категорії. Дані земельного кадастру в частині виду цільового призначення відповідної земельної ділянки є тією необхідною інформацією, що використовується як платниками податків, так і контролюючими органами для цілей нарахування та сплати, зокрема, земельного податку із юридичних осіб. При цьому за загальним правилом категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території. Проте, у визначених законом випадках, зокрема, у разі віднесення земельної ділянки до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, встановлення цільового призначення земельної ділянки може здійснюватися без дотримання зазначених вище умов.

Стосовно питання оподаткування лісових земель земельним податком суд касаційної інстанції вважає за необхідне зазначити наступне.

За визначенням, наведеним у підпункті 14.1.98 пункту 14.1 статті 14 ПК України, лісові землі - земельні ділянки, на яких розташовані лісові ділянки.

За змістом частини четвертої статті 1 Лісового кодексу України лісовими ділянками є ділянки лісового фонду України з визначеними межами, виділені відповідно до цього кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі.

Частина ж третя вказаної статті передбачає, що усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Відповідно до статті 5 Лісового кодексу України до земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. До земель лісогосподарського призначення не належать землі, на яких розташовані полезахисні лісові смуги. Віднесення земельних ділянок до складу земель лісогосподарського призначення здійснюється відповідно до земельного законодавства.

В свою чергу, статті 55 Земельного кодексу України також передбачає, що до земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства.

Згідно із статтею 57 Земельного кодексу України земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи, для ведення лісового господарства. Фізичні та юридичні особи мають право на віднесення до земель лісогосподарського призначення земельних ділянок (у тому числі самозалісених), що перебувають у їх власності і належать до усіх категорій земель (крім земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення), а також на ведення на них лісового господарства. Порядок використання земель лісогосподарського призначення визначається законом.

Стаття 273 ПК України унормовує питання оподаткування земельних ділянок, наданих на землях лісогосподарського призначення (незалежно від місцезнаходження), земельним податком. Згідно із вказаною нормою податок за лісові землі складається із земельного податку та рентної плати, що визначається податковим законодавством. Ставки податку за один гектар нелісових земель, які надані у встановленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства, встановлюються відповідно до статті 274 цього Кодексу. Ставки податку за один гектар лісових земель встановлюються відповідно до статей 274 та 277 цього Кодексу.

З аналізу наведених вище норм права слідує, що у межах категорії земель із цільовим призначенням "землі лісогосподарського призначення" виділяються як лісові, так і нелісові землі. Стаття 273 ПК України визначає особливості оподаткування земельним податком лісових та нелісових земель, презюмуючи при цьому, що такі землі за цільовим призначенням є землями лісогосподарського призначення, про що чітко і недвозначно вказано у назві означеної статті. Оскільки стаття 273 ПК України в частині визначення ставок земельного податку для лісових земель відсилає до приписів статей 274, 277 ПК України, то визначена в указаних статтях гранична межа ставки земельного податку (0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено; 0,1 відсотка від нормативної грошової оцінки площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено) може бути застосована лише до тих лісових земель, які за видом цільового призначення належать до земель лісогосподарського призначення.

Враховуючи викладене у сукупності та реалізуючи мету, з якою було відкрито касаційне провадження у цій справі, колегія суддів вважає за необхідне сформулювати такий правовий висновок. Основним критерієм поділу земель в Україні на категорії є цільове призначення земельної ділянки, відомості про яке містяться в Державному земельному кадастрі та використовуються при нарахуванні земельного податку згідно з вимогами пункту 286.1 статті 286 ПК України. Визначений статтями 274, 277 ПК України граничний розмір ставки земельного податку для лісових земель застосовний до тих лісових земель, які за цільовим призначенням є землями лісогосподарського призначення. Оподаткування лісових земель, які за цільовим призначенням є землями природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, здійснюється виходячи із ставки земельного податку, визначеної місцевими радами для цієї категорії земель відповідно до виду цільового призначення.

Аналогічний за змістом підхід було викладено Верховним Судом у постанові від 23 липня 2025 року у справі N 300/2982/24, яка є подібною до правовідносин, що мали місце у цій справі, за суб'єктним, об'єктним та змістовним критеріями.

Повертаючись до обставин цієї справи, колегія суддів зазначає, що суди попередніх інстанцій правильно встановили, і це не є спірним між сторонами, що усі земельні ділянки, що перебувають у постійному користуванні Парку, мають код виду цільового призначення

04.03 "для збереження та використання національних природних парків", категорія земель: "землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення". Ці обставини, зокрема, підтверджуються долученими до матеріалів справи витягами з Державного земельного кадастру. Крім того, у поданих податкових деклараціях позивач самостійно задекларував усі земельні ділянки за вказаним кодом і категорією.

За таких обставин суди попередніх інстанцій обґрунтовано визнали правильними висновки контролюючого органу, що при нарахуванні земельного податку із юридичних осіб за земельні ділянки із цільовим призначенням 04.03 "для збереження та використання національних природних парків" підлягала ставка податку, визначена у відповідному рішенні місцевої ради. Та обставина, що більша частина земельних ділянок, що перебувають у користуванні позивача, за Класифікацією видів земельних угідь є лісовими землями, не змінює їх цільового призначення, яке є вирішальним при визначенні ставки земельного податку. При цьому як уже зазначалося вище, законодавець передбачає випадки, коли встановлення цільового призначення земельної ділянки може здійснюватися не у межах відповідного виду функціонального призначення території, і віднесення земельної ділянки до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення є одним із таких випадків.

Отже, довід скаржника про застосовність у спірних правовідносинах ставки земельного податку, що визначена для лісових земель, не знайшов свого підтвердження.

Суд апеляційної інстанції правильно відхилив посилання скаржника на факт реєстрації у Верховній Раді України законопроекту N 10198, оскільки означена обставина лише додатково підтверджує безпідставність посилань Парку на можливість застосування до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення ставок податку, що встановлені для лісових земель.

Не знайшов свого підтвердження й аргумент скаржника про множинне та неоднозначне тлумачення питання оподаткування "лісових земель" відповідно до статей 274, 277 ПК України, тому як платником податків залишена поза увагою норма статті 273 ПК України, яка чітко вказує, що лісові землі, ставки для нарахування земельного податку на які визначені у статтях 274, 277 ПК України, мають належати до категорії земель лісгосподарського призначення.

Стосовно доводу Парку про наявність підстав для відступу від висновків, викладених Верховним Судом у постановках від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21, колегія суддів зазначає таке.

Так, суд апеляційної інстанції процитував наступні висновки з означених постанов: "... Предметом оскарження у цій справі є виключно податкові повідомлення-рішення відповідача, прийняте ним на виконання своїх функцій шляхом реалізації повноважень, передбачених підпунктом 20.1.18 пункту 20.1 статті 20 ПК України щодо визначення податкового зобов'язання. Правомірність рішення органу місцевого самоврядування не є предметом оскарження в цій справі, повноваження міських (селищних, сільських) рад в частині встановлення місцевих податків і зборів хоча і визначені в тому числі ПК України, проте є виключною "правовстановлюючою" компетенцією цих органів, правомірність реалізації якої не має перевірятися в межах цієї справи.

Гарантоване державою місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи і передбачає правову, організаційну та матеріально-фінансову самостійність, яка має певні конституційно-правові межі, встановлені, зокрема, приписами статей 19, 140, 143, 144, 146 Основного Закону України. З аналізу вказаних конституційних положень вбачається, що ці органи місцевого самоврядування, здійснюючи владу і самостійно вирішуючи питання місцевого значення, віднесені законом до їх компетенції, та приймаючи рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно з частиною першою статті 73 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", акти ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної в місті ради,

виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

У межах спірних правовідносин прийняте органом місцевого самоврядування рішення, є нормативно-правовим актом, приписи якого зокрема змінюють для позивача права та обов'язки, є способом реалізації владних управлінських функцій радою як суб'єктом владних повноважень у відповідності до комплексного правового регулювання в межах розсуду цього органу, з урахуванням інтересів членів територіальної громади та кожного члена цієї громади. Дане рішення не скасовано в судовому або іншому порядку, внаслідок чого є обов'язковим як для позивача, так і для відповідача у справі.

Суд враховує, що встановлення місцевих податків і зборів входить до компетенції органів місцевого самоврядування, податковий же орган, яким є відповідач у справі, наділений повноваженнями по застосуванню в межах своєї компетенції вже прийнятих нормативно-правових актів, в тому числі рішень органів місцевого самоврядування, норми яких є чинними на час їх застосування та обов'язковими."

Зміст постанови апеляційного суду свідчить про те, що посилання на вказані висновки були наведені у контексті того, що належні позивачу земельні ділянки є землями природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення за цільовим призначенням, відповідно, ставки, що підлягають застосуванню при нарахуванні земельного податку для відповідної категорії земель, визначені у відповідних рішеннях місцевих рад. У світлі таких обставин суд апеляційної інстанції зазначив про чинність рішень Ворохтянської селищної ради від 30 червня 2021 року N 118-9/2021, Яремчанської міської ради від 13 червня 2023 року N 492-40/2023, Полянницької сільської ради від 22 червня 2023 року N 541-28-2023, Зеленської сільської ради від 12 липня 2023 року N 7, якими і було визначено відповідні ставки податку.

Колегія суддів зазначає, що зміст спірних у цій справі правовідносин не стосується правомірності означених рішень органів місцевого самоврядування, і про це зазначає скаржник у касаційній скарзі. Спір між сторонами фактично виник стосовно того, чи може бути до земельних ділянок категорії земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення застосовані ставки податку, визначені для лісових земель, якщо такі земельні ділянки за видом земельних угідь є лісовими. Суди попередніх інстанцій правильно виснували, що визначальним для застосування ставки земельного податку у спірному випадку є категорія та цільове призначення земельної ділянки. Посилання на означені вище постанови Верховного Суду наведені лише в частині застосовності рішень місцевих рад як чинних та не скасованих в судовому порядку для цілей нарахування земельного податку за земельні ділянки, що належать земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Водночас, висновки з указаних постанов жодним чином не вплинули на вирішення ключового питання у цій справі.

Враховуючи викладене, колегія суддів не вбачає підстав для відступу від висновків Верховного Суду, викладених у постанові у постанові від 15 травня 2019 року у справі N 825/1496/17, від 15 листопада 2022 року у справі N 1740/2115/18, від 04 квітня 2023 року у справі N 420/7409/19, від 13 березня 2024 року у справі N 580/4017/21. Відповідно, відсутні підстави і для задоволення клопотання скаржника про передачу цієї справи на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Підсумовуючи викладене, колегія суддів зазначає, що обґрунтування касаційної скарги аналогічні доводам, викладеним у позові та апеляційній скарзі, і зводиться виключно до незгоди з оцінкою, наданою судами повно і всебічно встановленим обставинам справи, при цьому порушень норм процесуального права, які б вплинули або змінили цю оцінку, скаржником не зазначено.

В обсязі встановлених в цій справі фактичних обставин колегія суддів вважає, що

висновки судів попередніх інстанцій є обґрунтованими, а доводи касаційної скарги не дають підстав для висновку про їх невідповідність нормам матеріального та процесуального права, а тому підстави для скасування чи зміни оскаржуваних судових рішень відсутні.

Згідно із статтею 350 КАС України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо рішення, переглянуте в передбачених статтею 341 цього Кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Не може бути скасовано правильне по суті і законне судові рішення з мотивів порушення судом норм процесуального права, якщо це не призвело і не могло призвести до неправильного вирішення справи.

Керуючись статтями 341, 343, 349, 350, 355, 356 Кодексу адміністративного судочинства України, суд, -

УХВАЛИВ:

Касаційну скаргу Карпатського національного природного парку залишити без задоволення.

Рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 24 жовтня 2024 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26 лютого 2025 року залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з дати її ухвалення і не оскаржується.

Судді

Правова позиція КАС ВС від 09 грудня 2024 у справі № 20/10959/23.

Захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, та які є підставами для звернення прокурора до суду.

Відповідно до пункту 14 постанови Кабінету Міністрів України "Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів" № 761 від 23.05.2007, лісорубний або лісовий квиток може бути анульований за рішенням органів Держлісагентства, власників лісів або постійних лісокористувачів, які видали квиток, відповідно до закону, а також у випадках, передбачених Законом України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності".

Водночас, за правилами частини 7 [статті 4-1 Закону України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" від 06.09.2005 №2806-IV](#), дозвільний орган анулює документ дозвільного характеру з таких підстав:

звернення суб'єкта господарювання із заявою про анулювання документа дозвільного характеру; наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відомостей про припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення та ліквідації, якщо інше не встановлено законом; наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відомостей про припинення підприємницької діяльності фізичної особи підприємця.

Дозвільний орган, що видав документ дозвільного характеру, може звернутися до адміністративного суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання документа дозвільного характеру за наявності хоча б однієї з таких підстав:

- 1) встановлення факту надання в заяві про видачу документа дозвільного характеру та документах, що додаються до неї, недостовірної інформації;
- 2) здійснення суб'єктом господарювання певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, на які отримано документ дозвільного характеру, з порушенням вимог законодавства, щодо яких дозвільний орган видавав припис про їх усунення із наданням достатнього часу для їх усунення.

Законом можуть передбачатися інші підстави для анулювання документа дозвільного характеру.

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

09 грудня 2024 року

м. Київ

справа № 420/10959/23

адміністративне провадження № К/990/1841/24

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

судді-доповідача Тацій Л.В.,

суддів: Стеценка С.Г., Стрелець Т.Г.,

розглянувши в попередньому судовому засіданні адміністративну справу № 420/10959/23 за позовом заступника керівника Одеської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Державної Екологічної інспекції Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області) до Філії "Ананьївське лісове господарство" Державного спеціалізованого

господарського підприємства "Ліси України" про визнання протиправним та скасування лісорубного квитка №000934 виданого 06.01.2023 та зобов'язання вчинити певні дії, провадження в якій відкрито

за касаційною скаргою Філії "Ананьївське лісове господарство" Державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" на рішення Одеського окружного адміністративного суду від 21.07.2023 (ухвалене судом у складі головуєчого судді Тарасишиної О.М.) та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду від 28.11.2023 (прийняту у складі колегії суддів: головуєчого судді Шляхтицького О.І., суддів: Семенюка Г.В., Домусчі С.Д.),

В С Т А Н О В И В:

ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст позовних вимог

У травні 2023 року заступник керівника Одеської обласної прокуратури (далі-прокурор) звернулася до Одеського окружного адміністративного суду з позовом в інтересах держави в особі Державної Екологічної інспекції Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області) (далі-позивач) до Філії "Ананьївське лісове господарство" Державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" (далі-відповідач, Філія), в якому прокурор просив визнати протиправним та скасувати лісорубний квиток № 000934, виданий 06.01.2023 Філією "Ананьївське лісове господарство" ДП "Ліси України" на проведення вибірково-санітарної вирубки у 26 кварталі 6 та 14 відділах Северинівського лісництва.

В обґрунтування позову зазначено, що Указом Президента України від 01.01.2022 №3/2022 на території Березівського та Одеського районів Одеської області створено Національний парк "Куюльницький", до території якого погоджено включення 10800,8867 га земель державної та комунальної власності, а саме 3490,6753 га, що надаються національному природному парку в постійне користування та 7310,2114 га, що включаються до його території без вилучення у землекористувачів, в тому числі землі ДП "Ширяївське лісове господарство" площею 200,438 га, ДП "Одеське лісове господарство" площею 1042,0642 га. Оданк, Філією "Ананьївське лісове господарство" ДП "Ліси України" видано лісорубний квиток № 000934 від 06.01.2023 на проведення вибірково-санітарної вирубки у 26 кварталі 6 та 14 відділах Северинівського лісництва. Водночас, згідно листа Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 28.03.2023 №25/2-11/4665-23 з моменту створення парку та станом на 28.03.2023 ліміт на використання природних ресурсів у межах парку Міндовкіллям не затверджувалися.

Прокурор зазначив, що він звернувся до суду в інтересах держави, його позов спрямовано на захист особливого суспільного інтересу, який полягає в дотриманні встановленого порядку спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Також у позові вказано, що Державна екологічна інспекція (далі-ДЕІ) Південно-Західного округу є повноважним органом щодо реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері про охорону, захист, використання та відтворення лісів. Одеська обласна прокуратура повідомила ДЕІ Південно-Західного округу про виявлене порушення у сфері охорони, захисту та використання лісів. Однак, ДЕІ Південно-Західного округу за повідомленням прокуратури не вживала будь-яких заходів щодо здійснення державного нагляду (контролю) та відмовилась звертатись до суду з посиланням на відсутність фінансування щодо сплати судового збору.

Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Одеського окружного адміністративного суду від 21.07.2023 позов задоволено.

Постановою від 28.11.2023 П'ятого апеляційного адміністративного суду рішення Одеського окружного адміністративного суду від 21.07.2023 залишив без змін.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що в порушення вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України», відповідач протиправно видав лісорубний квиток від 06.01.2023 за №000934,

оскільки останній видано без отримання дозволу та за відсутності затвердженого ліміту на використання природних ресурсів.

Короткий зміст вимог касаційних скарг та відзиву на касаційні скарги

Не погодившись з цими судовими рішеннями, покликаючись на неправильне застосування норм матеріального права, порушення норм процесуального права, відповідач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, в якій просить скасувати рішення Одеського окружного адміністративного суду від 21.07.2023 та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду від 28.11.2023, ухвалити нове, яким у задоволенні позову відмовити. Обґрунтовуючи підстави касаційного оскарження, заявник зазначає, що оскаржує рішення судів попередніх інстанцій з підстави, передбаченої:

пунктом 3 частини четвертої статті 328 КАС України, відсутній висновок Верховного Суду щодо застосування норм права:

- (частини четвертої статті 9 КАС України, частин першої, третьої-четвертої статті 90 КАС України, частин другої, третьої статті 242 КАС України, пунктів 2, 3 частини четвертої статті 246 КАС України, частин третьої- четвертої статті 48 КАС України) у подібних правовідносинах, у справах стосовно оскарження лісорубного квитка;

- частини четвертої статті 7 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», як окремо так і в поєднанні з частиною першою статті Конвенції з прав людини у подібних правовідносинах у справах стосовно оскарження лісорубного квитка.

пунктом 1 частини другої статті 353 КАС України - суди не дослідили зібрані у справі докази, що, на переконання заявника полягає у тому, що суди попередніх інстанцій в порушення частини четвертої статті 9 КАС України, частин першої-четвертої статті 90 КАС України, не дослідили і не оцінили: лист Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) від 28.03.2023 №25/2-11/4665-23, Проект Національного природного парку (далі НПП) «Куяльницький».

Відповідач у доводах касаційної скарги наполягає на тому, що за Проектом НПП квартали 26, 27, 28 Северинівського лісництва відносяться до НПП «Куяльницький», проєкт Парку на затвердження до Міндовкілля не надходив; охоронні зобов'язання на окремих землекористувачів, що увійшли до складу НПП «Куяльницький» не оформлювалися; органами влади не виконано Указ Президента «Про створення НПП "Куяльницький" від 01.01.2022 №3/2022. Покликається заявник також на те, що судам попередніх інстанцій не надано оцінку та не досліджено, що НПП «Куяльницький» не створено як юридичну особу.

Суди в порушення частин третьої-четвертої статті 48 КАС України залучили неналежного відповідача, оскільки філія не має статусу юридичної особи і власних прав та обов'язків.

У відзиві на касаційну скаргу відповідача, прокурор заперечує проти її задоволення.

У додаткових письмових поясненнях відповідач, наполягаючи на доводах, викладених у касаційній скарзі, акцентував увагу Суду на тому, що існує різна практика вирішення подібних спорів у судах першої та апеляційної інстанції.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ У СПРАВІ ТА КЛОПОТАННЯ УЧАСНИКІВ СПРАВИ

Ухвалою Верховного Суду від 31.01.2024 касаційну скаргу Філії залишено без руху

Верховний Суд ухвалою від Філії «Ананьївське лісове господарство» Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України».

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ОБСТАВИН СПРАВИ, ВСТАНОВЛЕНИХ СУДАМИ ПЕРШОЇ ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ

Судами попередніх інстанцій встановлено, що Указом Президента України від 01.01.2022 №3/2022 на території Березівського та Одеського районів Одеської області створено Національний парк "Куяльницький", до території якого погоджено включення 10800,8867 га земель державної та комунальної власності, а саме 3490,6753 га, що надаються НПП у постійне користування та 7310,2114 га, що включаються до його території без вилучення у землекористувачів, в тому числі землі ДП "Ширяївське лісове господарство" площею 200,438 га, ДП "Одеське лісове господарство" площею 1042,0642 га.

Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 №169 затверджено "Положення про Національний природний парк "Куяльницький".

Згідно матеріалів проекту створення НПП "Куяльницький", а саме: наукового обґрунтування створення національного природного парку, листа ДП "Ширяївське лісове господарство" від 05.10.2017 № 90, експлікації земель НПП "Куяльницький" на території Северинівської сільської ради Іванівського району, до території об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення включено квартали 26, 27, 28 Северинівського лісництва ДП "Ширяївське лісове господарство".

На підставі наказу Державного агентства лісових ресурсів України від 27.09.2021 №578 та згідно постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання реформування управління лісової галузі" від 07.09.2022 № 1003 відповідач є правонаступником прав та обов'язків ДП "Ширяївське лісове господарство", у тому числі і права постійного користування земельними ділянками.

Відповідачем 06.01.2023 видано лісорубний квиток № 000934 для заходів формування і оздоровлення лісів (інших заходів) відповідно до завдань 2023 року у 26 кварталі 14,6 виділах Северинівського лісництва.

Спеціалізованою екологічною прокуратурою (на правах відділу) обласної прокуратури здійснюється процесуальне керівництво у кримінальному провадженні №12023162260000064 від 02.02.2023 за ознаками злочину, передбаченого частиною четвертою статті 246 КК України щодо можливих неправомірних дій співробітників Філії "Ананьївське лісове господарство" ДП "Ліси України" при використанні лісових ресурсів у межах території об'єктів природно-заповідного фонду.

У ході досудового розслідування вказаного кримінального провадження виявлено факт видачі відповідачем лісорубного квитка № 000934.

При вирішенні питання про наявність підстав представництва інтересів держави в суді прокурором отримано листа Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 28.03.2023 № 25/2-11/4665-23 та листа Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації від 06.04.2023 № 680/06/05-41/2-23/1192, згідно з якими з моменту створення парку та станом на 28.03.2023 ліміти на використання природних ресурсів у межах території парку не затверджувалися і відповідні матеріали проектів лімітів на використання природних ресурсів в межах Національного природного парку "Куяльницький" не надходили.

Листом від 07.04.2023 №12-511вих23, Одеською обласною прокуратурою повідомлено ДЕІ Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області) про виявлене порушення у сфері охорони, захисту та використання лісів у відповідь на який Інспекція листом від 12.04.2023 № 1326/1.2 повідомила про те, що у зв'язку з обмеженим фінансуванням органу в частині оплати судового збору, у тому числі із урахуванням розміру орієнтовних судових витрат, пов'язаних із розглядом вказаної справи, заходи, у тому числі позовного характеру, не вживатимуться.

Покликаючись на те, що відповідачем протиправно, всупереч норм Лісового кодексу України, Закону України "Про природо-заповідний фонд України" та при відсутності визначених законом дозвільних документів та затверджених лімітів видано лісорубний квиток № 000934 від 06.01.2023 на проведення вибірково-санітарної рубки у 26 кварталі 14,9 виділах Северинівського лісництва, прокурор звернувся до суду із цим позовом.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частин 1-3 статті 341 КАС України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені пунктами 1, 4-7 частини третьої статті 353, абзацом другим частини першої статті 354 цього Кодексу, а також

у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

Надаючи правову оцінку встановленим обставинам справи та доводам касаційних скарг, а також виходячи з меж касаційного перегляду справи, визначених статтею 341 КАС України, колегія суддів зазначає наступне.

Щодо повноважень прокурора на звернення до суду з цим позовом.

Частинами третьою та четвертою статті 53 КАС України передбачено, що у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Відповідно до частин першої, третьої статті 23 Закону України "Про прокуратуру" від 14.10.2014 № 1697-VII (далі - Закон № 1697-VII) представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Зі змісту частини третьої статті 23 Закону № 1697-VII слідує, що прокурор може представляти інтереси держави в суді лише у двох випадках: якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; у разі відсутності такого органу.

Перший випадок передбачає наявність органу, який може здійснювати захист інтересів держави самостійно, а другий - відсутність такого органу. Проте підстави представництва інтересів держави прокуратурою в цих двох випадках істотно відрізняються.

У першому випадку прокурор набуває право на представництво, якщо відповідний суб'єкт владних повноважень не здійснює захисту інтересів держави або здійснює їх неналежно.

Таке нездійснення захисту полягає в усвідомленій пасивній поведінці уповноваженого суб'єкта владних повноважень: він усвідомлює порушення інтересів держави, має відповідні повноваження для їхнього захисту, але всупереч цим інтересам за захистом до суду не звертається.

Водночас здійснення захисту неналежним чином полягає в активній поведінці (сукупності дій та рішень), спрямованій на захист інтересів держави, але яка є неналежною.

Проте неналежність захисту може бути оцінена з огляду на встановлений порядок захисту інтересів держави, який серед іншого включає досудове з'ясування обставин порушення інтересів держави, обрання способу їхнього захисту та ефективне здійснення процесуальних прав позивача/відповідача.

Суд звертає увагу, що захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, та які є підставами для звернення прокурора до суду.

Аналогічна позиція була висловлена Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 13.02.2019 у справі № 826/13768/16.

Відповідно до Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджену постановою Кабінета Міністрів України від 19.04.2017 №275, Держекоінспекція є

центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Статтею 1 Закону України «Про державний нагляд (контроль)» встановлено, що державний нагляд (контроль) діяльність, зокрема, уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища. Заходи державного нагляду (контролю) - планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом.

Отже, реалізації права Інспекції на звернення до суду з позовом передують реалізація нею своїх повноважень щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) у встановленому законодавством порядку.

Судами у цій справі встановлено, що листом Одеської обласної прокуратури від 06.06.2023 №12-804вих-23 направлено ДЕІ Південного-Західного округу (Миколаївська та Одеська області) повідомлення в порядку статті 23 Закону України «Про прокуратуру» щодо вжиття заходів претензійно-позовного характеру про визнання протиправними дій Філії «Ананьївське лісове господарство» ДП «Ліси України» щодо видачі лісорубного квитка від 01.02.2022р. №000869 на проведення вибіркового рубок прорідження у 26 кварталі 7 виділі та 28 кварталі 12 виділі Северинівського лісництва.

Листом Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації від 12.06.2023 №39/12 повідомлено Одеську обласну прокуратуру про те, що за фактом видачі Філією «Ананьївське лісове господарство» ДП «Ліси України» лісорубного квитка від 01.02.2022 №000869 заходи позовного характеру у судовому порядку інспекцією не вживались та у майбутньому не плануються

Отже, ключовою підставою для визначення права прокурора на звернення до суду з цим позовом є встановлення факту нежиття ДЕІ Південно-Західного округу (Миколаївська та Одеська області) дій щодо захисту інтересів держави.

Враховуючи викладене, колегія суддів вважає правильним висновок судів першої та апеляційної інстанції, що в межах спірних правовідносин у позивача наявні правові підстави для здійснення представництва у цій справі законних інтересів держави.

Щодо суті спору.

Статтею 13 Конституції України передбачено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах (частина друга статті 1 Лісового Кодексу України).

Правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь визначає Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» 25.06.1991 № 1264-ХІІ (далі- Закон № 1264-ХІІ).

Відповідно до приписів статей 5, 40 Закону № 1264-ХІІ ліс як природний ресурс загальнодержавного значення, підлягає державній охороні і регулюванню на всій території України. Використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням обов'язкових екологічних вимог.

Статтями 16, 17, 19 Лісового кодексу України передбачено, що право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами.

У постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісгосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісгосподарські підрозділи.

У постійне користування ліси на землях комунальної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим комунальним лісгосподарським підприємствам, іншим комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створені спеціалізовані лісгосподарські підрозділи.

Постійні лісокористувачі мають: 1) право самостійно господарювати в лісах; 2) виключне право на заготівлю деревини; 3) право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації; 4) право на відшкодування збитків у випадках, передбачених законодавством; 5) право здійснювати відповідно до законодавства будівництво доріг, спорудження жилих будинків, виробничих та інших будівель і споруд, необхідних для ведення лісового господарства; 6) право встановлювати ліміти на використання лісових ресурсів під час здійснення побічних лісових користувань у лісах на землях усіх категорій, якщо сумарна площа лісових ділянок таких лісокористувачів до 100 гектарів, крім територій природно-заповідного фонду та земель іншого природоохоронного призначення.

Постійні лісокористувачі зобов'язані: 1) забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вживати інших заходів відповідно до законодавства на основі принципів сталого розвитку; 2) дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів; 3) вести лісове господарство на основі матеріалів лісовпорядкування, здійснювати використання лісових ресурсів способами, які забезпечують збереження оздоровчих і захисних властивостей лісів, а також створюють сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення; 4) вести первинний облік лісів; 5) дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель; 6) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства; 8) забезпечувати безперешкодний доступ до об'єктів електромереж, інших інженерних споруд, які проходять через лісову ділянку, для їх обслуговування. Законом можуть бути передбачені й інші права та обов'язки постійних лісокористувачів.

За приписами статті 45 Лісового кодексу України, лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України.

Пунктами 3, 4 частини 1 статті 46 Лісового кодексу України встановлено, що лісовпорядкування передбачає, у тому числі, інвентаризацію лісового фонду України з визначенням породного та вікового складу деревостанів, їх стану, якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів; виявлення деревостанів, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів.

Відповідно до статті 47 Лісового кодексу України, лісовпорядкування є обов'язковим на всій території України та ведеться державними лісовпорядковими організаціями за єдиною системою в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства.

Статтею 48 Лісового кодексу України закріплено, що у матеріалах лісовпорядкування дається якісна і кількісна характеристика кожної лісової ділянки, комплексна оцінка ведення лісового господарства, що є основою для розроблення на засадах сталого розвитку проекту організації та розвитку лісового господарства відповідного об'єкта лісовпорядкування. Проект організації та розвитку лісового господарства передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства і розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що

регулюють організацію лісовпорядкування. У проекті організації та розвитку лісового господарства визначаються і обґрунтовуються основні напрями організації і розвитку лісового господарства об'єкта лісовпорядкування з урахуванням стану та перспектив економічного і соціального розвитку регіону. Матеріали лісовпорядкування затверджуються в установленому порядку органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, за погодженням відповідно з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Затверджені матеріали лісовпорядкування є обов'язковими для ведення лісового господарства, планування і прогнозування використання лісових ресурсів.

Статтями 65, 67 Лісового кодексу України встановлено, що використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання.

У порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів: 1) заготівля деревини; 2) заготівля другорядних лісових матеріалів; 3) побічні лісові користування; 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання лісових ресурсів.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети.

Порядок та умови здійснення спеціального використання лісових ресурсів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Згідно з статтею 68 Лісового кодексу України, спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється на лісових ділянках, які виділяються для цієї мети, без надання земельних ділянок.

Статтею 69 Лісового кодексу України встановлено, що спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом - лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно.

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами. На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом.

Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства.

Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до частини першої статті 70 Лісового кодексу України заготівля деревини здійснюється при використанні лісових ресурсів у порядку рубок головного користування, що проводяться в стиглих і перестійних деревостанах. Деревина заготовляється також під час здійснення лісогосподарських заходів, не пов'язаних з використанням лісових ресурсів (поліпшення якісного складу лісів), та під час проведення інших заходів (розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо).

За змістом наведеної норми заготівля деревини здійснюється як під час використання лісових ресурсів (у порядку рубок головного користування) так і під час здійснення інших

заходів, які не пов'язані з використанням лісових ресурсів, до яких, серед іншого, належать лісогосподарські заходи з поліпшення якісного складу лісів.

Отже, лісогосподарські заходи з поліпшення якісного складу лісів, як складова заготівлі деревини, також належать до спеціального використання лісових ресурсів, відтак потребує отримання як спеціального дозволу, так і затвердження лімітів користування.

Подібні правові висновки викладені у постанові Верховного Суду від 24.02.2023 у справі № 824/540/17-а.

Згідно із приписами статті 100 Лісового кодексу України порядок охорони, захисту, використання та відтворення лісів на землях природно-заповідного фонду визначається відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", цього Кодексу та інших актів законодавства.

Порядок та умови здійснення спеціального використання лісових ресурсів, форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі встановлені постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761 "Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів" (далі-Порядок №761).

Порядок № 761 визначає умови і механізм видачі лісорубного або лісового квитка як спеціального дозволу на використання лісових ресурсів (пункт 1 Порядку).

Пунктами 2, 8 цього Порядку встановлено, що лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого: здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів; ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини та інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань та вивезення заготовленої продукції, строки і способи очищення лісосік від порубкових решток, а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню; ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів.

Лісовий квиток видається власником лісів або постійним лісокористувачем для: заготівлі другорядних лісових матеріалів; здійснення побічних лісових користувань; використання корисних властивостей лісів на умовах короткострокового тимчасового користування.

Пунктами 9, 14 Порядку № 761 визначено, що лісовий квиток видається щороку на підставі лімітів використання лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань (у межах території та об'єктів природно-заповідного фонду - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями).

Дії щодо погодження видачі лісового квитка вчиняються без залучення підприємств, установ, організацій і громадян (далі - лісокористувачі) протягом строку, встановленого для видачі лісового квитка. Для здійснення погодження власник лісів або постійний лісокористувач не пізніше дня, що настає за днем одержання від лісокористувача заявки надсилає її копію у паперовому або електронному (шляхом сканування) вигляді органам, зазначеним в абзаці першому цього пункту, та встановлює строк розгляду зазначених документів. За результатами розгляду документів, надісланих на погодження, органи, зазначені в абзаці першому цього пункту, надають погодження, які у паперовому або електронному вигляді надсилають власнику лісів або постійному лісокористувачу.

Лісорубний або лісовий квиток може бути анульований за рішенням органів Держлісагентства, власників лісів або постійних лісокористувачів, які видали квиток, відповідно до закону, а також у випадках, передбачених Законом України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності".

Основні вимоги до здійснення лісогосподарських заходів, спрямованих на підвищення стійкості та продуктивності деревостанів, збереження біорізноманіття лісів, їх оздоровлення і посилення захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших функцій шляхом проведення рубок формування і оздоровлення лісів визначені у Правилах поліпшення якісного складу лісів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 № 724 (далі - Правила № 724, в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Відповідно до пункту 2 зазначених Правил під час проведення рубок формування і оздоровлення лісів застосовуються такі рубки: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні.

Пунктом 4 Правил № 724 визначено, що підставою для рубок формування і оздоровлення лісів, є матеріали лісовпорядкування та обстежень, які проводяться власниками лісів і постійними лісокористувачами. У разі проведення зазначених рубок у деревостанах, не запроектованих лісовпорядкуванням, власники лісів і постійні лісокористувачі повідомляють про це орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, обласну, Київську та Севастопольську міські держадміністрації.

Згідно із пунктом 55 Правил, для проведення рубок формування і оздоровлення лісів власником лісів або постійним лісокористувачем видається лісорубний квиток в установленому порядку.

Пунктами 19, 20 цих Правил встановлено, що санітарні рубки спрямовуються на оздоровлення та посилення біологічної стійкості лісів, запобігання їх захворюванню і пошкодженню. Вимоги до проведення санітарних рубок визначені Санітарними правилами в лісах України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 року № 555.

Пунктами 1 - 5 Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 555 передбачено, що санітарні правила в лісах України - це сукупність норм щодо здійснення заходів з поліпшення санітарного стану лісів та санітарних вимог, які встановлюються з метою охорони та захисту лісів під час ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та проведення робіт, не пов'язаних з веденням лісового господарства, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Види, обсяги, строки, місце та особливості здійснення заходів з поліпшення санітарного стану лісів визначаються державними спеціалізованими лісозахисними підприємствами, органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держлісагентства, а також власниками лісів, постійними лісокористувачами на основі погоджених відповідно до вимог статті 29-1 Лісового кодексу України матеріалів лісовпорядкування, а також результатів оцінки санітарного стану лісових насаджень.

Для поліпшення санітарного стану лісів здійснюються такі заходи: вибіркові санітарні рубки; суцільні санітарні рубки; ліквідація захаращеності; профілактика виникнення та поширення осередків шкідників і хвороб лісу, боротьба з ними та захист заготовленої деревини від шкідників і хвороб лісу.

Заходи з поліпшення санітарного стану лісів здійснюються незалежно від віку насаджень у лісах усіх категорій. Заходи з поліпшення санітарного стану лісів у межах природно-заповідного фонду здійснюються відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", інших актів законодавства щодо збереження пралісів і старовікових насаджень та цих Правил.

Отже, підставою для рубок формування та оздоровлення лісів є матеріали лісовпорядкування, а спеціальним дозволом для таких рубок є лісорубний квиток.

Своєю чергою, відповідно до пункту 9 Порядку № 761 визначено, що лісовий квиток видається щороку на підставі лімітів використання лісових ресурсів.

Вказаними вище нормативними актами встановлені правила використання лісів (у тому числі заходів з поліпшення їх санітарного стану) у межах природно-заповідного фонду відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та інших актів законодавства у галузі охорони природно-заповідного фонду та навколишнього природного середовища.

Судами попередніх інстанцій у цій справі встановлено, що відповідач є постійним лісокористувачем.

Пунктом 2.1 Положення про Філію "Ананьївське лісове господарство" ДП "Ліси України" передбачено, що Філія створена, зокрема, з метою отримання Підприємством прибутку від здійснення на промисловій та комерційній основі господарської діяльності, яка направлена

на ведення лісового господарства, охорону, захист, раціональне використання та відтворення лісів.

Лісорубний квиток № 000934 від 06.01.2023 виданий з метою проведення заходів формування і оздоровлення лісів (інших заходів) відповідно до завдань 2023 року у 26 кварталі 14 та 5 виділах Северинівського лісництва.

Водночас, 26 квартал Северинівського лісництва знаходиться в межах об'єкту природно-заповідного фонду - Національного природного парку "Куяльницький" відповідно до Указу Президента України від 01.01.2022 № 3/2022, матеріалів проекту створення Національного природного парку "Куяльницький".

Вся територія ДП "Ширяївське лісове господарство" в тому числі Северинівського лісництва, увійшла до складу території ДП "Ананьївське лісове господарство", правонаступником відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.09.2022 №1003 є Філія "Ананьївське лісове господарство" ДП "Ліси України".

Крім того, за матеріалами проекту створення НПП "Куяльницький", а саме: наукового обґрунтування створення національного природного парку, листа ДП "Ширяївське лісове господарство" від 05.10.2017 № 90, експлікації земель НПП "Куяльницький" на території Северинівської сільської ради Іванівського району, до території об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення включені квартали 26, 27, 28 Северинівського лісництва ДП "Ширяївське лісове господарство".

Згідно із статтею 5 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

За змістом статей 40, 41, 60, 61 вказаного Закону, використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням обов'язкових екологічних вимог збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, що підлягають особливій охороні. Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища передбачають встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ.

Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України. Ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та фонового моніторингу навколишнього природного середовища, вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України.

До складу природно-заповідного фонду України входять державні заповідники, природні національні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища.

Згідно з преамбулою Закону України "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 № 2456-ХІІ, цей Закон визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і

водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною. Статтею 3 Закону № 2456-ХІІ передбачено, що до природно-заповідного фонду України належать природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища.

Частиною 4 статті 7 Закону № 2456-ХІІ визначено, що межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі відповідно до законодавства. До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

За такого правового врегулювання питання віднесення територій до природно-заповідного фонду, колегія суддів приходить до висновку, що правовідносини з приводу особливого режиму використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду виникають не з моменту встановлення їх меж в натурі, складання і затвердження проектів землеустрою, формування земельних ділянок та передачі їх у користування об'єкту природно-заповідного фонду, складання і затвердження проектів організації території об'єкту та охорони його природних комплексів, а з моменту визначення їх меж за проектом створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Подібні правові висновки викладені у постанові Верховного Суду Верховного Суду від 20.05.2020 у справі № 820/5402/16.

Відповідно до статті 9 Закону № 2456-ХІІ території та об'єкти природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених цим Законом та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися: у природоохоронних цілях; у науково-дослідних цілях; в оздоровчих та інших рекреаційних цілях; в освітньо-виховних цілях; для потреб моніторингу навколишнього природного середовища. Встановлені частиною першою цієї статті основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

[Статтею 9-1 Закону №2456-ХІІ](#) унормовані питання спеціального використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Так, за цією правовою нормою спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється в межах ліміту та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також на підставі дозволів. Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється на підставі дозволів, що видаються органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Слід зазначити, що відповідно до статті 100 Лісового кодексу України порядок охорони, захисту, використання та відтворення лісів на землях природно-заповідного фонду

визначається відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", цього Кодексу та інших актів законодавства.

Для поліпшення санітарного стану лісів здійснюються такі заходи, зокрема, вибіркові санітарні рубки (п. 4 Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 №555).

Своєю чергою, згідно абзацу 4 пункту 5 затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 №555 Санітарних правил в лісах України, заходи з поліпшення санітарного стану лісів у межах природно-заповідного фонду здійснюються відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", інших актів законодавства щодо збереження пралісів і старовікових насаджень та цих Правил, до спірних правовідносин підлягають застосуванню саме положення Закону України "Про природно-заповідний фонд України".

Відповідно до статті 5 Закону № 2456-ХІІ завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них, які розробляються відповідно до цього Закону.

Таким чином, режим та порядок використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначається затвердженими у встановленому законом порядку положенням про такий об'єкт.

Судами попередніх інстанцій встановлено та не заперечувалось учасниками справи, що НПП "Куяльницький" створено Указом Президента України від 01.01.2022 № 3/2022 на території Березівського та Одеського районів Одеської області, з метою збереження, відтворення, ефективного використання природних комплексів та об'єктів у басейні Куяльницького лиману, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню, естетичну цінність.

У розумінні частини четвертої статті 7 Закону № 2456-ХІІ, документом, що визначає, до моменту встановлення в натурі згідно законодавства, площу та межі території НПП "Куяльницький", є розроблений Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації, Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України, ДП "Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою" Проект створення НПП "Куяльницький" на території Біляївського, Іванівського, Лиманського районів Одеської області та міста Одеса, який затверджено 17.07.2020 Вченою радою Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України.

Отже, на час виникнення спірних правовідносин спеціальне використання природних ресурсів на території НПП "Куяльницький", зокрема вибіркова санітарна вирубка, може здійснюватися лише на підставі лімітів, що видаються центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

При цьому судами встановлено і не заперечується учасниками справи, що НПП "Куяльницький" створений Указом Президента України від 01.01.2022 № 3/2022 на території Березівського та Одеського районів Одеської області з метою збереження, відтворення, ефективного використання природних комплексів та об'єктів у басейні Куяльницького лиману, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню, естетичну цінність.

Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 №169 затверджено "Положення про Національний природний парк "Куяльницький".

Відповідно до пункту 4.5 цього Положення спеціальне використання природних ресурсів у межах території Парку здійснюється на підставі дозволів, виданих Одеською обласною державною адміністрацією та у межах лімітів, затверджених Міндовкілля.

Як передбачено частиною четвертою статті 7 Закону № 2456-ХІІ, до моменту встановлення в натурі згідно законодавства, площа та межі території НПП "Куяльницький" визначаються відповідно до розробленого Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації, Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України, ДП "Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою" Проекту створення НПП "Куяльницький" на території

Біляївського, Іванівського, Лиманського районів Одеської області та міста Одеса, який затверджено 17.07.2020 Вченою радою Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України.

З урахуванням встановлених судами попередніх інстанцій у цій справі, на час виникнення спірних правовідносин спеціальне використання природних ресурсів на території НПП "Куяльницький" (без вилучення), в тому числі, у вигляді лісогосподарських заходів з поліпшення якісного складу лісів (рубка формування і оздоровлення лісів), може здійснюватися лише на підставі лімітів, що видаються центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Однак в матеріалах справи відсутні докази, які б підтверджували, що з метою отримання лісорубного квитка № 000934 від 06.01.2023 відповідач звертався за видачею лімітів, а також, що було затверджено ліміт на використання природних ресурсів та відповідні органи державної влади надали дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів.

Отже, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що оскільки в порушення вимог Закону України "Про природно-заповідний фонд України" відповідач видав лісорубний квиток № 000934 від 06.01.2023 без отримання дозволу та за відсутності затвердженого ліміту на використання природних ресурсів, останній підлягає визнанню протиправним.

За приписами статті 78 Лісового кодексу України, право використання лісових ресурсів припиняється в разі: 1) добровільної відмови від використання лісових ресурсів; 2) закінчення строку, на який було надано право використання лісових ресурсів; 3) припинення діяльності лісокористувачів, яким було надано право використання лісових ресурсів; 4) порушення правил і норм, умов спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів; 5) використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища; 6) порушення встановлених строків справляння збору за використання лісових ресурсів; 7) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням; 8) невідшкодування в установленому порядку збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушень лісового законодавства, та невиконання вимог щодо усунення виявлених недоліків.

Припинення права використання лісових ресурсів здійснюється в установленому порядку шляхом анулювання лісорубного квитка або лісового квитка тими органами, які їх видали.

Відповідно до пункту 14 постанови Кабінету Міністрів України "Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів" № 761 від 23.05.2007, лісорубний або лісовий квиток може бути анульований за рішенням органів Держлісагентства, власників лісів або постійних лісокористувачів, які видали квиток, відповідно до закону, а також у випадках, передбачених Законом України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності".

Водночас, за правилами частини 7 [статті 4-1 Закону України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" від 06.09.2005 №2806-IV](#), дозвільний орган анулює документ дозвільного характеру з таких підстав: звернення суб'єкта господарювання із заявою про анулювання документа дозвільного характеру; наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відомостей про припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення та ліквідації, якщо інше не встановлено законом; наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відомостей про припинення підприємницької діяльності фізичної особи підприємця.

Дозвільний орган, що видав документ дозвільного характеру, може звернутися до адміністративного суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання документа дозвільного характеру за наявності хоча б однієї з таких підстав: 1) встановлення факту надання в заяві про видачу документа дозвільного характеру та документах, що додаються до неї, недостовірної інформації; 2) здійснення суб'єктом господарювання певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, на які отримано документ дозвільного характеру, з порушенням вимог законодавства, щодо яких

дозвільний орган видавав припис про їх усунення із наданням достатнього часу для їх усунення.

Законом можуть передбачатися інші підстави для анулювання документа дозвільного характеру.

Враховуючи викладене, обґрунтованим є висновок судів попередніх інстанцій про те, що у зв'язку з протиправністю, лісорубний квиток № 000934 від 06.01.2023 на проведення вибірково-санітарної рубки у 28 кварталі 4 виділі Северинівського лісництва підлягає скасуванню.

Доводи касаційної скарги про те, що Філія «Ананьївське лісове господарство» ДП «Ліси України» є відокремленим підрозділом Підприємства, не має статусу юридичної особи, через що не може бути відповідачем у справі, Суд суддів відхиляє з огляду на те, що предметом спірних правовідносин є правомірність видачі лісорубного квитка № 000934 від 06.01.2023, виданого на проведення вибірково-санітарної вирубки у 26 кварталі 6 та 14 відділах Северинівського лісництва. Вказані ділянки Северинівського лісництва входили до складу ДП «Ширяєвське лісове господарство», яке наказом Державного агентства лісових ресурсів України від 27.09.2021 припинено шляхом реорганізації, а саме: приєднання до ДП «Ананьївське лісове господарство», яке набуло всіх прав та обов'язків ДП «Ширяєвське лісове господарство». Філія «Ананьївське лісове господарство» діє на підставі Положення про філію, є відокремленим підрозділом державного спеціалізованого підприємства «Ліси України».

Згідно з пунктом 10.5.11 Положення для здійснення господарської діяльності Філії делеговані повноваження, зокрема, по видачі спеціальних дозволів лісорубних квитків на проведення рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарств.

Крім того, враховуючи, що, як зазначено вище, особливий охоронний статус території НПП пов'язується законом із його створенням шляхом видання Указу Президента України та затвердження Проекту створення НПП, доводи касаційної скарги про те, що Указ Президента України «Про створення НПП "Куяльницький" від 01.01.2022 №3/2022 не реалізований, зокрема, не створено юридичну особу Парку, не спростовують висновків судів попередніх інстанцій про те, що оскільки оскаржуваний Лісорубний квиток виданий без отримання дозволу та за відсутності затвердженого ліміту на використання природних ресурсів, що свідчить про порушення вимог Закону України "Про природно-заповідний фонд України"

Доводам заявника касаційної скарги про те, що Охоронні зобов'язання на території та об'єкти природно-заповідного фонду НПП Куяльницький не оформлювалися та під охорону не передавалися відповідачу, надавалась оцінка судами попередніх інстанцій.

Верховний Суд погоджується з висновками судів у цій частині, через те, що не оформлення охоронних зобов'язань не спростовують факту створення НПП «Куяльницький» та не звільняють відповідача як постійного лісокористувача від законодавчо визначених обов'язків щодо дотримання вимог з охорони, збереження та використання території об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Верховний Суд відхиляє також доводи касаційної скарги про те, що судами попередніх інстанцій не досліджений Проект в частині того, чи відносяться Кwartали 26, 27, 28 Северинівського лісництва відносяться до НПП «Куяльницький», оскільки, як слідує з матеріалів справи, судами встановлено наступне.

ДП «Ширяївське лісове господарство» погоджено включення до меж НПП «Куяльницький» лісових масивів Северинівського лісництва Северинівської сільської ради Іванівського району, загальною площею 201,0 га Урочище «Нижній ліс», а саме квартали 26, 27, 28 Северинівського лісництва ДП "Ширяївське лісове господарство".

Листом від 20.11.2017 № 01/1649/02/02-46/2531 Іванівська РДА Одеської області погодила створення НПП «Куяльницький» на території Іванівського району, у тому числі, на території Северинівської сільської ради.

Крім того, відповідно до Додатку 2 до Указу Президента України від 01.01.2022 №3/2022 погоджено включення до території НПП «Куяльницький» земель ДП «Ширяївське лісове господарство» у розмірі 200,438 га без вилучення у землекористувачів.

З урахуванням дослідження вказаних доказів у справі, судами попередніх інстанцій встановлено, що землі ДП «Ширяївське лісове господарство» у розмірі 200,438 га включені до НПП «Куяльницький» без вилучення у користувача.

Заявник касаційної скарги, повторюючи доводи апеляційної скарги, послався на те, що Міндовкілля листом №25/2-11/4665-23 від 28. 03.2023 повідомлено, що Проєкт організації території Парку на затвердження до Міндовкілля не надходить; що з Листа Департаменту Екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації № 630/06/05-41/2-23/1192 від 06.04.2023, який наданий прокурором до позову вбачається, що Департамент лише 08.02.2023 звернувся до Міндовкілля з проханням направити один примірник проекту створення НПП «Куяльницький», Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що зазначені обставини не впливають висновки судів, оскільки виконання відповідними органами процедури здійснення своїх повноважень не може бути підставою для порушення порядку видачі Лісорубного квитка у спірних правовідносинах.

Дотримання режиму охорони та використання природних ресурсів в межах території об'єкта природно-заповідного фонду полягає в лімітуванні господарської діяльності та особливих вимогах щодо здійснення додаткових заходів, спрямованих на збереження, відновлення та раціональне використання особливо цінних природних комплексів та об'єктів в установленому законодавством порядку.

Пунктом 41 Висновку №11 (2008) Консультативної ради європейських суддів зазначено, що обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної підстави захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах. З тим, щоб дотриматися принципу справедливого суду, обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд.

Ураховуючи вищезазначені положення, дослідивши фактичні обставини справи, колегія суддів дійшла до висновку, що необхідності надання відповіді на інші аргументи сторін не має, оскільки встановлено, що судами попередніх інстанцій при вирішенні справи по суті заявлених позовних вимог досліджені усі основні питання, які мають значення для вирішення справи.

Таким чином, касаційна скарга не містить належних та обґрунтованих доводів, які б спростовували наведені висновки судів попередніх інстанцій. У скарзі також не зазначено інших міркувань, які б не були предметом перевірки судів та щодо яких не наведено мотивів відхилення кожного з аргументів.

Розглядаючи цю справу в касаційному порядку, Верховний Суд також враховує, що згідно з імперативними вимогами статті 341 КАС України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги; на підставі встановлених фактичних обставин справи лише перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального та дотримання норм процесуального права.

Враховуючи наведене, Верховний Суд не встановив неправильного застосування судами першої та апеляційної інстанції норм матеріального права або порушень норм процесуального права при ухваленні судових рішень.

Відповідно до статті 350 КАС України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що суди першої та апеляційної інстанцій не допустили неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права при ухваленні судових рішень чи вчиненні процесуальних дій.

Керуючись статтями 341-343, 349, 350, 355, 356, 359, 375 Кодексу адміністративного судочинства України, -

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу Філії "Ананьївське лісове господарство" Державного спеціалізованого господарського підприємства "Ліси України" залишити без задоволення.

Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 21.07.2023 та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду від 28.11.2023 у справі № 420/10959/23- залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

**Головуючий
Судді:**

Правова позиція КАС ВС від 20 вересня 2023 у справі № 200/2550/20-а.

Загальне використання лісових ресурсів визначено статтею 66 ЛКУ.

Так цією нормою передбачено, що громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами України.

Спеціальне використання лісових ресурсів визначене статтею 67 ЛКУ. Так, за положеннями цієї норми, у порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів:

- 1) заготівля деревини;
- 2) заготівля другорядних лісових матеріалів;
- 3) побічні лісові користування;
- 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

За такого правового регулювання та встановлених обставин, зважаючи на наміри позивача (заготівля дров з сухих та валежних дерев), на реалізацію яких останній бажає отримати лісовий квиток, колегія суддів не ототожнює їх із законодавчо визначеною можливістю, без видачі спеціального дозволу, збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи,

гриби, і погоджується із висновками судів попередніх інстанцій, що такий вид належить до спеціального використання лісових ресурсів.

Водночас наведена норма чітко визначає види спеціального користування, у тому числі (...) заготівля деревини та заготівля другорядних, побічні лісових матеріалів виокремлені в різні види користування.

Колегія суддів звертає увагу, що згідно із статтею 69 ЛКУ спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом - лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно. Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом.

Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства.

Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Отже зазначена стаття передбачає, що право на спеціальне використання лісових ресурсів видають власники лісів або їх постійні користувачі на виділеній лісовій ділянці.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

20 вересня 2023 року
м. Київ

справа №200/2550/20-а

адміністративне провадження № К/9901/33192/20

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:

головуючого - Чиркіна С.М.,

суддів: Кравчука В.М., Шарапи В.М.,

розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Донецького окружного адміністративного суду від 06.07.2020 (головуючий суддя: Тарасенко І.М.) та постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 23.09.2020 (головуючий суддя: Міронова Г.М., судді: Гайдар А.В., Казначеев Е.Г.) у справі № 200/2550/20-а за позовом ОСОБА_1 до Національного природного парку «Святі Гори», Департаменту екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації про зобов'язання вчинити дії щодо надання дозволу на заготівлю дров з сухих та валежних дерев,

У С Т А Н О В И В:

I. РУХ СПРАВИ

У березні 2020 року ОСОБА_1 (далі - ОСОБА_1 або позивач) звернувся з позовом до Національного природного парку «Святі Гори» (далі - НПП «Святі Гори» або відповідач-1), Департаменту екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації (далі - відповідач-2), в якому просив:

визнати бездіяльність суб'єкта владних повноважень в особі НПП «Святі Гори», яка виразилась у відмові видачі йому лісорубного квитка або іншого дозволу на заготівлю дров'яної деревини і валіжника та сухоостою;

зобов'язати відповідача-1 надати йому дозвіл на заготівлю дров з сухих та валежних дерев.

Донецький окружний адміністративний суд рішенням від 06.07.2020, яке залишене без змін постановою Першого апеляційного адміністративного суду від 23.09.2020, у задоволенні позову відмовив.

Не погоджуючись із рішеннями судів попередніх інстанцій, позивач подав касаційну скаргу, у якій просить суд касаційної інстанції скасувати оскаржувані судові рішення і ухвалити нову постанову про задоволення позову.

II. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ У СПРАВІ

Ухвалою Верховного Суду від 13.01.2021 відкрито касаційне провадження у справі.

За результатами повторного автоматизованого розподілу судової справи між суддями визначений новий склад суду.

Ухвалою Верховного Суду від 18.07.2023 справу призначено до розгляду в порядку письмового провадження.

III. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Судами попередніх інстанцій встановлено, що 11.09.2019 позивач звернувся до НПП «Святі Гори» із заявою, в якій з посиланням на статті 324, 328, 333 ЦК України та постанову Уряду № 1045 від 01.08.2006, просив надати йому дозвіл (безоплатний лісовий квиток або порубочний квиток) на заготівлю дров з сухих та валежних дерев на території лісництва НПП «Святі Гори».

У відповідь на зазначене звернення, відповідач-1 листом від 11.09.2019 № 275 роз'яснив позивачу, що за приписами статей 14, 19 Лісового кодексу України виключне право на заготівлю деревини (в тому числі на сухостійні дерева та валіжник ліквідний) мають: в лісах державної та комунальної власності - постійні лісокористувачі, в лісах приватної власності - власники лісів. Заготівля деревини громадянами в лісах, які не перебувають у їх власності або користуванні, законодавством не передбачена.

Вважаючи свої права та інтереси порушеними, позивач звернувся до суду.

IV. АРГУМЕНТИ СТОРІН

В обґрунтування позовних вимог позивач стверджує, що з метою реалізації своїх конституційних прав звернувся до відповідача-1 із відповідною заявою про отримання дозволу (безоплатний лісовий квиток або порубочний квиток) на заготівлю дров з сухих та валежних дерев на території лісництва НПП «Святі Гори», проте останній протиправно відмовив.

Зазначає, що позивач не мав наміру отримати лісорубний квиток на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування (тобто здорових дерев). Натомість вважає, що має беззаперечне право на заготівлю сухостійних, буреломних або вітрювальних дерев в господарській зоні НПП «Святі Гори», що провадиться на підставі виданого в установленому порядку лісового квитка.

Позивач стверджує, що його право в цій справі визначено статтею 69 Лісового кодексу України.

Відповідач позов не визнав. Наголосив, що відповідно до Порядку спеціального використання лісових ресурсів та Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761, заявку на використання лісових ресурсів під час проведення рубок головного користування для отримання лісорубного квитка мають право продавати лише власник лісів або постійний лісокористувач.

Водночас право громадян безоплатно та без видачі спецдозволу збирати для власного споживання мертві стовбури дерев або їх частин цими нормативними документами не передбачено.

Вважає, що статтею 66 Лісового кодексу України регламентоване право громадян лише на загальне використання лісових ресурсів.

Додатково представник відповідача-1 у судовому засіданні в суді першої інстанції пояснив процедуру використання Парком лісорубних квитків, а саме: лісорубний квиток вноситься до єдиного державного реєстру електронного обліку деревини.

Після отримання лісорубного квитка майстром з охорони природи структурного підрозділу складається технологічна карта на розробку лісосіки. Постійний лісокористувач НПП «Святі Гори» укладає договір підряду на виконання робіт по заготівлі деревини в порядку проведення рубок формування і оздоровлення лісів.

Підрядчик, виконує всі роботи лише під наглядом та контролем майстра з охорони природи і інспектора з охорони ПЗФ. Деревина, яка заготовлюється під час рубок приймається майстром з охорони природи, маркується електронними бірками та передається на зберігання інспектору з охорони природи, і в подальшому реалізується місцевому населенню по затвердженим тарифам. Вивезення немаркированої електронними бірками деревини з лісу та без товарно-транспортної накладної заборонено.

Представник відповідача-2 подав письмові пояснення, в яких зазначив, що НПП «Святі Гори» є постійним землекористувачем та лісокористувачем на території, яка відведена Парку, та має право на спеціальне використання природних ресурсів у межах своєї території за умови отримання спеціального дозволу.

Водночас Департамент не є постійним лісокористувачем або власником лісів і не наділений повноваженнями щодо видачі лісорубних квитків або лісових квитків на спеціальне використання лісових ресурсів, на заготівлю деревини. Крім того, Департамент не координує діяльність НПП «Святі Гори», а Парк знаходиться у віданні Міністерства енергетики і захисту довкілля України.

V. ОЦІНКА СУДІВ ПЕРШОЇ ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що НПП «Святі Гори», відповідно до Указу Президента України від 13.02.1997 № 135, є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а отже спеціальне використання на території Парку природних ресурсів здійснюється лише на підставі відповідних дозволів.

Проаналізувавши положення Лісового кодексу України, Закону України «Про природно-заповідний фонд України» суди констатували, що використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання.

Своєю чергою, заготівля дров з сухих та валежних дерев на території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення відноситься до спеціального використання лісових ресурсів, а отже потребує спеціального дозволу.

Водночас право на спеціальне користування лісовими ресурсами надається лише власникам лісів або постійним лісокористувачам, за умови проходження погоджувальної процедури, натомість фізичні особи не є суб'єктами цих правовідносин.

Також суди обох інстанцій оцінили наявні у матеріалах справи лісорубні квитки та констатували, що такі видані відповідачем Святогірському ПОНДВ та Теплинському ПОНДВ, які входять до складу НПП «Святі Гори», та виключно в рахунок заходів з формування і оздоровлення лісів, що відповідає основній меті діяльності Парку.

Зміст лісорубних квитків, відповідає затвердженій Порядком видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів формі.

VI. ДОВОДИ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ ТА ЗАПЕРЕЧЕНЬ

Касаційна скарга обґрунтована неповним з'ясуванням обставин справи, що призвело до неправильного вирішення спору по суті.

Скаржник наполягає, що внаслідок неправильного трактування норм права суди обох інстанцій дійшли помилкового висновку, що позивач має намір отримати лісорубний квиток на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування (тобто здорових дерев), що належить до спеціального використання лісових ресурсів і надається лише власникам лісів або постійним лісокористувачам. Натомість, за позицією скаржника, такий вид лісокористування, як заготівля дров з сухих та валежних дерев, має здійснюватися в порядку загального використання лісових ресурсів на підставі виданого в установленому законом порядку лісового квитка. На переконання скаржника, чинним законодавством не передбачено заборони видачі лісового квитка фізичним особам на здійснення дій з вилучення сухостійних, буреломних або вітровальних дерев, тобто на здійснення діяльності, направленої на вжиття заходів з поліпшення санітарного або якісного стану лісів.

За твердженнями скаржника, можливість видачі фізичним особам дозволу на використання лісових ресурсів також підтверджується положеннями статті 256 Податкового кодексу України, яка містить перелік платників рентної плати.

Відповідач-1 подав відзив на касаційну скаргу, у якому з посиланням на законність та обґрунтованість рішень судів попередніх інстанцій просить залишити оскаржувані судові рішення без змін, а скаргу без задоволення. Зазначає, що позивач помилково вважає і наполягає, що такий вид лісокористування для фізичних осіб, як заготівля дров з сухих та валежних дерев, має дозволятися і здійснюватися в порядку загального використання лісових ресурсів на підставі отримання лісового квитка, оскільки така діяльність для громадян, які не є власниками лісів і лісокористувачами, діючим законодавством не передбачена.

Також відповідач-1 вважає, що скаржник на власний розсуд здійснив трактування окремих положень статті 256 Податкового кодексу України без врахування частини другої цієї норми, що в сукупності дає інше правове розуміння.

Наголосив, що зі змісту доводів касаційної скарги вбачається, що скаржник пов'язує необхідність отримання дозволу на заготівлю дров з сухих та повалених дерев нібито з метою ліквідації ним лісової захаращеності. Проте, пунктом 35 Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 №555 (зі змінами) встановлено, що ліквідація лісосічної захаращеності, незалежно від її обсягів, призначається власниками лісів, постійними лісокористувачами та здійснюється ними в процесі рубок. В межах природно-заповідного фонду ліквідація захаращеності здійснюється відповідно до вимог проектів організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду та/або положень про них, що регламентують здійснення заходів з поліпшення санітарного стану лісів на таких територіях чи об'єктах.

Додатково просив врахувати, що позивач неодноразово здійснював незаконну порубку дерев, влаштовував колективні несанкціоновані збори громадян, підбурюючи їх на неправомірні дії і вже на протязі тривалого часу «тероризує» НПП «Святі Гори», Міндовкілля, правоохоронні органи, та судові органи (використовуючи своє право на звільнення від сплати судового збору), шляхом написання заяв, позовів, які не відповідають дійсності та відволікають від виконання покладених на ці органи завдань.

VII. ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Перевіряючи у межах повноважень, визначених частинами першою - другою статті 341 КАС України, правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права, а також надаючи оцінку аргументам учасників справи, висловленим у касаційній скарзі та відзиві на неї, Верховний Суд виходить з такого. Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Для реалізації конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворено систему адміністративних судів.

Згідно із пунктом 8 частини першої статті 4 КС України позивач - це особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду;

Частиною першою статті 5 КАС України встановлено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист у спосіб, визначений у цій статті.

Згідно із частиною другою статті 9 КАС України суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Відповідно до частини першої статті 160 КАС України у позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Згідно із пунктами 4, 5 частини п'ятою статті 160 КАС України в позовній заяві зазначається зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги... зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини.

Водночас згідно із частиною 1 статті 77 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу.

Отже, законодавець разом із правом на звернення до суду поклав на позивача обов'язок визначити предмет та підстави позову, а також довести ці обставини перед судом.

Скориставшись своїм правом, позивач предметом позову визначив бездіяльність суб'єкта владних повноважень в особі НПП «Святі Гори», яка виразилась у відмові видати йому лісорубний квиток або інший дозвіл на заготівлю дров'яної деревини і валіжника та сухостою та в якості способу захисту визначив зобов'язання відповідача-1 надати йому дозвіл на заготівлю дров з сухих та валежних дерев.

Ключовим питанням у спірних правовідносинах позивач вважає обмеження його прав на заготівлю дров'яної деревини і валіжника та сухостою.

За такого обраного способу захисту необхідно встановити наявність або відсутність у позивача, за існуючого на момент звернення до відповідача статусу, права на заготівлю дров в обраному позивачем лісі.

В контексті предмету спору, колегія суддів звертає увагу, що у зверненні від 11.09.2019 ОСОБА_1 просить видати йому безоплатний лісовий квиток або порубочний квиток на заготівлю дров з сухих та валежних дерев на території лісництва НПП «Святі Гори» без визначення та виділення лісової ділянки.

Визначальною ознакою у зверненні ОСОБА_1 є отримання права на заготівлю дров з сухих та валежних дерев.

Оскаржуване за результатами розгляду звернення рішення відповідача, оформлене листом від 13.09.2019, по своїй суті зводиться до відсутності у позивача права на збирання для власного споживання стовбурів дерев, їх частин, у тому числі, (...) буреломних сухостійних із загальною назвою «дрова».

Згідно із пунктом 9, частини першої статті 4 КАС України, відповідач - суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача.

Згідно із приписами пункту 1 частини першої статті 19 КАС України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

Ухвалою Донецького окружного адміністративного суду від 06.04.2020 залучено у справі у якості другого відповідача Департамент екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації (далі - відповідач 2), який є суб'єктом владних повноважень в розумінні пунктом 9 частини першої статті 4 КАС України.

Відповідач 1 - НПП «Святі Гори» (далі - Парк) створений відповідно до Указу Президента України від 13.02.1997 № 135 «Про створення національного природного парку «Святі Гори», є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Цим Указом встановлено площу земель національного природного парку «Святі Гори» 40589 гектарів, у тому числі 11878 гектарів, що надаються йому у постійне користування, та 28711 гектарів, що включаються до його складу без вилучення у землекористувачів.

Відповідно до Указу Президента України від 22.01.2010 № 57 «Про розширення території національного природного парку «Святі Гори» до Парку включено додатково 20 га земель державної власності, які надаються Парку у постійне користування та одночасно виключено 3,5 га земель.

Парк розташований на території Слов'янського, Краснолиманського районів та міста Святогірська Донецької області. Загальна площа Парку становить 40605,5 гектара. У постійному користуванні Парку знаходиться 11894,5 гектара земель, а 28711 гектар земель включені до його складу без вилучення у землекористувачів.

Згідно із статтею 1 Лісового кодексу України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ (далі - ЛКУ) ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезональним виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

За змістом частин першої-третьої статті 20 Закону України № 2456-ХІІ від 16.06.1992 «Про природно-заповідний фонд» (далі - Закон № 2456-ХІІ) національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами та об'єктами вилучаються з господарського використання і надаються національним природним паркам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України.

Відповідно до Положення про Національний природний парк «Святі гори», затвердженого Міністерством екології та природних ресурсів від 12.12.2011 № 520 (в редакції наказу від 23.10.2019 № 354), Парк є бюджетною, природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою і входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання природних ресурсів (пункт 1.2).

Згідно із пунктом 1.5 Положення, Парк у своїй діяльності керується Конституцією України, Земельним, Лісовим та Водним кодексами України, законами України «Про охорону навколишнього середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про рослинний світ», «Про наукову і науково-технічну діяльність», іншими нормативно-правовими актами, Проектом організації території національного природного парку «Святі Гори», охорони,

відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів (далі - Проект організації території), а також цим Положенням.

На землях, які передаються Парку без вилучення, може здійснюватися традиційна господарська діяльність відповідно до вимог Проекту організації території Парку та відповідного схвалення науково-технічної ради Парку (пункт 1.6).

У пункті 1.8 Положення зазначено, що право Парку на постійне користування земельною ділянкою оформлюється державним актом на право постійного користування земельною ділянкою.

Отже, зміст наведених норм права дає підстави дійти висновку, що НПП «Святі Гори» є постійним користувачем природними ресурсами, що розташовані на земельній ділянці площею 11878 гектарів, в т. ч., і лісами, з чітко окресленими законодавцем правами та обов'язками у сфері лісових відносин.

Спірним у цій справі є питання отримання фізичною особою, в порядку загального використання лісових ресурсів, лісового квитка для заготівлі дров з сухих та валежних дерев на території лісництва НПП «Святі Гори».

В якості нормативного обґрунтування сторони в першу чергу покликалися на ЛКУ та Постанову Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів».

Відповідно до статті 3 ЛКУ, лісові відносини в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», цим Кодексом, іншими законодавчими актами України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Лісові відносини, що виникають при використанні землі, надр, вод, а також відносини щодо охорони, використання й відтворення рослинного та тваринного світу, не врегульовані цим Кодексом, регулюються відповідними законодавчими актами.

За приписами частини 3 статті 7 ЛКУ ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності; суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи.

Право користування лісами згідно із статтею 16 ЛКУ здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами.

Відповідно до частини першої статті 17 ЛКУ у постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісгосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісгосподарські підрозділи.

Згідно із пунктом 2 статті 19 ЛКС постійні лісокористувачі мають виключне право на заготівлю деревини.

Права тимчасових користувачів на умовах довгострокового та короткострокового користування визначені статтями 20, 21 ЛКУ, серед яких, у тому числі (...) право здійснювати використання лісових ресурсів з додержанням вимог спеціального дозволу.

Колегія суддів звертає увагу, що статті 20, 21 Кодексу не містять інформації щодо наявності у тимчасових користувачів права на заготівлю деревини.

Отже в контексті предмету спору, статті 20, 21 ЛКУ не передбачають права тимчасових лісокористувачів на заготівлю деревини.

Статтею 65 ЛКУ визначено, що використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання.

Загальне використання лісових ресурсів визначено статтею 66 ЛКУ.

Так цією нормою передбачено, що громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами України.

Спеціальне використання лісових ресурсів визначене статтею 67 ЛКУ.

Так, за положеннями цієї норми, у порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів: 1) заготівля деревини; 2)

заготівля другорядних лісових матеріалів; 3) побічні лісові користування; 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

За такого правового регулювання та встановлених обставин, зважаючи на наміри позивача (заготівля дров з сухих та валежних дерев), на реалізацію яких останній бажає отримати лісовий квиток, колегія суддів не ототожнює їх із законодавчо визначеною можливістю, без видачі спеціального дозволу, збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби, і погоджується із висновками судів попередніх інстанцій, що такий вид належить до спеціального використання лісових ресурсів.

Водночас наведена норма чітко визначає види спеціального користування, у тому числі (...) заготівля деревини та заготівля другорядних, побічні лісових матеріалів виокремлені в різні види користування.

Колегія суддів звертає увагу, що згідно із статтею 69 ЛКУ спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом - лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно.

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом.

Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства.

Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Отже зазначена стаття передбачає, що право на спеціальне використання лісових ресурсів видають власники лісів або їх постійні користувачі на виділеній лісовій ділянці.

Згідно із пунктами 2 та 3 Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженого постановою КМУ від 23.05.2007 № 761, лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого: здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів; ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини та інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань та вивезення заготовленої продукції, строки і способи очищення лісосік від порубкових решток, а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню; ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів. Лісорубний квиток видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держлісагентства на заготівлю деревини під час проведення рубок головного користування на підставі затвердженої в установленому порядку розрахункової лісосіки.

Судами встановлено, що відповідач-1, НПП «Святі Гори», наділений правом видавати лісорубні квитки і зазначене сторонами не оспорується.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11.09.2019 у справа № 817/1855/17 зробила висновок, що лісове господарство видаючи лісорубний квиток у спірних відносинах, що є дозвільним документом (спеціальними дозволом на заготівлю деревини), діяло як дозвільний орган.

Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (далі - Закон № 2806-IV) визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів.

Згідно із статтею 1 Закону № 2806-IV дозвільна система у сфері господарської діяльності - це сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачою документів дозвільного характеру, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру; дозвільні органи - суб'єкти надання адміністративних послуг, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону видавати документи дозвільного характеру.

Згідно із пунктом 132 додатку до Закону України від 19.05.2011 № 3392-VI «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» до спеціальних дозволів на спеціальне використання лісових ресурсів віднесені лісорубний та лісовий квитки.

Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» також затверджений Порядок спеціального використання лісових ресурсів.

Цей Порядок визначає умови і механізм спеціального використання лісових ресурсів - заготівлі деревини під час проведення рубок головного користування, другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів (пункт 1).

Своєю чергою Порядок видачі дозволів № 761 визначає умови і механізм видачі лісорубного або лісового квитка як спеціального дозволу на використання лісових ресурсів визначає Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів.

Пунктом 2 Порядку видачі дозволів № 761 визначено, що лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого у тому числі (...) здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів.

Ця норма передбачає дві форми спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів - лісорубний або лісовий квиток.

Згідно із пунктом 3 Порядку видачі дозволів № 761 лісорубний квиток видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держлісагентства (далі - органи Держлісагентства) на заготівлю деревини під час проведення рубок головного користування на підставі затвердженої в установленому порядку розрахункової лісосіки.

На відміну від пункту 2, пункт 3 Порядку видачі дозволів № 761 стосуються лише лісорубного квитка та визначає уповноважений орган на його видачу та містять право на заготівлю деревини.

Водночас пункт 4 цього Порядку передбачає право лише власника або постійного користувача лісу подати визначений перелік документів для отримання лісорубного квитка.

Згідно із пунктом 8 Порядку видачі дозволів № 761, лісовий квиток видається власником лісів або постійним лісокористувачем для: заготівлі другорядних лісових матеріалів; здійснення побічних лісових користувань; використання корисних властивостей лісів на умовах короткострокового тимчасового користування.

Форма лісового квитка наведена у додатку 2 до цього Порядку.

Отже за приписами статті 69 ЛКУ та положень Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, лісовий квиток та лісорубний квиток відрізняються за суб'єктами видачі та правами особи яка його отримала.

В контексті предмету спору, визначальним є право на отримання лісорубного квитка лише у власника або постійного користувача лісу, та своєю чергою отримання особою на підставі лісорубного квитка права на заготівлю деревини.

Своєю чергою у пункті 9 Порядку видачі дозволів № 761 зазначено, що лісовий квиток видається щороку на підставі лімітів використання лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань (у межах території та об'єктів природно-заповідного фонду - за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями).

Пункт 10 Порядку видачі дозволів № 761 передбачає, що для видачі лісового квитка лісокористувачі подають заявку на використання лісових ресурсів.

Колегія суддів звертає увагу, що наведені норми Лісового кодексу та Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів не містять чіткого розмежування лісорубного та лісового квитків. Також слід зазначити, що діюче законодавство не містить визначення «дрова», у зв'язку із чим оцінка рішення відповідача має здійснюватися за визначенням «деревина» та урахуванням її якості.

З метою розмежування спеціальних дозволів лісорубного та лісового квитків, колегія суддів звертає увагу, що наказом Державного агентства лісових ресурсів України від 21.01.2013 № 9 затверджені Методичні вказівки з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України (Наказ № 9).

Згідно із пунктом 1.1. Наказу № 9 методичні вказівки застосовується при виділенні лісових ділянок для проведення в лісах Державного агентства лісових ресурсів України будь яких рубок дерев, у тому числі (...) оздоровлення лісів та їх захарашеності.

В контексті предмету спору, колегія суддів звертає увагу, що пункт 4.6. Наказу № 9, розподіляє дерева за технічною придатністю у тому числі (...) дров'яні - дерева з протяжністю ділової частини у нижній половині стовбура менше 2 м. Пошкоджені в нижній частині стовбури дерев, якщо пошкодження не розповсюджується вище 2,5 м від комлевої частини, відносяться до ділових за умови, що довжина ділової частини залишається не менше 6,5 м.

Водночас стаття 71 ЛКУ визначає особливості щодо такого спеціального виду використання лісових ресурсів як заготівлі деревини, яка здійснюється при використанні лісових ресурсів у порядку рубок проведення рубок головного користування, а також інших рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства (проводиться власниками лісів і постійними лісокористувачами, яким у встановленому порядку надано це право) (ч. 8 ст. 71), під час здійснення будівельних та інших робіт на лісових ділянках (проводиться тими громадянами та юридичними особами, яким надано земельні ділянки для таких цілей, якщо в рішенні про надання земельної ділянки не передбачено інше) (ч. 9 ст. 71).

Отже, заготівля деревини є одним із видів спеціального використання лісових ресурсів та проводиться у ході виконання лісогосподарських заходів, які мають назву «рубки».

Статті 72 ЛКУ визначає предмет заготівлі другорядних лісових матеріалів. Так, у лісах без заповідання їм шкоди може здійснюватися заготівля другорядних лісових матеріалів: живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків. Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства може бути передбачено заготівлю інших другорядних лісових матеріалів.

Водночас стаття 73 ЛКУ до побічних лісових користувань відносить: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету. Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства можуть бути передбачені й інші види побічних лісових користувань.

З метою розмежування видів спеціального користування лісових ресурсів, колегія суддів звертає увагу, що постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 № 449 затверджений Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України» (далі - Порядок N 449).

Пункт 2 Порядку N 449 визначає, що заготівля другорядних лісових матеріалів та здійснення побічних лісових користувань (включаючи спеціально створені для цього насадження) для потреб виробничої та комерційної діяльності відносяться до спеціального використання, провадяться за плату на підставі спеціального дозволу - лісового квитка і тільки у межах відведених земельних ділянок лісового фонду.

Своєю чергою пункт 2 Порядку № 449 визначає, що збір громадянами у лісах дикорослих трав'янистих рослин, квітів, грибів, ягід, горіхів та інших плодів для власного споживання належить до загального використання лісових ресурсів і провадиться безкоштовно.

В контексті предмету спору, колегія суддів звертає увагу, що лісовий квиток надає право на заготівлю другорядних лісових матеріалів, здійснення побічного лісового користування та не

містить інформації про наявність права на заготівлю будь-якої деревини, і з урахуванням статті 66 ЛКУ, для цих цілей видається лише у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами України.

Згідно ДСТУ 3404-96 «Лісівництво. Терміни та визначення», затвердженого Наказом Держстандартом України від 20.09.1996 (введено в дію 01.07.1997, рубання лісу (рубка лісу) - це рубання та видалення дерев з лісу; розрізняють види рубок: головного користування, догляду, лісовідновні, санітарні, тощо.

Законодавство України не містить визначення «дрова».

Водночас ТУУ-00994207- 005:2018 (Zbirnyk tekhnichnykh umov, 2019), які розроблені з урахуванням основних нормативних положень EN ISO 17225-5:2014, які було уведено замість відмінених ТУУ 56.196-95 (Derevina drov'yana, 1995) та ГОСТ 3243-88 (Drova, 1989) містять визначення дров`яної деревини промислового та непромислового використання.

Згідно ДСТУ 3071-95 «Продукція лісозаготівельної промисловості. Терміни та визначення» (вступив у дію 01.07.1996). Стандарт встановлює терміни та визначення основних понять стосовно продукції лісозаготівельної промисловості, що використовуються в науці, техніці і виробництві.

Пунктом 1.1 ДСТУ 3071-95 визначено, що «деревна сировина» це (крім іншого) повалені дерева та відходи лісозаготівель, призначені для перероблення чи використання як паливо.

Цим чинним стандартом дерева не розділені на сироростучі чи сухостійні, тобто йдеться про усі дерева відносяться до терміну «деревна сировина». Також у пункті 34 «Санітарних правил в лісах України», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 555 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 756) йдеться про «прибирання поваленого сухою та хмизу».

Така діяльність відноситься до заходів з поліпшення санітарного стану лісів (ліквідація захаращеності - пункт 34 Санітарних правил в лісах України) та здійснюються власниками лісів, постійними лісокористувачами.

Своєю чергою значення терміну «хмиз» визначене у пункті 2 Інструкції з ведення електронного обліку деревини, затвердженої Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27.09.2021 № 621 (хмиз - лісоматеріали діаметром менше 4 см та довжиною до 6 м, що складаються з тонких стовбурів, верховіття, гілок та сучків).

Поняття «хмиз» згідно із пунктом 5 Інструкції № 621 є видом деревини.

Таким чином, терміни «валежник», «сушняк» у лісовому законодавстві України - відсутні.

Згідно ДСТУ 2034-92 «Відходи деревинні. Загальні технічні умови», затверджено Наказом Держстандарту України від 30.09.1992 № 87 (вступив у дію 01.07.1993), відходи лісозаготівель, це деревні залишки, що утворилися при звалюванні дерев, очистці стовбурів відсучків, розкряжуванні хлестів та ін.

До відходів віднесено, крім іншого, хворост - молоді деревця і лісоматеріали діаметром менше 4 см довжиною від 200 до 600 см, що складаються із тонких стовбурів, зрізаних вершин, гілок і сучків дерев, зрубаних з кореня під час лісозаготівель (проведення рубок).

У ДСТУ 3071-95 визначено: гілки - живі пагони, що відходять від стовбура і утворюють крону дерева; сучки - частина відмерлих чи живих гілок на стовбурі.

Ліквідний деревний запас це частина надземного деревного запасу, який використовується в конкретних економічних умовах.

Відходи лісозаготівель можуть використовуватися як паливо (дрова - до 31.12.2018; деревина дров`яна для непромислового використання - з 01.01.2019) для власних потреб, тобто вони можуть бути частиною ліквідного деревного запасу (ліквідною продукцією).

Згідно ТУ У 16.1-00994207-005:2018 «Деревина дров`яна. Класифікація, облік, технічні вимоги. Технічні умови», деревина дров`яна непромислового використання - лісоматеріали та листяних порід деревини, розрізані вздовж і поперек та/або колоті, що використовуються у якості палива в таких побутових пристроях для спалювання, як печі, каміни і системи центрального опалення. Деревину дров`яну може бути отримано з наступної сировини: цілих дерев без коріння; деревини стовбурової; крупномірних відходів лісозаготівель (товсті гілки, верхівки тощо) (п.5).

Сукупний зміст наведених правових актів доводить, що дрова (нині - деревина дров`яна для непромислового використання), сухостой, хмиз, пні відносяться до поняття деревина, заготовля якої є видом спеціального використання лісових ресурсів.

За такого правового регулювання та встановлених обставин, колегія суддів дійшла висновку, що використання лісових ресурсів для заготівлі деревини потребує спеціального дозволу у вигляді лісорубного квитка, який видається уповноваженим власником лісів або постійним лісокористувачем лише лісокористувачам у межах визначеної законом процедури.

Визначена статтею 68 ЛКУ можливість виділення лісових ділянок для спеціального використання лісових ресурсів не впливає на вирішення справи та зазначений висновок суду, оскільки звернення позивача не було пов`язано із виділенням лісової ділянки, та наведена стаття не регламентує спірні правовідносини.

Щодо покликань позивача на Постанову Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 №1045, якою затверджений Порядок видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах (Порядок № 1045), колегія суддів зазначає таке.

Згідно із пунктом 1 цього Порядку, такий визначає процедуру видалення дерев, кущів, газонів і квітників (далі - зелені насадження) на території населеного пункту.

За правилами пунктів 2, 3 Порядку № 1045 видалення зелених насаджень здійснюється за рішенням уповноваженого органу місцевого самоврядування у випадках виконання аварійних, будівельних, робіт з благоустрою.

Отже Порядок № 1045 на спірні правовідносини не розповсюджується та відповідно не передбачає обов`язок відповідача видати позивачу лісовий або лісорубний квиток.

Також, наведене законодавство визначає в якості лісокористувача юридичну чи фізичну особу, яким надані в постійне або тимчасове користування земельні ділянки лісового фонду.

Посилання позивача на вимоги статей 324, 328 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) суд оцінює критично, оскільки наведені норми визначають загальне право власності Українського народу та підстави набуття права власності, відповідно ці норми є загальними та не надають відповіді на ключові питання у цій справі.

Також, колегія суддів критично оцінює покликання позивача на статтю 333 ЦКУ, оскільки наведена стаття передбачає можливість привласнення загальнодоступних дарів природи якщо особа діяла відповідно до закону. У правовідносинах, які оцінюються в цій справі, звернення позивача до відповідача передуює дії по зібранню дарів природи. Відповідно відсутній об`єкт привласнення. Проте, звернувшись до відповідача за дозволом, позивач визнає відмінність загального поняття «дари лісу» та отримання на них права від підстав надання лісорубного квитка.

Водночас позивач не надав доказів які свідчать про наявність права отримати лісорубний квиток.

Щодо посилань скаржника на приписи Податкового кодексу України (далі - ПКУ), колегія суддів зазначає таке.

Частина друга пункту 256.9 статті 256 ПКУ оперує поняттями «дров`яна сировина» до якої відносить сортименти, які можна використовувати для технологічних потреб, а також не придатні для промислової переробки (дрова паливні).

У відповідності до статті 77 ЛКУ, спеціальне використання лісових ресурсів, крім розміщення пасік, є платним. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів встановлюється Податковим кодексом України. Так, згідно із пунктом 256.9 статті 256 ПКУ за ліквід з крони встановлюється рентна плата у розмірі 40 відсотків, а за порубкові залишки, що підлягають використанню, - 20 відсотків ставок рентної плати за дров`яну деревину відповідної лісової породи.

Отже ПКУ встановлює лише за що сплачується рентна плата, проте не визначає коло осіб, що мають право здійснювати певні операції з деревиною, які в подальшому є об`єктом рентних платежів.

Колегія суддів звертає увагу, що 11.09.2019 ОСОБА_1 звернувся до відповідача-1 із заявою про надання йому лісорубного або лісового квитка, на що отримав відмову.

Зважаючи на те, що позивач не є лісокористувачем у розумінні норм чинного законодавства, а виступає фізичною особою, яка для власних потреб має намір заготовляти дрова з сухих та

валежних дерев на території лісництва НПП «Святі Гори», колегія суддів погоджується із висновками судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав в частині, що стосується видачі лісорубного квитка.

Водночас, колегія суддів вважає помилковими висновки судів попередніх інстанцій про те, що дозвіл у вигляді лісового квитка, надається лише власникам лісів або постійним лісокористувачам, і видача лісових квитків фізичним особам не передбачена, у зв'язку із чим судові рішення підлягають зміні, шляхом виключення з їх мотивувальної частини цих висновків.

VIII. ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини першої, четвертої статті 351 КАС України суд скасовує судові рішення повністю або частково і ухвалює нове рішення у відповідній частині або змінює його, якщо таке судові рішення, переглянуте в передбачених статтею 341 цього Кодексу межах, ухвалено з неправильним застосуванням норм матеріального права або порушенням норм процесуального права. Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частин.

Керуючись статтями 345, 351, 355, 355, 356 КАС України, Суд

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково.

Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 06.07.2020 та постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 23.09.2020 у справі № 200/2550/20-а змінити в частині мотивів.

В решті судові рішення залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з дати її прийняття та оскарженню не підлягає.

Судді Верховного Суду: